

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

LII. • 2023/4.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

Tudománytörténet	(3)
Fórum	(23)
Szemle	(62)
Alma mater	(71)
Köszöntések	(78)
In memoriam	(90)
Mindenféle	(94)

ÖTVENKETTEDIK ÉVFOLYAM
2023/4.

Szerkesztők:
Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A szerkesztők munkatársa:
Geiger Annamária (Magyar Nemzeti Múzeum)

A kiadást támogatta a

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum
Felelős kiadó: Kemecsi Lajos
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

TUDOMÁNYTÖRTÉNET	3
Kemecsi Lajos: Lajtha László, a Néprajzi Múzeum igazgatója	3
FÓRUM.....	23
Kis-Halasz Judit: Az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport a SIEF 2023. évi kongresszusán.....	23
Rácz K. Bence: Boszorkányüldözés és hiedelemtörténetek Budapesten. Beszámoló a Magic and Witchcraft: History, Interdisciplinarity, Global Perspectives című nyári egyetemről.....	27
Emlékkonferencia és könyvbemutató Bodó Sándor születésének 80. évfordulóján (Budapest, Néprajzi Múzeum, 2023. október 25.).....	32
Veres Gábor: A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában. Könyvbemutató.....	32
Viga Gyula: Bodó Sándor a Herman Ottó Múzeumban.....	36
Petercsák Tivadar: Bodó Sándor igazgatóként Egerben.....	42
G. Nagy László: Bodó Sándor főosztályvezetőként a minisztériumban	46
Farbaky Péter: Bodó Sándor a Budapesti Történeti Múzeum élén.....	50
Kemecsi Lajos: Bodó Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke	57
SZEMLE	62
Vasvári Zoltán: Önkéntes gyűjtők publikációi.....	62
Csiszár Miklós: Köszöntőkötet Ács Anna 70. születésnapjára	67
ALMA MATER	71
A XXXVI. Országos Diákköri Konferencia Humán Tudományi Szekciójának néprajzi tagozatai.....	71
Landgraf Ildikó: Beszámoló a XXXVI. OTDK Néprajz I. – Folklorisztika tagozatának munkájáról	71
Nagy Károly Zsolt: Beszámoló a XXXVI. OTDK Néprajz II. – Társadalomnéprajz tagozatának munkájáról.....	75
KÖSZÖNTÉSEK	78
Furu Árpád: „Mint cseppben a tenger”. A 80 éves Balassa M. Iván köszöntése	78
Székelyné Kőrösi Ilona: Köszöntjük a 60 éves Romsics Imrét.....	84

IN MEMORIAM.....	90
Bali János: Szabó Mátyás (Gyula, 1932–Lund, 2023)	90
MINDENFÉLE	94
Emlék- és élménypark épül Csíksomlyón	94
Hála József: Etno-évfordulók, 2024–2025	95

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Lajtha László, a Néprajzi Múzeum igazgatója

Az idén hatvan éve elhunyt Lajtha László rendkívül komplex és eredményes tevékenysége szorosan kötődött a Néprajzi Múzeumhoz.¹

Lajtha 1910-ben indult első népzene gyűjtő útjára, legkorábbi lejegyzései a Néprajzi Múzeumban 1911. áprilisi kelezésűek,² 1913-ban pedig az akkor még az előd Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának tisztviselője lett napidíjasként.³ Lajtha népzene kutatói szemléletének történeti formálódásában közvetlen módon érvényesült munkahelyének szerteágazó tevékenysége. Itt sajátította el a feldolgozó munka alapismereteit, főként azokban a számára emlékezetes években, amikor egy-egy délelőtt folyamán Bartókkal egy szobában dolgozott. Az első világháború befejezése után kezdett újra dolgozni az osztály hangszergyűjteményében, majd intézte a múzeum költözésével járó teendőket a fonogram-gyűjteményben.⁴ Emellett tudományszervezői tevékenységet is vállalt: 1928-ban Bartók mellett részt vett az első nemzetközi népzenei kongresszuson, s amikor Bartók a Népszövetség Zenei Tanácsából visszavonult, ajánlatára Lajthát kérték fel, hogy a helyére lépjen. A gyűjteményi munka mellett több mint 600 fonográfhengerre közel 1900 dallamot rögzített, emellett a hangzó nélküli szöveges lejegyzései közt is mintegy 300 dallam található.⁵ A második világháborút megelőző időszakban – Bartókot és Ko-

¹ Lajtha László (1892–1963). A Népzene Gyűjtemény történetéről, benne Lajtha szerepéről ld. Pávai 2000: 813–851. A Lajtha-csoport működéséről: Pálóczy 2013. Az első világháború előtt festett népi bútorokat, valamint teljes székelykaput is gyűjtött a múzeum számára, mint ezt a *Magyar múzeumi arcképcsarnok*ban olvasható szócikkben íj. Kodolányi János hangsúlyozta. (Kodolányi 2002. 539.). Az intézménnyel kapcsolatos működését kiválóan mutatta be a Néprajzi Múzeumban 2008 februártól december 31-ig látogatható *Lajtha László, a népzene kutató* című időszak kiállítás. (Letöltés ideje: 2023. 8. 22. <https://www.neprajz.hu/kiallitasok/kulso-helyszinu/lajtha-laszlo-a-nepzenekutato-masolat.html>)

² Berlász 1984. 113.

³ Semayer terjesztette fel Lajtha alkalmazását az igazgatósághoz: N.O. 75/1913. Vö. Pávai 2000. 815.

⁴ N.O. 1928/2

⁵ A Lajtha-csoportról bővebben lásd: Pálóczy 2013. Egy sokrétű időszak kiállítás is bemutatta a csoport működését 2012–2013-ban „Az igaz hitben végig megmaradjunk” – *Népekkutatás az 1950-es években* címmel a Néprajzi Múzeumban. https://www.neprajz.hu/kiallitasok/idoszaki/2012/az_igaz_hitben_vegig_megmaradjunk_nepenekkutatas_az_1950_es_evekben.html (Letöltés ideje: 2023. 8. 22.)

dályt követően – a legjelentékenyebb történeti értékű dallamanyaggal és a legtetemesebb felvétellel gyarapította a magyar gyűjteményt.⁶

Lajtha kutatói tevékenysége több évtizeden át a múzeumhoz kapcsolódott, ahol a Népzenei Osztály szakmai feladataiban, mint például a gyűjtők által benyújtott kéziratok lejegyzésében, a hangfelvételek állapotmegőrzésében, a kutatók tájékoztatását szolgáló kéziratok cseréjében, a hanglemezfelvételekkel kapcsolatos tudományos és szervező tevékenységben irányító szerepet töltött be, illetve megrendezte a múzeum első hangszerkiállítását és publikációkban ismertette a legértékesebb hangszereket.⁷

Pálóczy Krisztina, a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményének munkatársa tárta fel, hogy a népzenei gyűjtemény története gyakorlatilag végig összefügg Lajtha Lászlóval, aki 1914-től dolgozott a gyűjteményben. Az 1950-es évektől már nem hivatalosan, de szervesen együttműködött a múzeum munkatársaival, egészen a haláláig. A Néprajzi Múzeum digitalizálta a vonatkozó gyűjtemény anyagait. A gyűjteményi irattárat 1929-től, Lajtha László nemzetközi tudományszervezői tevékenysége idejétől sikerült így feldolgozni. A zenei felvételeket, azok lejegyzéseit folyamatosan publikálják a múzeum honlapján is.⁸ Az egyik legjelentősebb siker a több intézmény anyagát tartalmazó, Lajtha László és csoportjának gyűjtéseit bemutató online katalógus létrehozása, amelyben az 1951-től Lajtha haláláig tartó gyűjtéseket rekonstruálják. Ez az anyag több mint 3000 rekordot tartalmaz.⁹

Lajtha Lászlónak a Néprajzi Múzeummal kapcsolatos, összetett és hosszú időszámban változó intenzitású működésének volt egy rövid, de különös felelősséggel járó időszaka. Átmenetileg ő volt az intézmény első számú vezetője, megbízott igazgatója 1946-ban.¹⁰ Az alábbi tömör, elsősorban forrásfeltárással épülő írásban ennek az igazgatói időszaknak a múzeumi adattárban fennmaradt iratokra épülő ismertetésére teszünk kísérletet.¹¹

⁶ Berlász 1984. 11. Hangszeres népzene-gyűjtéseihez lásd Tari 1992. 2013.

⁷ Berlász 2021. 20–21. Hangszerkutatásairól: Tari 2013; Pávai 2000. 816–822, 840–843.

⁸ <https://lajtha.neprajz.hu/neprajz.start.php> (Letöltés ideje: 2023. 8. 22.)

⁹ https://www.neprajz.hu/hirek/2020/lajtha_dij.html (Letöltés ideje: 2023. 8. 22.)

¹⁰ Publikált önéletrajzában így szerepel a múzeum: „1913-ban léptem a Magyar Nemzeti Múzeum kötelékébe, ahol a Népművészeti Múzeumban először a népzenei osztályt vezettem, majd a Népművészeti Múzeum igazgatója voltam 1950-ig.” Berlász jegyzete szerint a téves intézménynév-használatot és pontatlan datálást az magyarázza, hogy nem Lajtha közvetlenül írta, hanem felesége fordította idegen nyelvről az 1950-es évek második felében. Berlász 2021. 31–32. Az ostromot Lajtha a fővárosban élte át. Berlász 1984. 57.

¹¹ Elengedhetetlen Lajtha László életművével kapcsolatban hangsúlyozni a kritikai összkiadás érdekében folytatott kiterjedt és alapos kutatómunka jelentőségét, illetve az ennek eredményeit közreadó kötetek fontosságát. Az írásunkban szöveghűen publikált Lajtha által fogalmazott szövegekre is igaz, hogy a szerzőnek a 20. század első felében használt és már saját korában is régiesnek tűnő, egyéni szóhasználat a

Lajtha László

(Ismeretlen fényképész, Budapest, 1942; NM F240417)

A múzeumi archívumban megőrzött dokumentumok műfajukat tekintve a hagyományos irattári beadványok, kérvények, jelentések típusába tartoznak. A fennmaradt dokumentumok azonban hangvételükben messze túlnőnek a hivatalos iratműfaj korlátain. Közlésmódjukon számos esetben közvetlenül áttör a személyesebb szféra hangja, az ügy iránti felelősség láza, esetenként indulata is.¹² A múzeumi archívumban fellelhető iratokat részlegesen feldolgozta kutatásai során Lajtha monográfusa, Berlász Melinda.¹³

Az első irat, amely Lajtha László múzeumi működésével kapcsolatban fennmaradt az intézmény archívumában az 1945-ös esztendőből egy 1945. november 28-án keltezett levél, melyben a „Ny. igazgató úr” jelentést tesz a

jellemzője. Vö. Berlász 2021. 15. A 2021-ben megjelent kétkötetes *Lajtha László írásai* című műben nincsen az általam vizsgált időszakból datált Lajtha-dokumentum.

¹² Berlász 1982. 11.

¹³ Berlász Melinda Rajeczky Benjáminnal kapcsolatos kutatásai eredményeként közreadott egy 1946. június 14-én kelt Lajtha-levelet az archívumból már 1982-ben. Berlász 1982. 11–12. A fennmaradt múzeumi iratokból jelzet nélküli idézetek szerepelnek Berlász kiváló monográfiájában is. Előfordul viszont, hogy egy – egyébként leltározatlan – levélből különböző elemeket kiemelve szerepelteti munkája egyes fejezeteiben Lajtha gondolatait. Ez is alátámasztja, hogy indokolt egyben közölni a fontos tartalmi elemeket magában foglaló iratot. Vö. Berlász 1984. 16. Berlász könyvében külön fejezetben, sorra véve tárgyalja Lajtha legfontosabb tevékenységeit. Ezek között hangsúlyosan szerepelteti a népzenei gyűjtemény védelméért végzett áldozatkész és elkötelezett munkáját. Berlász 1984. 200–213.

népzenei fonográfhangerek és rézmatricák elhelyezéséről.¹⁴ A Lajtha által felelősségteljesen, megbízott igazgatói kinevezése előtt és után is különös figyelemmel, kezelt ügy súlya is indokolja, hogy ezt a tényszerűen fogalmazott és tömör levelet teljes terjedelmében közöljük:

„*Jelentés a Néprajzi Múzeum népzenei gyűjteményéről kötelességszerűen a következőket jelentem:*

1. *A fonogramm-gyűjteményt részint a többszöri költöztetés részint meg az időnkénti mostoha elhelyezési lehetőségek miatt már nem egyszer támadta meg nedvesség, penész, stb. Ha ki is kezeltük a gyűjteményt e betegségeiből, mégis tekintettel arra, hogy maga a viaszanyag se mindig egyforma minőségű, olyannak kell tekintenünk amellyel különös kimélettel kell bánni. Ezért az a pincehelyiség amelyben jelenleg tároltuk fonográf-hengereinket, e célra egyáltalában nem megfelelő. El kell háritani magamtól minden felelősséget ha Európa e korban legrégibb, teljességgel pótolhatatlan népzenei anyaga, amely többek között Bartók Béla egész életművét tartalmazza, tönkremenne.*

2. *Hasonlóképpen rossz helyen van a pincében az a ma anyagiakban is felbecsülhetetlen értékű gramofon rézmatrica-gyűjtemény amely nem is a Nemzeti Múzeum tulajdona, hanem a Rádió letéje. Ennek tudományos értékéről felesleges szólanom. Meg kell azonban említenem, hogy minden egyes lemezhez 3 réz présmatrica készült, még pedig kérésünkre, hogy ilyenmódon gyűjteményünk minden muzeológiai biztosítéknak megfeleljen. Ez a körülmény súlyosítja a Rádióval fennálló felelősségünket. Ha a pincében e finom járatok oxidálódnak, a matricákról többé gramofon-lemezt préselni nem lehet.*

3. *A pincéből tehát mindkét gyűjteményt fel kell hozni. Az a szoba amelyet az Igazgató urral együtt a két gyűjtemény elraktározására kiválasztottunk, kétségtelenül az épület legépenmaradt részében a legjobb szoba, de a raktár céljára csak akkor használható ha gyengébb, de állandó jellegű-fűtéssel szárazon tudjuk tartani. Amint az esőzés és havazás megindul, biztosra vehető, hogy a külső nedvesség bejut a szobába és megkezdí pusztító munkáját.*

4. *Ezért csak két megoldás közt választhatunk. Vagy kapunk a helyiség ki-fűtésére /az egész fűtési idényre számítva/ legalább 15 mázsa fát és 5 mázsa szenet, vagy haladéktalanul gondoskodjunk attól, hogy a gyűjteményt a téli időre más épületben, teljesen száraz helyen raktározzuk el.*

Minthogy az egész ország közvéleménye előtt rajtunk van a felelősség minden sulya¹⁵ és ez ügyben igen sürgösen és gyorsan kell cselekedni, kérem az Igazgató urat, hogy jelentésemet minél hamarabb a Nemzeti Múzeum Tanácsa elé terjeszteni sziveskedjék.

Budapest, 1945. nov. 28-án”

¹⁴ NMI EA MKD 65. EAD 1945. 1/A. 62. 54/1945. 1945. december 20-án Lajtha a kultuszminiszter felé részletes fogalmazványt küldött a népzenei gyűjtemény értékeit hangsúlyozva. Pávai 2009. 65–67.

¹⁵ Berlász ezt a fönmaradt *Jelentést* is részlegesen közli. Berlász 1984. 202–203.

Javaslatára a gyűjtemények csakugyan felkerültek a kiválasztott kis szobába. Lajtha néhány múzeumi kollégájának kíséretében 1946 februárjában újra megsejmelte a gyűjteményt.¹⁶ Az ügy folytatásával összefüggésben a fennmaradt iratok tájékoztatnak, így a február 4-én kelt következő levél, mely a fonográfgyűjtemény elhelyezésének problematikáját további részletekkel formálja:

„Kedves Barátom! Megnézve a hőszugárzót és azt hogy ez miképpen temperálja a kis szoba hőmérsékletét, kinyitva egynéhány fonográf-hengert tartalmazó ládikát népzenei gyűjteményünk múzeológiai helyzetéről a következőket kell jelentenem.

1. Dr. Balassa Iván, Dr. Márkus Mihállyal és Volly Istvánal megdöbbenéssel és szomorún tapasztaltunk zöld friss penészt úgy a hengerdobozokon és a hengereken. Kezünkben volt olyan henger is, amelyet lényegében kijavíthatatlanul súlyosan sérültnak kell minősítenünk.

2. Javult a helyzet azzal a ténnyel, hogy a hengerek az óvóhelyről felkerültek a kis szobába. Itt újabb romlás az állandó 10–12 fokos hőmérséklet mellett ugyan nem tételezhető, viszont az is bizonyos, hogy ily hőmérséklet mellett a hengereket sem kiszellőztetni, sem kiszárítani nem lehet. Nem lehet megakadályozni azt sem, hogy a már meglévő penészfertőzés magukban az egyes fertőzött hengerekben ne okozzon nagyobb kárt és hogy a fertőzés az épen vagy épebben maradt hengerekre át ne terjedjen.

3. Nem tudtuk pontosan megállapítani, hogy a doh és penész a mai napig mennyire kezdte ki gyűjteményünket. Találtunk ugyanis épen maradt hengereket is. A hengerek kezelésének szükségessége tehát igen sürgős.

4. Tudvalévő, hogy minden múzeumi költözködés bizonyos fokig veszélyes. Ezért hiábavaló módon ne költöztessük népzenei gyűjteményünket. Hiábavalónak tartom a költözködést, ha a központi épületben is csak raktárszerűen, zárt ládáknak tudjuk tartani gyűjteményünket, – azaz ott sem volna kezelhető.

5. Annyi bizonyos, hogy kb. 10 fokos szobában dohtól és penésztől a hengereket megtisztítani nem lehet. A biztonságos tehát az volna, ha megfelelő hőmérsékletű szobában az anyagot kirakhatnám, a hengereket gondosan letörölném, hengert és dobozt penésztől és dohtól megtisztítva kiszáríthatnám és kiszellőztethetném és száraz állapotban újra szakszerűen elcsomagolhatnám. Csak így lehet amúgyis sokat szenvedett gyűjteményünket – amelynek nemzeti jelentőségéről és sokat háborítatott múltjáról legutóbbi jelentésemben beszámoltam, – ez újabb megtámadottságában az újabb romlástól megvédenem. Igen sürgős volna továbbá az egészséges anyagnak a betegtől való különválasztása. A mentésnek ez az első megkövetelt lépése.

6. Mindez csak úgy lehetséges, ha a központban előbb leírt módon kezelhetem az anyagot. A beköltözést magát a legnagyobb óvatossággal kell elvégezni. Csak nagyobb teherautóról lehet szó és esetleg számítani kell avval,

¹⁶ Berlász 1984. 203.

hogy a gondosabb felrakódás következtében a járműnek kétszer kell fordulnia. Annak nem látom semmi értelmét, hogy az anyagot két hónapra vigyük be a központi épületbe. Ha a gyűjteményünket beszállítjuk, annak addig kell a megfelelő helyen bennmaradnia, amíg a Néprajzi Múzeum átépítése be nem fejeződött annyira, hogy gyűjteményünk véglegesen el helyezhető lesz régi helyén biztosított fűtési lehetőségekkel, – úgy ahogy az ostrom előtt is volt.

7. Az elmúlt vészes időkben annyiszor hallottam azt a szót, hogy »vállalok minden felelősséget«, ami bizony csak szólam maradt, mert a bajok megtörténtek, hogy előző jelentésem után nem tartom szükségesnek a felelősség kérdésnek a felvetését. Megelégszem a tények szakszerű és a valóságnak megfelelő leírásával. Jelentem, hogy gyűjteményünk veszélyben van. Nézetem szerint nem az a fontos, hogy jelenleg hol lesz elhelyezve, hanem az, hogy olyan helyen legyen és olyan körülmények között, ahol a pusztulástól és további romlástól meg tudjuk menteni. Akármilyen döntés történik, akár a Néprajzi Múzeum épületében kell hogy maradjon az anyag, akár a központi épületben kap helyet, én minden esetben megteszem azt, ami az adott körülmények között tőlem telik és hogy a lehetőségekhez képest a gyűjteményt a lehető leggondosabban gondozhassam.

Budapest, 1946. február 4-én.
muz. igazgatóőr¹⁷

A következő hónapokban a gyűjtemények elhelyezése és védelme ügyében Lajtha részéről további intézkedések történtek. Hamarosan nekilátott a fonográfhenger-gyűjtemény gondozási munkálataihoz, a hanglemezgyűjtemény letéti matricáit pedig egyelőre a Magyar Nemzeti Múzeum központi épületének elnöki tanácstermében helyezte biztonságba.¹⁸

A Néprajzi Múzeum archívumában fennmaradt Lajtha Lászlóval kapcsolatos, szám nélküli iratok között szerepel egykori tanítványának, Dincsér Oszkárnak¹⁹ Lajthához írt kézírásos levele, melyet Genfből keltezett 1946. szeptember 18-án, illetve Lajtha szeptember 30-án kelt gépelt válasza. Mivel ezek a dokumentumok is közvetlenül kapcsolódnak a fentiekben jelzett gyűjteményi gondoskodás és felelősség kérdésköréhez, indokolt közreadásuk:

¹⁷ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 2/1946.

¹⁸ Berlász 1984. 205.

¹⁹ Dincsér Oszkár 1911–1977. népzenekutató. Lajtha László irányításával kezdett népzenei anyag gyűjtésbe 1935-ben a Néprajzi Múzeum részére. A Néprajzi Tár tudományos munkatársa 1939–1942-ben, a Néprajzi Osztály vezetője 1942 és 1944 között. 1945. február 25-én egy német katonai alakulat Nemeskoltán (Vas vm.) elfogta és elhurcolta. A múzeumban megmaradt iratokban is szerepel, hogy fogságba került. NMI EA MKD 65. EAD 1945. 1/A. 62. 22/1945. Balassa visszaemlékezésében azt írja, hogy a kiváló népzenekutatóról csak annyit tudtak, hogy valahol Dél-Amerikában, Brazíliában élte le az életét. Balassa 1997. 27. Dincsér Lajthának szerzőtársa is volt a tekerőről írt publikációjuk esetében. Lajtha–Dincsér 1939. újraközlés Berlász 2021. 595–604. Vö: Berlász 2001–2002. 121–145. Pávai 2000. 819.

„Kedves Tanár Úr, Sajnos eddig nem írhattam k. Tanár Urnak, hiszen jóformán azt sem tudom ki vészelte át épségben a nehéz időket, de most miután örömmel hallottam hirt Tanár Urról, megpróbálom felvenni a kapcsolatot, bár nem tudom hogy a régi lakás épségben maradt-e, hiszen az a környék különösen veszélyes volt. most tehát őszinte szívből gratulálok, amidőn a legnehezebb időben a tudományos élet egyik felelőségteljes pozíciójában viszi előbbre a folklore ügyét, s kívánom hogy a sors adjon erőt és kitartást ahhoz, hogy magas pozíciójának terhét fáradhatatlanul viselje s minél tovább annál inkább sikerrel. Hogyan van k. Családja, a két nagyfiu, az ismerősök? Magam csak hézagosan vagyok tájékozva az eseményekről; bizony elég messze sodort az élet Budapesttől, talán sohse gondoltam volna, hogy ma itt leszek, s bármennyire is fáj a távollét, változtatni nemigen tudok rajta, mert nem rajtam mulik. Egészen természetes, hogy kötelességemnek tartom, mielőbb hazatérni, de hát ez igen sok nehézségbe ütközik a közbeeső zónák miatt s egyelőre kilátástalan a különféle katonai hatóságok beleegyezésének hiányában. Egyetlen lehetőség valami Vörös-Kereszt transzporttal eljutni, ez azonban egyelőre nem indul s ki tudja mikor, hányan forgnak felférni reá? Ezért kérem, ha lehetőség van rá, távollétemet kimenteni sziveskedjék, mivel nem rajtam mulik; mihelyt alkalom nyílik, igyekszem haza. Egyben kérem, amennyire ideje és elfoglaltsága engedi, ne hagyja elkallódni a közös szeretettel őrzött és kezelt gyűjteményt; magam a távolból a régi aggódással gondolok a lemezekre és hengerekre. Kérem írjon, sok mindenről abszolút tájékozatlan vagyok, s mielőbbi válaszát várva sok szeretettel köszöntöm Mindannyiukat, ismerősemet, a mielőbbi vizontlátás reményében régi híve D. Oszkár”²⁰

A válasz a Lajthára jellemző korrekt és pontos fogalmazással íródott, melyből a távolra szakadt tanítvány „meggondolatlan” megjegyzésére reagáló mester és aktuálisan intézményvezető Lajtha érzékenysége is egyértelműen kitűnik:

„Kedves Dincsér fiam, örvendeztem, levele olvasásakor és köszönöm minden kedves figyelmét és szíves jókívánatát. Először hadd kezdjem a »helyesbítésekkel«. Emlékszik, mindig jobb szerettem így. Nem tudom, hogyan gondolta, amit pozícióról, stb. stb. írt. Akármilyen komolyan írja, mégsem vagyok bizonyos, ne vegyem-e gyenge, avagy titkolt gúnynak. Hiszen ismernie kell engem. Tudja, mindig úgy vélekedtem, nem az állás teszi az embert, hanem az ember az állást. Én ez új állásban sem vagyok egy szemernyivel sem több, és higyük talán, kevesebb sem, mint aki voltam. Gyenge, hitvány ember az, aki valami új pozícióban hirtelen mássá lesz.²¹ Ezen túlestünk, de itt van még abbéli »kérésem, hogy ne hagyjam elkallódni a közös szeretettel őrzött és kezelt gyűjteményt.« Hát ez micsoda? Ha valakit, úgy engem igazán nem kell biztatni a gyűjtemény szeretetére. Magyarul úgy mondják ezt: rossz kocsis az,

²⁰ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63.

²¹ A megelőző három mondat szerepel: Berlász 1984. 207.

aki azt a lovat üti, amelyik ügyis húz. Régen, régen szeretem ezt a gyűjteményt, kedves Dincsér fiam, sokkal régebben, mielőtt Maga »népzenész« társsam lett. Szeretem ma is. Ezért vagyok itt és nem másutt, ahol könnyebb, jövedelmezőbb, magát mutogatóbb, hangosabban beszélő és beszéltető a munka. De ha már szeretetről és aggodalomról van szó, inkább csomagolták volna gondosabban és helyezték volna el jobb helyre a hengereket. Én most szellőztetem, fertőtlenítem ezt a kényes holmit, és nyugodt lehet, új kár nem fogja érni. Most kezdtük meg a múzeumi anyag általános szétrakását és kezelését. Ahogy eddig látom, a többivel összehasonlítva, a népzenében a legkisebb a kár. Pár lemez, néhány henger. Adja Isten, hogy a további vizsgálat se mutasson több bajt. Ezek után térjünk át, kedves Dincsér fiam, a Maga dolgaira. Állását fenntartottuk, amint hazajön, zökkenő nélkül foglalhatja el és folytathatja régi munkáját. Állását meg akarom őrizni a Maga részére a jövőben is, ameddig csak lehet. E tekintetben egyelőre nem látok semmi veszélyt. Az újságokban olvasom, hogy a nyugati hadifoglyok rendszeres hazaszállítása megkezdődött. Úgy írták a lapok, hogy egyelőre hetenkint 3000 ember jön haza. Csak akkor várható újabb kormányrendelet, ha már ez a hazaszállítás vagy befejeződött, vagy olyan stádiumba jutott, hogy az állások tekintetében ilyen intézkedés szükséges. Ezért jó volna, ha minél hamarább hazajönne. Életünk itthon nem rózsás. Fizetésünkhöz mérten minden drága. De azért együtt vagyunk és dolgozunk itt a múzeumban és otthon a családban is.²² Felleségem, fiaim egészségesek, és a múzeumban is mindenki a helyén van. Elmenni? Itt maradni? Külföldön élni? Hazajönni? Oly kérdések, amit mindenki saját magával kell elintézzene. Nem lehet és nem szabad tanácsot adni. Sors vállalásról van szó. Honvágya nagyon meghatott. Igen értékelem, hogy amikor olyan sok muzsikussal elhagyta már az országot, és még több szeretné elhagyni, Maga hazakívánczik. Ha döntése végleges, és eltökélte magát arra, hogy elcseréli a finom svájci csokoládét az itthoni barna kenyérre, – én szeretettel várom. Állása is várja. Írja meg, mit tehetek. Szívesen közbelépek, persze hivatalosan, mint Magyar Nemzeti Múzeum, akár a Vöröskeresztnél, akár a hazahozatali Kormánybiztoságnál, hogy minél hamarább és minél simábban jöhessen vissza. Írjon – én kívánsága szerint cselekszem. Most, kedves Dincsér fiam, őszinte jókívánatokkal búcsúzóul a legközelebbi levélváltásig, a régi és változatlan jóakarattal melegen köszöntöm.²³

A Dincsérről zajlott levéltásban hangsúlyosan szerepel a háborút átvészelő népzenei gyűjtemény állapota, különleges figyelemmel a pótolhatatlan értéket képviselő viaszhengerekre. Lajtha válaszából is kitűnik, mennyire érzékeny pontja volt ez az ő működésének és milyen vehemenciával reagált az erre vonatkozó jelzésre.

²² A megelőző három mondatot idézi: Berlász 1984. 58.

²³ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63.

Szürös férfiak fonográfba énekelnek, szemben Lajtha László, Kisgyőr, 1929
(Fotó: Gönyey Sándor, NM F 60297)

Lajtha felelősségteljes megbízásának kezdetével összefüggésben indokolt fölhívni a figyelmet, arra, hogy az iratok alapján a publikált gyűjteménytörténetben megjelent dátumnál korábban, 1946. augusztus 30-án már Lajtha László írta alá igazgatóként az *Anthropos* című folyóirat kiadványcsere útján javasolt beszerzésére vonatkozó német nyelvű levelet. Ez az irattárban a legkorábbi dokumentum Lajtha rövid igazgatói működésével kapcsolatban.²⁴ Az iratok részletes elemzésével tovább pontosodhat Lajtha intézményvezetői időszakának kronológiája, mert a korábban ismert és publikált időszakhoz képest Lajtha László igazgatói megbízása a gyakorlatban nem ért véget 1946. októberében,²⁵ hiszen például fennmaradt a budapesti British Council magyarországi képviselőjével történt későbbi levélváltása az iratok között. A korábban a múzeum számára megküldött *Face of Britain* kiállítási poszterrel kapcsolatban írt rövid angol nyelvű köszönőlevélben Lajtha hangsúlyozza, hogy a magyar folkloristák és etnográfusok rendkívül érdeklődnek a vonatko-

²⁴ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 38/1946. Az augusztus 24-én keltezett iratokon még Szendrey aláírása szerepel igazgatóként. Vö. EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 18/1946.

²⁵ Vö. Fejős 2000. 932.

zó brit tudományos eredmények iránt. Hangsúlyozza levelében az újjáépítés szükségességét a múzeum épülete, de a tudományos kapcsolatok terén is.²⁶

Lajtha László természetesen tisztában volt azzal, hogy a múzeum szakmai kiadványok iránti igényeire a leginkább működőképes megoldást a saját intézményi kiadvány megjelenítése és cserealapként való használata kínálja. Ezzel összefüggésben fennmaradt a miniszternek írt levele az irattári dokumentumok között:

„A Néprajzi Múzeum hivatalos szakfolyóirata: a Néprajzi Múzeum Értesítője 1943-ban érte el XXXV. évfolyamát. Kiadványunk éveken át önállóan, majd az első világháborút követő néhány esztendőben /kb. 10 éven át/ mint az Ethnographia /Magyar Néprajzi társaság folyóirata/ melléklete jelent meg. 1936 óta mint saját és önálló kiadványt adjuk ki. A magyar kormányzat mindig szükségesnek tartotta, hogy a Néprajzi Múzeum is megszólalhasson a hasonló tárgykörű múzeumok nagy nemzetközi együttesében. Sajnos folyóiratunkat 1943-ban anyagiak hiányában be kellett szüntetni. Minthogy a Néprajzi Múzeum anyagi javadalmazása igen csekély, – abból a folyóirat megjelenítése teljesen lehetetlen, – azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordulok a Miniszter Urhoz, hogy a Néprajzi Múzeum Értesítője megjelenítéséhez megfelelő anyagi támogatás kiutalásával hozzájárulni sziveskedjék. A Néprajzi Múzeum Értesítőjében a legújabb néprajzi gyűjtéseket, feldolgozott múzeumi tárgyi- és egyéb, a magyar néprajztudomány érdekkörébe tartozó anyagot publikálunk. Folyóiratunkban nemcsak a magyar, hanem a külföldi tudományos körök igényeinek kielégítésére törekszünk. Mindegyik tanulmány végén részletes idegennyelvű /francia, angol, olasz, német/ tartalmi kivonatot nyújtunk; az ábraalírások is mindig kétnyelvűek. 1943-ig kb. 50 külföldi társintézménnyel állottunk csereviszonyban, s e cserekapcsolatunkat még jobban ki akarjuk építeni. Felesleges kidomborítanunk, hogy e tudományos tevékenységünk magyar szempontból milyen fontosságú, éppen manapság, amikor úgy belföldön, mint külföldön a népi Magyarország bemutatásáról van szó. Közel hároméves kényszer-szünet után itt van a legfőbb ideje annak, hogy kiadványunkat minél előbb megjelentessük. Kérelmemet a Miniszter Úr szives jóindulatába ajánlva, kiváló tisztelettel Lajtha László a Néprajzi Múzeum mb. igazgatója”²⁷

A megbízott igazgató 1946. november 11-én írt tömör levele látszólag elérte célját. Alig egy hónappal későbbi feljegyzés utal arra, hogy 1000 Ft-ot kiutaltak *A Néprajzi Múzeum Értesítője* című kiadvány támogatására. Aztán valami megállította a lendületet, mert csak 1947. március 12-én kelt az az *Elismervény*, amely a megítélt ezer forint felvételét igazolta.²⁸ Ezt követően

²⁶ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 27/1946. 1946. október 5. Lajtha angol levelének közvetlen előzménye a megküldött poszter és a korábban Szendrey által a British Council vezetője számára írt kérelem, melyben az utóbbi években született angol nyelvű szakirodalom megküldéséhez kér segítséget.

²⁷ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 55/1946.

²⁸ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 10/1947.

azonban újra elakadt a kiadvány ügye.²⁹ S az pedig közismert intézmény-, illetve tudománytörténeti tény, hogy a *Néprajzi Értesítő* a háborút követően majd csak Balassa Iván igazgatósága idején, 1954-ben jelenik meg újra!³⁰

Szintén a nemzetközi kapcsolatokhoz tartozó dokumentumok találhatóak a múzeumi archívumban egy gibraltári cég (Joseph Espana and Co.) megkereséseire válaszul. 1946. szeptember 9-én és november 16-án Lajtha ismételten elhárítja a téves megszólítással érkezett kereskedelmi kapcsolatot – természetesen módon jelezve az erre alkalmas magyarországi hivatalos szervezet elérhetőségét is.³¹

A nemzetközi szakmai tevékenységgel függnek össze egy, az intézmény valós problémáira és a tényektől független fenntartói elvárásokra egyaránt jó példát rögzítő levelezés megmaradt dokumentumai. A párizsi Association France – Hongrie főtitkára, Robert Petit levélben (1946. szeptember 6.) megkereste a magyarországi Külügyminisztériumot, egy Párizsban megrendezendő magyar néprajzi kiállítás tervével. A Magyar Külügyminisztérium hivatalos levélben (1946. november 8.) felkérte „a Magyar Nemzeti Múzeum Elnökségét, hogy a Párisban rendezendő magyar néprajzi kiállításra, a jelenleg számba jöhető lehetőségek és a rendelkezésre álló, mozgatható anyag figyelembevételével tervzetet sziveskedjenek kidolgozni”. A muzeológiában nem jártas diplomaták még azt is jelezték, hogy „célszerűnek látnám, ha a tervzet már kezdettől fogva figyelemmel lenne az a/ optimális, b/ átlagos és c/ a minimális méretekben leendő kivitelezésre, hogy ily módon, már előre is biztosíthassuk a kiállítás lehetőség szerinti gyors, de minden variánsban reprezentatív megrendezését”. További elvi instrukciót is megfogalmazott a külügyi hivatalnok a múzeum munkatársai számára: „Elgondolásom szerint elkerülendő lenne, hogy ezzel a néprajzi kiállítással esetleg újabb tápot adjunk a Magyarországról alkotott romantikus elképzeléseknek s ezért célszerűnek tartanám, amennyiben az anyag azt lehetővé teszi, a néprajzi tárgyaknak stb. tör-

²⁹ Az intézmény 1947-es iratai között található Vargha László igazgató kérvénye, melyben először megismétli a Lajtha által egyszer már kezdeményezett 1000 Ft-os támogatásra vonatkozó érveket (és erre hivatkozik is), majd 1947. márciusában már az elmaradt számok összevont kiadását is felvállalva megkísérel 10 000 Ft-ot igényelni Ortutay Gyula minisztertől. Erre a kérésre nem található válasz a dossziében. EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 11/1947.

³⁰ Paládi-Kovács 2011. 97.

³¹ A válaszlevél fordítása: „Tisztelt Uram, miután megkaptuk október 18-i levelét, sajnálattal értesítjük, hogy az említett árucikkeket exportálókkal nem állunk közvetlen kapcsolatban, és javasoljuk, hogy vegye fel a kapcsolatot a Külkereskedelmi Rt.-vel. Ha felkeltettem érdeklődését olyan termékek iránt, mint a hímzett női blúzok, akkor a segítségére lehetünk.” EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 2/1946. 45/1946.

ténelmi távlatba való bemutatását, illetve bizonyos fejlődési fokoknak a feltűntetését, gyakori utalásokkal az általános helyzetre és életmódra.”³²

Lajtha László dr. Huszár Lajostól, az Országos Magyar Történelmi Múzeum főigazgatójától november 12-én kapta meg a párizsi kiállítással kapcsolatos leiratot. Másnap már meg is fogalmazta és elküldte tömör elutasító válaszát:

„A Néprajzi Múzeum anyaga a légoltalmi intézkedésekkel kapcsolatban ládába csomagoltatott. A ládákat helyiség hiánya miatt csak oly mértékben tudjuk kibontani, ahogy az anyag sürgős konzerválása és restaurálása megengedi. A Néprajzi Múzeumnak ilyenformán nincs módjában, hogy megfelelő és külföldi kiállítás céljaira alkalmas anyagot rendelkezésre tudjon bocsátani. Annál is inkább, mivel a múzeumnak éppen az az anyaga, mely ilyen reprezentatív kiállítás céljaira vásároltatott, az ostrom folyamán elpusztult. Kiváló tisztelettel”³³

Az októbernél hosszabb időre kiterjedő vezetői megbízás tényét igazolja, hogy 1946. november 30-án egy, a jellegzetes szignóval aláírt dokumentum maradt fenn, melyben Lajtha igazgatóként 177 Ft 58 fillér kiadásról készült *Kimutatást* igazolt.³⁴ Továbbá ezt bizonyítja, hogy az archívumi iratok között fennmaradt egy 1946. december 4-én keltezett levele, melyet igazgatóként írt alá. Ebben a levélben köszönetet mond dr. Varjas Bélának az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójának, aki még novemberben a Néprajzi Múzeum tulajdonát képező, „valamely magánkönyvtárban talált *Vogel-Hamburg: Eine Forschungsreise im Bismarck-Archipel (Hamburg, 1911.)* című könyvet” visszajuttatta a múzeumba.³⁵

Lajtha az újraéledő magyar néprajzi gyűjtőmozgalom támogatása érdekében is fellépett. Így értékelhetjük azt az *Igazolványt* – hivatalos iktatott dokumentumot –, melyben

„A Néprajzi Múzeum igazgatósága igazolta, hogy Csete Balázs³⁶ a csepeli községi általános iskola felső tagozatának rajztanára a Magyar Néprajzi Múzeum külső munkatársaként és annak részére Magyarország különböző vidékein 25 év óta népművészeti gyűjtőmunkát végez nyári szünidejében, amelynek eddigi jelentős eredményei, általa mintaszerűen feldolgozva, a Múzeum tulajdonát képezi. most bemutatott kalotaszegi gyűjtése pedig olyan pótolhatatlan és igen gazdag anyag, amelynek tökéletes feldolgozása a magyar néprajzi tudománynak feltétlenül érdeke. Miután pedig ez utóbbi munkát csak gyűjtője tudhatja mintaszerűen feldolgozni, a Néprajzi Múzeum igazga-

³² EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 57/1946.

³³ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 57/1946.

³⁴ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 18/1946. Viszont a hasonló havi kiadást (86 Ft 7 fillér) dokumentáló, december 31-én kelt iraton már senki sem írta alá az igazgatói láttamozást!

³⁵ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 62/1946.

³⁶ Csete Balázs (1893. III. 15.–1958. II. 24.) rajztanár, etnográfus. Rajzait és kéziratait a Néprajzi Múzeum Archívuma őrzi.

tósága szükségesnek tartja, hogy Csete Balázs tanár – az alkotó tanárok részére vonatkozó rendelkezés alapján is – tanári munkájában e célra a megengedhetően legnagyobb mértékű könnyítést kapjon, miután más vidékről is van feldolgozatlan rajz és szöveganyaga. Ma amikor Magyarország kulturáját az igazi népi kultúra alapján kell felépíteni, a kérést a Múzeum igazgatósága a legmelegebben támogatja. Budapest, 1946. szeptember 18.”³⁷

Hasonló céllal készült az iratok között szintén fennmaradt, 1946. október 21-én aláírt Nyilatkozat, melyben Lajtha László igazgatóként Végh József középiskolai tanár tevékenységének értékeire hívta föl a figyelmet. Az iratban fölbukkan a korszak ideológiai jellemzőire vonatkozó megjegyzés is, mely előrevetíti a pártos elvárások egyre nyomasztóbb jellegét:

„Végh József középiskolai tanár egyike a magyar néprajz legjelesebb munkásainak. Számos gyűjtőúton volt, különösen a tiszántuli magyar parasztság körében. Ennek egyik legszebb eredménye a Sárréti népmesék és népi elbeszélések, mely munka, mint ilyen egészen egyedülálló a maga nemében. Erre a néprajzzal és népnyelvvel foglalkozó folyóiratok is felfigyeltek és foglalkoztak vele. Végh József a tudományos munkán kívül középiskolai néprajzi gyűjtőmunkára is. [...] Ennek eredménye a Táj és népkutatás a középiskolában című gyűjteményes munkája. Világos bizonyossága ez a kötet annak, hogy tanítványaiiban sikerült a nép ügye iránti érdeklődést felkeltenie. Végh József néprajzi életcéljául tűzte ki a szegény magyar parasztság küzdelmes életének megismerését és tudományos feldolgozását. Ezzel is tanubizonyosságát adta demokratikus gondolkodásának. Végh József tudományos munkásságát a magyar néprajztudomány a jövőben is meg kívánja tartani. Különösen szükség van rá a néprajzi gyűjtések megszervezésében, ahol már eddig is szép példáját adta szervezőképességének. Eljövendő munkájára a Néprajzi Múzeum is mindig számot fog tartani.”³⁸

A múzeumi gyűjtemény gyarapításának legkülönböző megoldásai éledtek újra a háborús időszak elmúltával. Így került sor a Lajtha igazgatósága alatt elindított letéti szerződés megkötésére is:

„Letéti szerződés mely kötöttett egyfelől özv. Dajaszászy Ferenc Józsefné sz. Dietz Vilma, másfelől a Néprajzi Múzeum /Magyar Nemzeti Múzeum Országos Magyar Történeti Múzeum Néprajzi Tára/ között.

1. Özv. Dajaszászyné Dietz Vilma örök letétként átadja a mellékelt leltárban tételenként felsorolt népi textil- és textilrajz-gyűjteményét a Néprajzi Múzeumnak.

2. A Néprajzi Múzeum kötelezi magát arra, hogy özv. Dajaszászyné Dietz Vilma textil- és textilrajz-gyűjteményét felelősséggel megőrzi és gondozza.

3. A Néprajzi Múzeum kötelezi magát arra, hogy özv. Dajaszászyné Dietz Vilma gyűjteményének akár egészben, akár részben való feldolgozására, le-

³⁷ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 47/1946.

³⁸ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 52/1946.

másolására, avagy közlésére nevezett urhölgy életében az ő beleegyezése, illetőleg utasítása nélkül senkinek sem ad engedélyt.

4. Özv. Dajaszászné Dietz Vilma a letétbe helyezett gyűjteményt a Néprajzi Múzeumban bármikor feldolgozhatja, és ha egyes darabokra tanítás vagy bemutatás céljából szüksége volna, ezeket a Néprajzi Múzeum a törvényes alaki kellékek mellett rendelkezésére bocsátja.

5. A Néprajzi Múzeum a gyűjteményt egységesen kezeli, és ha kiállítja, mindig feltünteti a gyűjtő Dajaszászné Dietz Vilma nevét. Budapest, 1946. október 12.”³⁹

Ezzel a letéti szerződéssel kapcsolatban az adminisztratív ügyintézés napjainkban sem ismeretlen nehézségeivel összefüggésben tanulságos, hogy a fennmaradt dokumentum hátlapjára 1949. január 19-én kiegészítést gépeltek. Ezen sorok szerint a letéti szerződést nem terjesztették fel aláírását követően a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsához, ezért 1949. január 20-án változatlan tartalommal megismételték, ekkor már Balassa Iván osztályvezető aláírásával hitelesítve. A Néprajzi Múzeum gyűjteményi nyilvántartása alapján aktuálisan a gyűjtőtől a múzeumban őrzött műtárgyak száma 348 db. Az intézmény Archívumában a Rajz- és Festménygyűjteményben készítőként 915 db, míg a Nyomatgyűjteményben egyetlen darabnál szerepel a neve. A Kéziratgyűjteményében a múzeumnak jelenleg 31 darabnak a szerzőjeként tartjuk számon. Dajaszászné Dietz Vilma a Fényképgyűjtemény nyilvántartási adatai között is szerepel. 114 darabot ő leltározott, míg 29 darab fotó esetében készítő, illetve 104 darabnál gyűjtőként hivatkozik rá az intézményi adatbázis.⁴⁰

Ajándékozási ügyekben is intézkedett Lajtha mint megbízott igazgató. Így írta alá 1946. október 19-én a dr. Borsos Dezső törvényszéki tanácselnöknek írt levelet is, melyben

„A Magyar Néprajzi Múzeum számára adományozott 7 drb. balkáni női mellényt megkaptuk és muzeumi anyagunkba beiktattuk. Fogadja érte Tanácselnök Úr őszinte köszönetünket”.⁴¹

Lajtha László igazgatóként erőteljesen és érzékletesen fogalmazott beadványt készített a veszélyeztetett magyar néprajzi értékek védelmével összefüggésben. A dokumentumot indokolt teljes terjedelmében is közölni. A beadványban Lajtha egészen 1912-től vázolja a Néprajzi Múzeum szerepvállalásának jelentőségét „a magyar népi művelődés pusztulóban lévő világának” megmentésében. Kitér a második világháborús pusztításokra is, hangsúlyozva, hogy az első kárfelmérésekhez képest a pontosodó kép alapján az intézmény veszteségei nagyobbak – különösen a nagyméretű fatárgyak pusztultak és nem megoldott konzerválási lehetőségük sem. Elkeseredetten írja, hogy még a

³⁹ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 56/1946.

⁴⁰ Ezúton is köszönöm Odler Zsolt főosztályvezető kollégám segítségét az adatok feltárásában.

⁴¹ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 51/1946.

tűzifaértéket sem tudja kifizetni egy-egy megmentendő „ősi magyar fejfa, gombfa vagy kopjafa” múzeumba kerülése céljából. Visszatérő érvként – gyakorlatilag múzeumvezetői hitvallásaként – olvasható ebben a levélben is, hogy

„ez a tudomány a legmagyarabb tudomány és ma politikai és pártkülönbség nélkül az egész magyar közvélemény akár hivatalos, akár nem, megegyezik abban, hogy csak a régi magyar világ ez értékein épülhet fel az új Magyarország. A Néprajzi Múzeum országos gyűjtemény, melyben a magyar élet és a magyar nép egysége demonstrálódik.”⁴²

Az 1946. november 11-én kelt levélre az iratok alapján nem érkezett semmilyen válasz a vallás- és közoktatásügyi minisztertől.⁴³

Lajtha László

A múzeumi gyűjteményekért érzett fokozott felelősség, a fentiekben jelzett aggodalom a pótolhatatlan értékek veszélyeztetett állapota miatt felbukkan Lajtha kezdeményezéseként az állományvédelem érdekében érdemi előrelépést megfogalmazó koncepció megmaradt dokumentumaiban is. A gyűjteményeket ért pusztítás szorosan összefüggött az intézményi állományvédelmi tevékenység iránti elvárások fokozódásával. 1946. november 25-én kelt a megbízott múzeumigazgató aláírásával a „Magyar Nemzeti Múzeum Tekintetes Tanácsá”-t megszólító megkeresés, mely szerint

„a háború és a háború utáni események következtében a Néprajzi Múzeum anyagának jelentős részét az elpusztulás fenyegeti. E veszélyt látván, fel-

⁴² EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 51/1946.

⁴³ A korábban ismertetett, a *Néprajzi Értesítő* kiadását támogató levelet ugyanezen a napon írta Lajtha László.

kértem Baki Győző Nemzeti Múzeumi restaurátor urat, hogy vizsgálja át az anyagunkat. Baki Győző úr jelentését tisztelettel mellékelem. A Néprajzi Múzeum tárgyainak konzerválására ezidőszereint semmiféle pénzforrás nem áll rendelkezésünkre. E szomorú ténynél azonban még súlyosabbá teszi helyzetünket az a körülmény, mely szerint ha kapnánk is valami pénzt, a konzerválás megfelelő hely és eszközök nélkül lehetetlen volna... Nem vállalhatom a felelősséget azért, hogy a Múzeumnak immár pótolhatatlan [kiemelve az eredetiben] és hazánk művelődésének legmagyarabb dokumentumai kulturánk dicsőségére rövidesen elpusztuljanak... Egy konzerváló fülke megépítésére van szükségünk. A fülke építési költsége a szintén mellékelt tervezet szerint kb. 3500–4000 Ft-ba kerülne.⁴⁴

A kérelemben egyébként Lajtha jelezte, hogy szóban már egyeztetett erről a miniszterrel, aki kinyilvánította támogatási szándékát is. Az írásos dokumentumok között fennmaradt a múzeum udvarára tervezett restaurátorfülke tervvázlata és a fölkért restaurátor szakember *Jelentése* (1946. október 21. dátummal), melyben a megmentendő fatárgyak között szerepelnek:

„a XVIII. sz.-ból származó székely kapu, a renaissance és barokk, erdélyi templom festett famennyezete, a hozzávaló szószékkal, a régi faragott és festett butorok... gazdasági eszközök.”

A megépítendő fülke adatai mellett az ott felhasználandó állományvédelmi anyagok is szerepelnek a jelentésben, ebből következtethetünk a beavatkozás technológiájára is. „A munka megkezdéséhez a következő konzerváló anyagra van szükség: 500 kg sztearin, ugyanennyi viasz, 15 l terpentin, 15 l benzin.”⁴⁵

Ezek a dokumentumok pontosítják a Néprajzi Múzeum intézménytörténetében korábban szereplő adatokat a tervszerű állományvédelmi munka megindításával kapcsolatban.⁴⁶ Lajtha László vezetői kompetenciáját messzemenően igazolja, hogy főlvállalta ennek a korábban nem preferált területnek a kihívásait is. Sajnos, a dokumentációban nincsen nyoma a közvetlen megvalósítást alátámasztó minisztériumi engedélynek, vagy a forrásbiztosításnak.

A múzeumi szakmai tevékenység mellett fennmaradtak a hétköznapi adminisztratív terheket jelentő intézkedések dokumentumai is. Ezen ügyek intézése is Lajtha napi tevékenységei közé tartozott intézményvezetői időszakában. Ilyen ügy volt pl. Cser József I. o. múzeumi altiszt korábban benyújtott, azonban „teljesen nyoma veszett” nyugdíjazási kérelmével kapcsolatos levele-

⁴⁴ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 59/1946. Az intézmény 1947-es iratai között fennmaradt Vargha László megbízott vezetőjeként készített levele, melyben a Rockefeller Alap támogatását kívánta több szakmai célra megpályázni, köztük a „modern konzerváló berendezés felállítása és a konzerváló szerekkel való ellátás” is szerepelt, megnövelt 6500 Ft-os összeggel. EA MKD 67. Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 1947 1–38. 64. 31/1947.

⁴⁵ NMI EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 59/1946.

⁴⁶ Kodolányi 1984. 53. Idézi Selmeczi Kovács 1989. 18-19.

zés is.⁴⁷ Lajtha igazgatóként minden kapcsolódó aktuális adminisztratív ügyben aktivitást mutatott. Nyilvánvaló módon fölismerte az intézmény újrakedő tevékenységének érdekében a személyi állomány erősítését, létszámának növelését. Ezzel a céllal vonta be Rajeczky Benjaminget is a népzenei gyűjtemény feladataival kapcsolatos, számára különlegesen fontos munkába.⁴⁸ Így 1946. szeptember 3-án kelt levelében kérte Huszár Lajos főigazgató közbenjárását Palotay Gertrúd I. osztályú múzeumi őrnek a „*Néprajzi Múzeum romló és pótolhatatlan textilanyagának mentési munkálataiban*”, munkaideje felében való alkalmazását is.⁴⁹ További személyi ügyként szerepel az iratok között „*dr. Sándor István főiskolai tanárnak az Országos Történeti Múzeum Néprajzi Tárához való beosztása*” 1946. december 12-i dátummal.⁵⁰

A Néprajzi Múzeum 1946-ban keletkezett hivatalos iratait őrző archívumi dobozban szám nélküli iratok jelöléssel található több levél is Lajtha László igazgatói működésével kapcsolatban.⁵¹ A Teleki Pál Tudományos Intézet hivatalos fejlécével (kiegészítőleg rágépelve: NÉPTUDOMÁNYI INTÉZET) jelzett dokumentum 186/1946. leltári számmal készült:

„*Kedves László Bátyám! Nagykunsági utamról hazatérve most értesültem a Néprajzi Múzeum élére történt kinevezéséről. Nagy örömmel tölt el a hír, hogy a múzeum vezetése ilyen kiváló szakember kezeibe került. Ugy érzem, hogy ezzel újból felelevenedik az a régi tudományos szellem, amely apám idejében ott uralkodott. Szeretném, hogyha az Intézetünk és a Néprajzi Múzeum között eddig is fennállott baráti kapcsolatot még szorosabb együttműködéssé fejleszthetnénk ki. Ennek reményében munkálkodásodhoz sok szerencsét és még több eredményt kívánva igaz nagyrabecsüléssel köszönt Györffy Gyurka Budapest, 1946. szeptember 9.*”

A dokumentumok között Lajtha László válasza is fennmaradt:

„*Kedves Gyurka fiam! Köszönöm meleg üdvözlő soraidat, amelyek – úgy érzem – őszinte szívből jöttek. Ami személyemet illeti, had mondjam meg: én már nem igen tudok megváltozni. Ha egyébként nem, már csak azért⁵² biztosak lehetnek abban, hogy minden tőlem telhetőt meg fogok tenni, annak a szellemnek felelevenedéséért, melyben Édesapáddal együtt néprajzosokká nevelődtünk és amely szellemű Néprajzi Múzeumban töltöttük életünk javát. Bizonyára megkaptad Kovács Laci által küldött szóbeli üzenetemet. Most megismétlem és kijelentem újra: kívánatosnak, sőt nélkülözhetetlenül szükségesnek tartom a Néprajzi Múzeum és a Néptudományi Intézet mennél szorosabb*

⁴⁷ Az iratot 1946. szeptember 25-én jegyezte Lajtha. EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63. 48/1946., illetve a nyugdíjazási ügy lezárása után a helyére egy altiszt fölvetelének az ügyiratai 61/1945.

⁴⁸ Berlász 1982. 10.

⁴⁹ EA MKD 66 Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 63. 40/1946.

⁵⁰ NMI 1946. EAD 1/A, 63. 64/1946.

⁵¹ EA MKD 66. Tudománytörténeti gy. NMI 1946. EAD 1/A, 63.

⁵² Az idézett mondat második fele szerepel: Berlász 1984. 208.

együttműködését. Különösen örvendenék ha éppen Benned – Györffy Pista fiában – találnám meg azt a személyt, akivel a két néprajzzal foglalkozó Tudományos Intézet egymáshoz való viszonyát hosszú időre intézményesen rendezni tudnók. Emlékezz, valami ilyesfélével már az ostrom után megpróbálkoztam. Akkor nem sikerült. Bizom azonban abban, ha most összeülünk, meg tudunk majd egyezni, nem csak Intézeteink tudományos céljaiban és munkaterületeink határaiban, hanem ezeken túl megállapítjuk majd, hogyan végezhetjük a legjobban és legtartósabban a minden rendelkezésre álló, erőt összefogó közös munkát. Hivjál fel telefonon, Gyurka Fiam minél hamarabb és beszéljük meg a találkozásunkra alkalmas időt. Ezt várva, figyelmességedet sokszor köszönve a régi barátsággal köszöntelek. Budapest, 1946. szeptember 17-én.”

Az együttműködési szándékokat, újító és friss lendületet felvállaló kapcsolatokat azonban a politikai környezet és az azzal szorosan összefüggő adminisztratív lépések nem tették lehetővé. A Györffy vezette Néptudományi Intézet működése éppúgy gyorsan megszűnt, mint ahogy Lajtha megbízott igazgatói pozíciója is átmenetinek bizonyult.

Lajtha László megbízott vezetői megbízatásának végidőpontja miatt érdekes a Magyar Nemzeti Múzeum fejlődés papírján 218-1946. sz. iktatószámmal jelölt főigazgatói feljegyzés, amely 1946. december 18-án kelt és „dr. Lajtha László Urnak, a Néprajzi Múzeum vezetőjének” van címezve. Az irat az éves karácsonyi szünet december 22-i kezdéséről és 1947. január 6-i zárásáról, illetve az ügyeletes szolgálatról való gondoskodásra szólítja fel Lajthát.⁵³ Különösen annak ismeretében elgondolkodtatóak ezen iratok, mert az intézmény 1947-es irattári anyagában bukkanunk arra megbízásra, amelyet „dr. Vargha László, mint a Közgyűjtemények Országos főfelügyelőjének állandó helyettese” kapott a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának előterjesztése a miniszter rendeletéből még 1946. október 19-én! Ezen irat szerint a miniszter megbízza Vargha Lászlót

„a Néprajzi Tárnak az Országos Magyar történeti Múzeum kereteiből való kiválásának és önállósításának előkészítésével s egyben felhatalmazza, hogy az önállósítandó intézményt további intézkedésig vezesse!”⁵⁴

Úgy tűnik, különösen azzal összefüggésben, hogy ez az irat csak az 1947-es dokumentumok között van iktatva, hogy átmenetileg ez az intézkedés nem lépett életbe és bár adminisztratív szempontból már kettős vezetés működött volna, de valójában még Lajtha intézkedett és vele tartotta a kapcsolatokat a fenntartó állami szerv is még hónapokig. Vargha László aláírásával ténylegesen csak 1947 januárjától szerepelnek iratok a dokumentumok között.⁵⁵ Berlász Melinda 1984-es könyvében sommás megállapítással reagál a váltásra:

⁵³ Berlász Melinda 1946 augusztusától decemberig jelzi a megbízott igazgatói tevékenység időhatárait. Berlász 1984. 60.

⁵⁴ EA MKD 67. Tudománytörténeti gy. NMI EAD 1/A, 1947 1–38. 64. 7/1947.

⁵⁵ Lajtha László feleségével együtt 1947 ősztől 1948 őszeig Londonban tartózkodott. Berlász 2021. 378.

„Személyében szokatlan módon népzenekutató került a Néprajzi Múzeum élére. A kialakult szakmai és emberi differenciák más igazgató kinevezését kívánták. 1947-től Lajthát felmentették és tevékenysége azután újból osztálya munkáinak ellátására korlátozódott.”⁵⁶

A fenti tanulmányban idézett eredeti szövegek múzeumvezetői küldetésére is érvényesen igazolják az egykori Lajtha-tanítvány, Vikár László 1993-ban megfogalmazott értékelését: „Lajtha László minden beszéde, írása és zenéje egyaránt magán viseli bonyolult, de mégis rendezett, az igazság és a szépség keresésében fáradhatatlan egyéniségének számos vonását.”⁵⁷

KEMECSI LAJOS

Felhasznált irodalom

Balassa Iván

1997 A Néprajzi Múzeum történetéből (1944–1946). *Magyar Múzeumok* 3. 25–28.

Berlász Melinda

1982 Da capo al fine – Ismétlődő segélykiáltások a népzene kutatás léteért (1946–1950). *Magyar Zene* 23. 1. 10–17.

1984 *Lajtha László*. Budapest

2001–2002 Dincsér Oszkár kutatásai a Pátria-felvételek összefüggésében. Egy évtized a Néprajzi Múzeum népzenei műhelyében (1935–1944). *Zenatudományi dolgozatok*. Budapest, 121–145.

2021 *Lajtha László írásai*. I–II. Budapest

Fejős Zoltán (főszerk.)

2000 *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest

Kodolányi János (ifj.)

1984 Néprajzi Múzeum. In *Budapest múzeumai*. Budapest, 50–55.

2002 Lajtha László. In Bodó Sándor–Viga Gyula (főszerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest, 539.

Lajtha László–Dincsér Oszkár

1939 A tekerő. *A Magyar Néprajzi Múzeum Értesítője* XXXI. 103–111.

Paládi-Kovács Attila

2011 A magyar etnográfia tudománytörténete. In *Magyar néprajz*. I.1. *Táj, nép, történelem* Főszerk.: Paládi-Kovács Attila, szerk.: Flórián Mária. Budapest, 2011. 39–126.

Pálóczy Krisztina

2013 A Lajtha-csoport és a Néprajzi Múzeum Népzene Osztályának fénykora. *Ethnographia* 124. 4. 545–562.

⁵⁶ Berlász 1984. 208.

⁵⁷ Idézi: Berlász 2021. 16.

Pávai István

- 2000 Népzenei gyűjtemény. In Fejős Zoltán (főszerk.): *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest, 813–851.

Pávai István (szerk.)

- 2009 *Lajtha László a zenefolklorista. Egy kiállítás képei és dokumentumai*. Budapest

Selmeczi Kovács Attila

- 1989 A Néprajzi Múzeum története. In Selmeczi Kovács Attila–Szabó László (szerk.): *Néprajz a magyar múzeumokban*. Budapest–Szolnok, 7–27.

Tari Lujza

- 1992 Lajtha László hangszeres népzene gyűjtései: 1911–1963. *Magyar Zene XXXIII.* 2. 141–190.
- 2013 Lajtha László hangszerkutatói, mai tanulságokkal. *Ethnographia* 124. 4. 532–544.

* * *

FÓRUM

**Az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport
a SIEF 2023. évi kongresszusán***

A SIEF (Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore) 16. kongresszusának a csehországi Brno adott otthont. Akár szokatlannak is tűnhet a helyszín, de a nemzetközi szervezet ezzel a választással elődje, az 1926-ban ugyanitt megalapított Commission internationale de l’art populaire előtt tisztelt. A gesztus azonban nemcsak a majdnem 100 éves jubileumról való egyszerű megemlékezés, hanem tudatos múltidézés a progresszió szándékával. Kis-Halás Judit, az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport tagja és a University of Ljubljana (Slovenia) kutatója számol be a 2023. június 7–10. között zajló eseményről.

*

Az 1926-os szervezetalapítás, majd az 1928-ban Prágában megtartott első nemzetközi népművészeti kongresszus fő célja olyan, a népek és nemzetek közötti egyetértést és a békés egymás mellett élést elősegítő nemzetközi cserkapcsolatok és hálózatok létrehozása volt, amelyek alapját a folklór és a népművészet egyetemes nyelve teremti meg, és amelyek ezáltal a politikai diskurzustól függetlenül működnek. Napjainkban, amikor nemcsak a geopolitikai határok változásai, de az éghajlatváltozás révén is egyre bizonytalanabbá válik létezésünk az antropocénban, nem is lehetne ennél időszerűbb célt kijelölni a néprajztudomány, az etnológia és az antropológia tudós művelői számára. Erre utalnak a szervezők a kongresszus idején témájával, hívószava(i)val: „*living uncertainty*”, amit többféleképpen is magyarra fordíthatunk (élet a bizonytalanságban / a bizonytalanság megélése), de mindenképp a létezés élményének kiszámíthatatlanságára, sőt, fenyegetettségére utal. A csaknem ezer (998) résztvevő, a 97 panel és a 668 elhangzott előadás jelzi, hogy a szervezők szándéka értő fülekre talált.

A 97 panel 17 nagy témakört ölelt fel az archívumoktól a városantropológiáig, köztük a vallást is. Ide került, négy másik társaságában, az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport által meghirdetett panel, ami a mindennapi élet bizonytalan helyzeteiben igénybe vehető papi szolgáltatásokat tekintette át, az újkortól napjainkig (vö. *Ecclesiastical remedies for the uncertainties of everyday life – religious services offered by the lower clergy in past and present*). A két panelszervező (Bárth Dániel, ELTE és Kis-Halás

* Eredeti megjelenés és további képek: <https://elteneprajz.blog/2023/08/12/tortenetikutato-aktualitas/> (Utolsó megtekintés: 2023. 09. 29.)

Judit, University of Ljubljana) szándéka ezzel nemcsak a kutatócsoport munkájának és a konferencia témájába vágó eddigi eredményeinek a nemzetközi tudományos közösséggel való megismertetése és megvitatása volt. Ezen túlmenően a kutatómunka jövőbeni útjait, ehhez kapcsolódóan pedig az európai szakemberekkel való együttműködés lehetőségeinek felmérését is a célul tűzték ki. Az előadók és érdeklődő résztvevők, ennek megfelelően, részben a Lendület kutatócsoport munkatársaiból, részben a hasonló témával foglalkozó kutatókból verbuválódtak. A két szekció vezetését és az egyenként 15 perces előadásokat követő viták moderálását Tomáš Malý történész (Masaryk University, Brno) valamint Kis-Halás Judit néprajzkutató látta el.

Az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport által szervezett panel résztvevői a SIEF 16. kongresszusán

Az előadások – a jelenkori néprajzi vizsgálódásokat is beleértve – kivétel nélkül történeti perspektívában (is) elhelyezve tárgyalták az alsópapság, vagy általában a klérus válságkezelési attitűdjét, a krízishelyzetek széles skáláját felvonultatva. Közülük is kiemelkedtek az egészség-betegség, illetve a haladoklás és a halál témakörei, amit részben a panel-felhívásban szereplő „ecclesiastical remedies”, azaz „(a nehézségek esetére kínált) egyházi orvosszerek” meghatározásra adott válaszként is értékelhetünk. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ezek egyúttal a lelkigondozás kiemelt területei közé tartoztak és tartoznak még napjainkban is, így a leginkább alkalmasak a hosszú távú (longue durée) társadalom- és mentalitástörténeti, továbbá történeti folklorisztikai vizsgálatokra. A panel keretében bemutatott kutatások közül több is tár-

sadalmi csoportokkal, vallásos közösségekkel foglalkozott. Például Pavel Pumpr történész (University of Ostrava) a sziléziai és morvaországi Lichtenstein-birtokokon működő lelkipásztorok tevékenységét mutatta be egy rendkívül gazdag forrás csoport, az 1767 és 1768 között felvett uradalmi parókiái jelentések iratanyaga alapján. Elemzésében, amellyel, hogy kitért azokra a konkrét szükségletekre, amelyeket a hívek fogalmaztak meg a papjaikkal szemben, rámutatott a felmérést végző uradalmi hivatalnokok, s rajtuk keresztül a patrónus-földesúr erőteljes normakontrolljára, amellyel a szerinte megfelelő lelkigondozói-papi gyakorlat irányába igyekezett terelni a plébánosokat. Ostravai kollégájához hasonlóan Vladimír Maňas zenetörténész (Masaryk University, Brno) is társadalmi formációt állított a kutatásának középpontjába: a vallásos társulatokat. A morvaországi konfraternitások történetét és működését a 15. század utolsó évtizedétől egészen az 1850-es évekig tekintette át, és ebből a széles időintervallumból azokat az eseteket emelte ki, amikor a végtisztesség és a halotti megemlékezés szervezésében a lelkipásztori feladatkörök összeütközésbe kerültek a papok saját társulati szerepvállalásával.

Az előadások egy következő csoportja a zarándoklatokkal és zarándokhelyekkel mint az egyéni vagy társadalmi krízishelyzetekben segítséget jelentő helyszínekkel/intézményekkel foglalkozó, néprajzi-antropológiai terepmunkára is építő vizsgálódások eredményeit összegezte. Komáromi Tünde (Károli Gáspár Református Egyetem, ELTE Lendület), aki már hosszú ideje a romániai Nicula/Füzesmikola kegyhelyen végez terepkutatást, ezúttal a papi gyógyító rítusok egy sajátos csoportját ismertette, jelesül a feloldozó imákat, az olaj megszentelését és a betegek megkenését. E szertartások kapcsán azt a dinamikus változó kommunikációs kontextust is bemutatta, amelyben búcsúra érkező hívek igényei és az ortodox egyház ezekre adott válaszaik megfogalmazódnak és kölcsönösen formálják egymást. Frauhammer Krisztina (Szegedi Tudományegyetem) folyamatban lévő kutatásának tapasztalatairól, dilemmáiról és első eredményeiről számolt be, ami a búcsújárás gyakorlatának változásait tárja fel az államszocializmus idején. Tervei szerint a búcsújárás-zarándoklat, s különösképpen a szentkutak kapcsán kiadott egészségügyi, felvilágosító és politikai propagandaanyagot elemzi, a vonatkozó állambiztonsági iratok, plébániai feljegyzések, egyházi iratanyag és további források bevonásával. Kis-Halás Judit a máriagyűdi kegyhelyhez kapcsolódó történeti dokumentumok, valamint saját terepmunkája alapján az egyházi medicinának a járványok okozta egyéni és kollektív válsághelyzetek kezelésére alkalmazott stratégiáit vonultatta fel, a 18. századtól kezdve egészen napjainkig. Végül, de nem utolsósorban, Tomáš Malý és Monika Enenklová történészek (Masaryk University, Brno) az intézményesülő orvostudomány és az egyházi medicina nézeteinek ütközőpontjaiként mutattak be három olyan képzetkört, amelyek a 18. század közepéig kizárólag az egyházi-spirituális orvoslás hatókörébe tartoztak: a vámpírhitet, a purgatórium-képzeteket és a csodás gyógyulásokat.

A panel másik, fontos fókuszpontja az egyéni papi, szerzetesi attitűdöknek, gyakorlatoknak a mikrotörténetírás vagy a mentalitástörténet módszertanára támaszkodó bemutatása volt. Smid Bernadett (ELTE Lendület) a kora újkori Katalóniában működő inkvizíció eddig ismeretlen dokumentumait feltáró kutatásai alapján egy gyógyítással is foglalkozó remete pap kincskereső esetét ismertette a kincskeresés korabeli európai mágikus módszereinek, gazdag irodalmának kontextusába illesztve. Gyöngyössy Orsolya (Szegei Tudományegyetem, ELTE Lendület) pedig Virter Lajos csongrádi plébános példáján mutatta be, hogy az elhivatott lelkipásztor a hatalommal való nyílt szembefordulást is vállalva teljesítette papi kötelességét, amikor tisztességes temetést celebrált a politikai megtorlásoként kivégzett helybelieknek a Bach-korszak idején. A panelt záró nagyszabású szintézisében Bárh Dániel (ELTE Lendület) a papi benedikációs és ördögűző gyakorlat mintegy három évszázadon átívelő tablóját vázolta fel a gazdag kutatási anyagából gondosan kiválogatott esettanulmányok alapján. Az áttekintés fő csomópontjait e gyakorlat megítélésének változásai, elfogadottságának vagy éppen elutasításának okai és mértéke jelölték ki, s az általa ismertetett esetek egyben a jellegzetes papi-szerzetesi egyéniségek, attitűdök finoman megrajzolt portréiként is szolgáltak.

A szekciók végén nyílt alkalom a hallgatóság kérdéseinek megválaszolására és némi vitára, s a jelenlevők éltek is a lehetőséggel. Bár a kongresszus csütörtöki plenáris kerekasztal-beszélgetésén (Methodological Uncertainties) Timothy Tangherlini néprajzkutató (University of California, Berkeley, USA) és Kyrre Kvendkokk antropológus (University of Bergen, Norvégia) amellet érveltek, hogy mind a katasztrófák kulturális tapasztalatainak, mind az összeesküvés-elméleteknek a vizsgálatában kifejezetten hasznos az interdiszciplináris, s különösen a történettudomány módszereit integráló elemzés, a panel hallgatósága érdeklődésének középpontjában mégis mintha kizárólag a jelenkutatás állt volna, legalább is csupán ezekhez az előadásokhoz szóltak hozzá. Mindazonáltal, a panel szervezői és résztvevői – akárcsak korábban Tangherlini és Kvendkokk – a zárómegbeszélésen éppen azt hangsúlyozták, hogy az alsópapságnak a helyi közösségekben végzett válságkezelő tevékenységét feltáró vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen a történeti néprajzi, illetve történeti antropológiai szemléletmód és módszertani eszköztár integrálása, legyen szó akár történeti, akár a jelenre összpontosító kutatásról. A tény, hogy a módszertani kerekasztalon ilyen hangsúlyosan szerepelt a jelenségek történeti kontextusának alaposabb feltárása, reményt adhat arra, hogy az utóbbi időben háttérbe szorult történeti néprajzi megközelítések ismét népszerűvé váljanak.

A panel sikerét jelzi az immár informális keretek között, a brnoi Kapucinusok terén megbúvó kávéházban folyó kötetlen eszmecsere. Az együttműködés első jelenként pedig a szervezők tervbe vették az előadások tanulmányi formált változataiból álló folyóirat-különszám összeállítását.

KIS-HALAS JUDIT

Boszorkányüldözés és hiedelemtörténetek Budapesten
Beszámoló a *Magic and Witchcraft: History, Interdisciplinarity, Global Perspectives* című nyári egyetemről*

2023 július 21–29. között a Central European University budapesti campusa adott otthont a *Magic and Witchcraft: History, Interdisciplinarity, Global Perspectives* nyári egyetemenek. A boszorkányság és boszorkányüldözések történetével foglalkozó workshopot harmadik alkalommal szervezték meg, ezúttal is a nemzetközi tudományos diskurzusok szellemében. A rangos esemény előadói az Amerikai Egyesült Államokból, Hollandiából, Magyarországról, Nigériából, Szlovéniából és Olaszországból érkeztek, majd a 19 országból csatlakozó hallgatóságnak, graduális és PhD-hallgatóknak, illetve fiatal kutatóknak adtak elő. Minderről Rácz K. Bence, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója számol be.

*

A nyári egyetem rangos nemzetközi előadógárdáját Fabrizio Conti, a római John Cabot University oktatója és Klaniczay Gábor, a Central European University professor emeritusa hívta össze. A július 21. és 29. között zajló tíznapos kurzussorozat egyedülálló tanácskozási lehetőséget nyújtott a mágia, boszorkányság és boszorkányüldözés történetével foglalkozó kutatók számára. Az előadók beszámolhattak kutatásaik jelenlegi állásáról és ismertethették a legújabb elméleti és módszertani trendeket, a hallgatóság pedig személyesen is találkozhatott a témával foglalkozó szaktekintélyekkel. A fiatal kutatók kérdéseikkel és meglátásaikkal csatlakozva, kritikai diskurzusok mentén mutathatták be magukat és kutatásaikat.

A kurzussorozat a korábbi évekhez hasonlóan elsősorban a mágia, a boszorkányképzetek és a boszorkányüldözések középkori és kora újkori történetét állította a középpontba. Karen Sullivan (Bard College) a probléma rétegzettségére hívta fel a figyelmet, amikor a középkori inkvizíció elé kerülő eretnek-ügyekben zajló vádaskodások közé keveredő boszorkányos érveket mutatta be. Szintén a boszorkányság és eretnekség határmezsgyéjén található vádak ragadta meg Jeanne d’Arc-ról szóló előadásában, amikor a domrémy-i parasztlány peranyagainak tanúvallomásait és a bírák következtetéseit prezentálta. A szélesebb nyilvánosság előtt is ismert, máig leghíresebb eset az 1692-ben Salemben zajló boszorkányhisztéria. A perekről szóló előadásában Sullivan nem csak a vádlók és vádlottak vallomásait, érdekeit, vélekedéseit elemezte, hanem bemutatta egyúttal a salemi üldözés emlékezete körül újabban mutatkozó kortárs rajongást, és az erre épülő helyi fesztivált is. Michael

* Eredeti megjelenés és további képek: <https://elteneprajz.blog/2023/09/06/boszorkanyuldozes-hiedelemtortenetek-ceu/>. (Utolsó megtekintés: 2023. 09. 09.)

Ostling (Arizona State University) a hallgatók fokozott bevonásával tárta fel a késő középkorban és kora újkorban zajló népi boszorkánysággal kapcsolatos gyanakvás és vádaskodás alapjául szolgáló kozmológia logikáját. Egy következő előadásában két, sokszor párhuzamba állított bűnbak, a boszorkányok és a zsidók, illetve a róluk alkotott képzetek, mítoszok és rágalmak közti különbségeket világította meg. Felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy ezen bűnbaktípusokról való gondolkodás az előítéletek vagy idegengyűlölet más formáitól jelentősen eltér. Michael Bailey (Iowa State University) előadásaiban szintén a boszorkányság középkori hiedelmeivel foglalkozott. Egyrészt részletesen bemutatta a késő középkorban kialakult boszorkányszombat-képzetek fejlődéstörténetét. Másrészt a boszorkány mindenkori alakját a tágabb historiográfiai trendekbe illesztve, bibliai, ókori és középkori példák mentén foglalkozott a boszorkányhiedelmek nemi aspektusaival. Ennek során kimutatta a késő középkori tanult mágia maszkulin jellegét, illetve azt a folyamatot is, ahogy a 15–16. század során a mágikus erőbe vetett hit újra összekapcsolódott a nőiségről való vélekedésekkel. A mágia, boszorkányság és boszorkányüldözés kutatástörténetének 1870–2020 közötti időszakát, különösen pedig az újabban a *Magic, Ritual, and Witchcraft* folyóirat körül csoportosuló kutatók kollektívájának munkásságát bemutatva a kurrens kutatási megközelítések és irányok interdiszciplináris jellegét és mindenkori szükségét hangsúlyozta. Klaniczay Gábor (Central European University) Baileyhez csatlakozva a téma közép-európai történetírásának tendenciáiba vezette be a hallgatóságot, amikor a térségben zajló kutatások közé illesztve tárgyalta a magyarországi kutatás eddigi eredményeit, irányait.

A konferencia résztvevői
(Fotó: Rácz K. Bence)

A mágia és boszorkányság történetének megkerülhetetlen fejezetével, a késő középkori és reneszánsz Mediterráneumban, különösen az Ibériai-félszigeten, illetve Itáliában megfigyelhető tendenciákkal foglalkozott Teo Ruiz (University of California), Fabrizio Conti (John Cabot University) és egy előadásában Stefan Lorenz Sorgner (John Cabot University) is. Amellett, hogy felhívták a figyelmet a mágia, boszorkányság és az arról való vélekedés különböző kontextusaira, szemléletes példákkal illusztrálták a korszakban újabb és újabb elemekkel bővülő boszorkányhiedelmeket. Teo Ruiz egy sor szemléletes középkori és kora újkori példán keresztül rávilágított többek között a boszorkány bűnbakszerepére mint magyarázóerőre. *In Search of the Deep Past. A Case Study: The Mysteries of the Renaissance in Early Modern Spain* című előadásában érzékenyen közelített a spanyol aranykor mágikus, asztrológiai, alkímiai és hermetikus műveltségéhez. A folyamatok társadalomtörténeti kontextusát is felvázolva mutatta be a kora újkori spanyol hermetikus hagyományt és vezette be a hallgatóságot az alkímiáról és mágiáról szóló traktátusok szerzői tablójába (pl. Lope de Barrientos, Alfonso de la Torre, Fernando de Rojas) és irodalmába. Egy harmadik előadásában Ruiz a spanyolországi boszorkányüldözéseket – vagy ahogy fogalmazott, azok feltűnő hiányát – mutatta be. Beszélt a baszkföldi, spanyol galíciai és navarrai (különösen avellanedai és zugarramurdi) leszámolások társadalomtörténeti háttéréről, illetve bemutatta a vádaskodások nemi aspektusait és e történetek recepcióját. Különösen a festészet területéről, Francisco Goya művészetéből hozott meggyőző példákat. A „periférián” elhelyezkedő ibériai leszámolás-esetekkel ellentétben az itáliai hagyományról nem mondható el a Ruiz sugallta töredékesség. Fabrizio Conti előadásaiban antik és klasszikus szövegeket vetett össze késő középkori ferences és domonkos prédikációkkal. Meggyőzően érvelt amellett, hogy a térség műveltségében mélyen gyökerező irodalmi és folklorisztikus hagyományként kell az itáliai forrásokban felbukkanó boszorkányképzeteket kezelni. E hagyomány motívumrendszere körüli diskurzusok elemzésével mutatta be az itáliai obszerváns ferences és domonkos szerzetesek, elsősorban Samuelle Cassini és Vincenzo Dodo között feszülő vitákat, amelyben a boszorkánysággal szembeni szkeptikus hozzáállás egy egyedi fejezetére tapintott. Ugyanezen korszak értékelése sajátos tudományfilozófiai dimenzióval egészült ki, amikor Stefan Lorenz Sorgner előadásában Marsilio Ficino zenei mágiáról tett megállapításainak ellentmondásait boncolgatta a reneszánsz polihisztor munkásságában.

A 18. századi, kései boszorkányüldözések fejezeteibe nyerhetett a hallgatóság bepillantást, amikor a közép-európai, különösen magyarországi folyamatokkal foglalkozó kutatásairól beszélt Klaniczay Gábor és Kis-Halás Judit (Univerza v Ljubljani). Bemutatták a kora újkori népi gyógyítók elleni boszorkányvádaskodás jelenségét erdélyi (elsősorban kolozsvári és nagybányai), illetve dél-dunántúli példákon keresztül, majd Klaniczay Gábor részletezte a korszak végén jelentkező vámpírpánik jelenségkörét. Egyúttal a hazai kutatás

témában születő legfrissebb eredményeit is a nemzetközi fórum elé tárták: Kis-Halas Judit történeti és orvosantropológiai, illetve Mézes Ádám vámpírhiedelmekről szóló kutatásait.

Az előző években a konferencia hallgatósága elsősorban, de nem kizárólag a középkori és kora újkori jelenségek megvitatását tűzte ki célul. Idén azonban egy fontos új dimenzióval egészült ki a tematika: nagy hangsúlyt kapott ugyanis a boszorkányság és boszorkányüldözések kortárs tendenciáinak bemutatása is. Ebben éppen Kis-Halas Juditnak volt fontos szerepe, aki egy csokor, elsősorban magyarországi kortárs boszorkánymozgalmat (pl. Magyar Boszorkányszövetség, Berkano Wicca Tradíció, Kelta-Wicca Hagymányörzők Egyháza) és egyénileg működő gyógyítót (pl. Binger Vilmos, Aranyasszony, Arikán, Keya) mutatott be. Azt az alulról szerveződő, olykor az újpogány vallásossággal is összefonódó hálózatot járta körül, amely a gerilamarketing sajátos eszköztárával napjainkban is egy alternatív szolgáltatásrendszerként tálalja praktikáit. Egy másik előadásában a kortárs rontásnarratívumokat és betegségértelmezéseket, illetve az azokra kínált, váratlanul széles alternatív eszköztárat (angyalkártya, szenzibil használata, táltos masszázs, ayahuasca) prezentálta rádfalvai, máriagyüdi gyűjtéseiből származó példák segítségével.

*Kis-Halas Judit a kutatási beszámolóját tartja
(Fotó: Rác K. Bence)*

Michael Ostling a boszorkányképzetek kortárs recepciója felől közelített a témához. A mai boszorkánykép feministák, pogányok, illetve az ellenkultúra más rétegei által megalkotott alakjait, és azok felhasználási logikáját állította előadása középpontjába: felhívta a figyelmet ezek konstruált jellegére, gyenge történelmi megalapozottságára és a boszorkányfogalom új minőségi változásaira, metamorfózisaira.

A probléma globális jelentőségét hangsúlyozta Peter Geschiere (University of Amsterdam) és Leo Igwe (University of Bayreuth). A napjainkban is tartó afrikai boszorkányüldözések kutatási anyagából tallózva vázolták a téma kurrens antropológiai kérdéseit. Előadásaikban nem csak a korábbi kutatástörténetben sokszor kritika nélkül elfogadott, Evans-Pritchard által kidolgozott keretrendszert igyekeztek revideálni, de kísérletet tettek a használandó fogalmi háló finomítására is. Geschiere egyrészt kortárs leszámolási hullámokat mutatott be, amelyekbe a boszorkányság különös felhangjai is belekeveredtek – ilyen volt Kamerunban a homoszexuálisok elleni vádaskodás 2006-ban. Másrészt felhívta a figyelmet a térségben tapasztalható boszorkányképzetek sajátosságaira is, amelyek szerinte sajátos módon az intimitás jelenségkörével, pontosabban a rokon kapcsolatokat, illetve a háztartás árnyoldalával vannak összefüggésben. Leo Igwe a boszorkányüldözés szörnyűséges ghánai tendenciáinak bemutatásával hangsúlyozta a jelenség önpusztító erejét, amelyet a helyi társadalom meglepő reflexivitással működtet napjainkban is. Előadásai-ban bemutatta az üldözések társadalmi és kulturális kontextusait, amelyek az állítólagos boszorkányok szegregálását voltak hivatottak elérni – így például az ártatlan népi gyógyítók megbüntetését és boszorkánytáborokba való elkülönítését. Újító módon csatlakozott mindezen előadásokhoz Stefan Lorenz Sorgner, aki a technológia és a mágia közötti strukturális hasonlóságokat mutatta be ezek kulturális funkcióiról való vélekedések összehasonlító vizsgálatával.

A kutatók új generációja is számos lehetőséget kapott arra, hogy aktívan bekapcsolódjon a téma problémaközpontú megvitatásába: a Stefan Lorenz Sorgner és Leo Igwe által moderált, jelenkori afrikai vádaskodásokról szóló kerekasztal-beszélgetés, a dokumentumfilm-vetítés, a Pilisbe és Esztergomba szervezett tanulmányi kirándulás, illetve a számukra szervezett hallgatói konferencián való részvételük tette teljessé a budapesti nyári egyetem egyedülálló diskurzusát.

RÁCZ K. BENCE

**Emlékkonferencia és könyvbemutató
Bodó Sándor születésének 80. évfordulóján
(Budapest, Néprajzi Múzeum, 2023. október 25.)**

Bodó Sándor
1943–2021
(Fotó: Tihanyi Bence)

**A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában
Könyvbemutató***

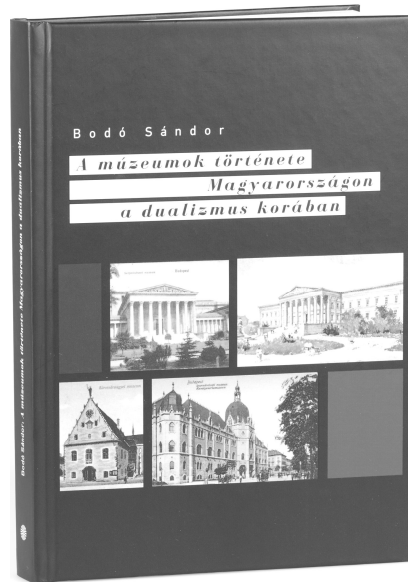
A szerző akadémiai doktori disszertációját 2018-ban védte meg, melynek címe megegyezett jelen kötet címével. A hazai múzeumok történetének egy fontos korszakáról, hosszú évek kutatásaira építve, jelentős munka született. Már a védést követően többen szorgalmazták publikálását, hogy szélesebb körben is megismerhessék az érdeklődők a szerző által feltárt újabb adatokat, ismereteket, összefüggéseket. Bodó Sándor a reá oly jellemző alaposággal hozzá is kezdett a disszertáció nyomdai kiadásának előkészítéséhez, de ebben megakadályozta hirtelen, tragikusan bekövetkezett halála.

A kötet ügye több fórumon is felmerült, végül a Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság indította el a nyomdai kiadással kapcsolatos konkrét lépéseket. Ennek eredménye a most kézben tartott könyv, mely a szerző

* Bodó Sándor: *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában*. Néprajzi Múzeum–Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2023. 325 old. Az emlékkonferencián elhangzott könyvismertetés írásos változatának első megjelenése: *Ethnographia* CXXXIV. 2023. 4. sz. 807–809.

80. születésnapjára jelent meg. Sajnos, már nem örülhetünk együtt Bodó Sándorral a kötetnek, mint a 60. születésnapra megjelent *Vándorutak – Múzeumi örökség* című kiadvány esetében történt.

A szerző számtalan tudományos kérdéssel foglalkozott szakmai pályafutása során, és mivel ez a pálya hirtelen megszakadt, így a most megjelent kötet tette fel szakmai életművére a koronát a magyar múzeumok dualizmus kori történetének elemzésével.

Bodó Sándor könyve 325 oldal terjedelmű, melyhez 60 illusztráció kapcsolódik a korszak múzeumépületeiről, jeles muzeológusairól, a múzeumi főhatóságok vezető tisztviselőiről. Az illusztrációkat a Magyar Nemzeti Múzeumból, az Országos Széchényi Könyvtárból, a Szabó Ervin Könyvtárból és a Zempléni Múzeumból kapta meg a kiadó és támaszkodott a Néprajzi Múzeum Archívumára, Fotótárára is. Az értekezés bevezetését követően négy fejezetből áll, összegzését pedig gazdag irodalomjegyzék zárja. Az irodalomjegyzékre is alapozva olvashatunk európai kitekintést a múzeumügy kapcsán.

Sok hazai múzeum történetéről jelentek meg tanulmányok, kötetek, de ezekkel ellentétben Bodó Sándor foglalkozik először átfogóan a korszak múzeumalapításaival, múzeumügyével.

A kötet első nagy fejezete a *Múzeumok születése Európában és Magyarországon* címet viseli, melyben a regionális és városi múzeumok létrejöttének európai áttekintése adott lehetőséget a disszertáció fontos részét jelentő magyarországi múzeumhálózat kialakulásával történő összehasonlításra. A dualizmus kori Magyarországon 1912–13-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége közel 90 múzeumot tartott számon. Közülük egyesü-

leti-társulati alapítású 38, városi 16, állami 9, egyéni kezdeményezésből alakult 8, vármegyei 6, egyházi alapítású 7. (36. o.) volt. Egyesületi alapítású volt a két jelentős nemzeti múzeumunk is: a szlovákoké Túrócszentmártonban, a románoké Nagyszébenben, melyeknek a szerző külön figyelmet is szentelt. Csakúgy, mint a folyóiratok és Pulszky Ferenc főfelügyelői szerepének. Elemezte Bodó Sándor az egyes múzeumi szakágak fejlődését is. Az állam által támogatott múzeumokban igen magas volt a néprajzi gyűjtésre fordított összeg. Lényeges előrelépést jelentett a vidéki közgyűjtemények állami költségvetés keretében történő segélyezése. A magyarországi városokban a 19. század közepétől szaporodtak a múzeumalapítási kezdeményezések, amelyekről érdemi áttekintő dolgozat mindeddig nem készült. A „Gründerzeit” idején a folyamatot Pulszky Ferenc támogatta, aki Ferenc Józseftől kapott, kinevezése szerint „*életfogytiglan*” tartó múzeumi és könyvtári főfelügyelői címmel és feladattal 1874-től 1897-ig, haláláig segítette a vidéki városi kezdeményezéseket. A Nemzeti Múzeum iratanyaga ebből az időszakból megsemmisült, a források alapján azonban Bodó Sándor elvégezte Pulszky ez irányú tevékenységének feldolgozását. 1897. december 10., a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége létrehozásának dátuma a szerző véleménye szerint fontos korszakhatár a magyar múzeumügy történetében. Múltja feltárásának fő forrása a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K 736-os fondja volt. A Felügyelőség munkájában résztvevő munkatársaktól származó jelentésekből a kiváló szerkesztő, Mihalik József metszette ki a fontosabb részleteket. Különösen érvényes ez az ún. „*Pro Domo*” iratrészekre, amelyekben a felügyelők a jelentésekhez fűztek nem nyilvános megjegyzéseket a főfelügyelő, a helyettes-főfelügyelő és a munkálatokat igazán irányító Mihalik József főfelügyelőségi előadó számára. A jelentések alapján összeállított rész igen olvasmányos, érdekes. Flórián Mária véleménye szerint Bodó Sándor, a Főfelügyelet tevékenységét az iratok, a „*felügyelők jelentései és a múzeumokkal való levelezések segítségével szinte a korabeli mindennapok szintjéig bontotta vissza. Nem szokványos, ahogy felidézte a Főfelügyelőség működését*”, az iratokból, mint egy „*puzzle darabkáiból állította össze, rekonstruálta a múzeumszervezet kiépítésének történetét, az intézményesülés folyamatát.*” „... a Főfelügyelőség jelentősége nem csak az adott szervezési feladatok megoldásában, hanem azok maradandóságában is megmutatkozik”.

Bodó Sándor a Magyar Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét a hazai kulturális élet egyik legfontosabb intézményeként értékelte, mely a múzeumok fejlesztésében a Pulszky-korszakhoz képest sokkal hatékonyabban testesítette meg az állami szerepvállalást, ösztönözve a törvényhatóságokat is a folyamat minél erőteljesebb támogatására, a társadalmi kezdeményezések felkarolására. A Főfelügyelőségen keresztül megnyilvánuló állami figyelem a szakszerűség kialakulását segítette. Bodó Sándor egyetértett Szilágyi Miklós azon kijelentésével, mely szerint „*Egységes szemléletűvé formálódott, a fővárosban és vidéken lényegileg egyszerre megteremtődött a néprajzi mu-*

zeológia”. A Fraknói Vilmos főfelügyelő és munkatársai, Szalay Imre és Mihalik József vezetésével működött Főfelügyelőség pozitív szerepét mutatta be és elemezte Bodó Sándor könyvében, melynek hatása az 1922-es megszűntése után is érezhető maradt a szakmai területen. A kötet hiánypótló abban, amit már a disszertációt bíráló bizottság is kiemelt, hogy „*a dualizmus kori vidéki városok kulturális hagyatékának gyűjtésére és bemutatására irányuló törekvések mögött feldolgozza az egykori országos tudomány- és intézményszervező tevékenységet. A szerző tudatosan döntött úgy, hogy figyelmét a vidéki múzeumokra és gyűjtőhelyekre fordítja, miközben világos, hogy a dualizmusban a művelődés centruma főként már a főváros volt.*” „*Új ismereteket hozott a disszertáció a múzeumok gyűjtőterületeivel kapcsolatban. Bodó Sándor figyelmet fordított a gyűjtés, a csere, a védelem, a vásárlás, a gyűjtőterületek kialakításának aprólékos kérdéseire is. A kötet teljes képet kívánt adni a múzeumokról, épületekről, gyűjteményekről, a mindennapi eredményekről, a vitákról, a felügyelet, a hivatalszervezet munkájáról.*”

Bodó Sándor szakmai pályája során sokféle témát vizsgált. Élete utolsó éveiben tudományos munkájának keretét *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában* disszertációval kapcsolatos kutatások, az opponensi véleményekre való reflektálás, a védelem, majd pedig a nyomdai megjelenésre való előkészítés adta. A kéziratot és a vele kapcsolatos jegyzeteket, cédulákat, dokumentumokat felesége bocsátotta a Néprajzi Múzeum rendelkezésére. A kötet elkészítésekor igyekeztünk azokat a szempontokat is figyelembe venni, melyeket a szerző tervezett a könyv kapcsán és tudomásunkra jutottak. Így például az illusztrációk a korszak múzeumairól képeslapokon nagy számban elérhető közgyűjteményekben, melyeket elképzelésének megfelelően fel is használtunk a kötetben. A szerzőnek köszönhetően egy olyan tudományos alapossággal megírt könyv készülhetett el, mely új adatokkal, szempontokkal, elemzéssel bővíti a korszak múzeumairól való ismereteket.

A kötetben jól látható az a folyamat, mely a hazai múzeumi kezdeményezésektől egy kiforrott követelmény- és fogalomrendszerhez vezetett a hazai múzeumokkal kapcsolatban. Nemcsak a múzeumok történetéről van tehát szó, melyről már sok írás született korábban is, hanem a hazai muzeológia egy korszakának a feldolgozásáról. A szerző munkája nagyban hozzájárulhat az általa oly fontosnak tartott, kiemelten kezelt tudományterület, a muzeológia elmélyüléséhez, a múzeumokról alkotott tudományos kép bővüléséhez és hasznos olvasmány lehet minden érdeklődő számára.

VERES GÁBOR

Bodó Sándor a Herman Ottó Múzeumban

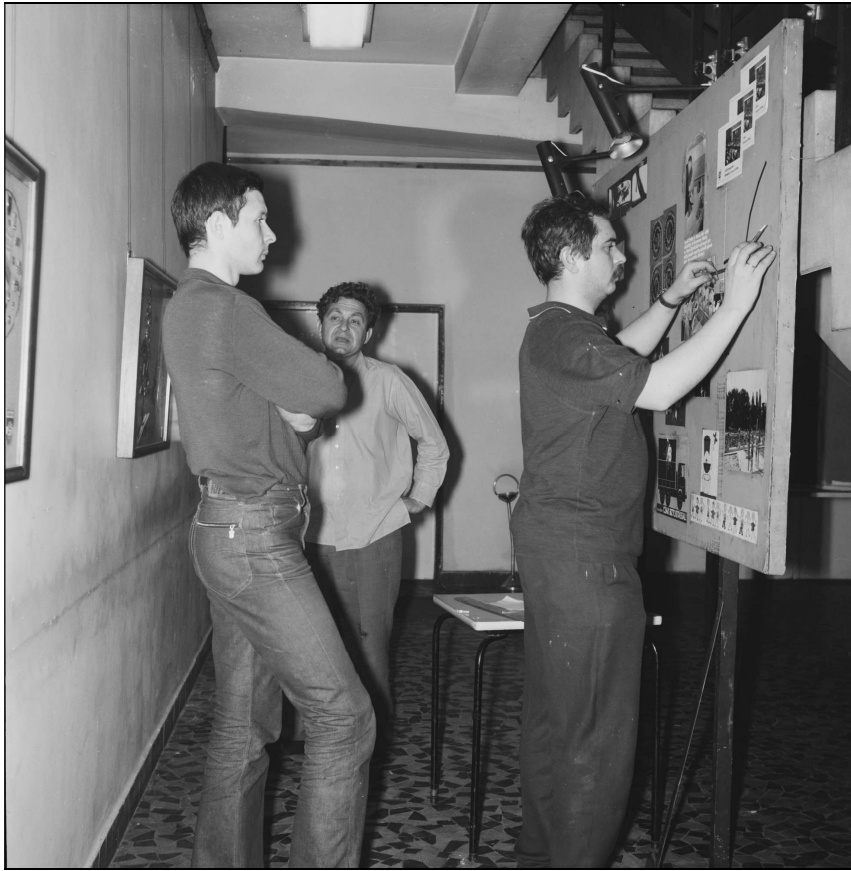
Bodó Sándor múzeumi pályafutásának első jelentős szakaszát kell számba vennem: az 1966–1979 közötti időszakot, amikor történész muzeológusként, majd megyei igazgató-helyettesként Miskolcon tevékenykedett. A jelzett másfél évtized az egész életpálya megalapozásának időszaka, melyben már Bodó Sándor egész múzeumi tájékozódásának, irányultságának, szakmai karakterének számos vonása felismerhető, kiviláglik emberi habitusa, ami jószerevével egész életében meghatározza majd a múzeumügyhöz és munkatársaihoz való viszonyát. Ugyanis Bodó Sándornak múzeumi vezetőként már az 1970-es évek elejétől minden munkahelyén új szervezeti struktúra kialakítása, az intézményhálózat bővítése, és a fiatal generáció munkába állítása volt a feladata, vagyis az *építés* a szó fizikai és szellemi értelmében. (Mindez sehol nem volt zökkenőmentes feladat.) Szolgálati helyein új vagy megújult épületek, kiállítások, katalógusok, kiadványsorozatok igazolták muzeológiai és tudományszervezői jártasságát. Mindössze 30 esztendő volt, amikor 1973-ban a debreceni egyetem Néprajzi Tanszékéről Miskolcra került Szabadfalvi József, aki már elismert szereplője volt a hazai etnográfiai kutatásnak, de múzeumi, főleg múzeumvezetői tapasztalattal nem rendelkezett. A mindössze néhány éves szakmai gyakorlattal bíró Bodó Sándor akkor már kifejezetten tájékozott volt a múzeumügy intézményrendszerében, elvi és módszertani kérdéseiben, a napi praxis során pedig az adminisztratív feladatokban. Ez azért lehetett, mert – baráti beszélgetésekben meg is fogalmazta – elsősorban nem néprajzos vagy történész akart lenni, kezdetektől a muzeológia, az intézmény és intézményrendszer egész felépítménye érdekelte, nagyon tudatosan készült az életpályára. Egész pályafutása során lételeme volt a múzeumok világa, ismerte működésük és jogi-társadalmi háttérük történetét és gyakorlatát, szakmai működésük minden csínját-bínját, vele a felmerülő szakmai és emberi problémák kezelésének módját. Mindez az évtizedek során a közgyűjtemények elismert képviselőjévé tette Magyarországon és intézményei nemzetközi kapcsolataiban is. Kiváló szervezőkészsége, adminisztratív jártassága, és emberi habitusa sokféle szakmai közéleti feladat ellátására predesztinálta őt a múzeumügy, valamint a tudományos és a kulturális élet különböző területén.

A Miskolcon töltött másfél évtizede nem csupán Bodó Sándor pályafutásában volt jelentős időszak, de a Herman Ottó Múzeum és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság történetében is új korszakot alapozott meg, amelyben neki személyesen is jelentős szerep jutott. A muzeális közgyűjtemények tevékenységének keretét abban az időszakban az 1963. évi 9. számú rendelet jelentette, amelyik az *országos* és az *országos gyűjtőkörű múzeumok* mellett létrehozta a *megyei múzeumok*at is. Az 1970-es években Miskolcon is kettős feladatot kellett megvalósítani: a Herman Ottó Múzeum belső, szerkezeti átalakítását, új szakosztályok létrehozását, s mindehhez új mun-

katársak biztosítását, alkalmassá tenni az intézményt a megyei központ szerepkörére. S mindezt figyelemmel a vidéki intézmények létrehozására és fejlesztésére, hálózattá szervezésük lehetőségére. Ez a munka már az 1960-as évek végén elkezdődött, amikor a Borsod-Miskolci Múzeum 1899-es létrehozásának időszakától gyarapodó gyűjtemények fokozatosan önálló osztályokká szerveződtek. Az intézmény jellegadó kollekciónak képező régészeti gyűjtemény korábbi munkatársai, a Kemenczei házaspár helyére 1971-ben fiatal archeológusok kerültek. A történeti gyűjtemény az 1950-es évek elején önálló egységgé alakult, amit nagyban segített az anyag 1953–54-ben befejeződött új rendszerű nyilvántartásba vétele, de önálló osztályként csak az 1970-es évek elejétől kezdett működni. A képzőművészeti kollekciónak Miskolc város előbb, 1971-ben önálló képtárra szervezte, de 1974-ben Végvári Lajos irányításával az önálló múzeumi osztállyá vált. A 20. század elejétől alkalmi jelleggel formálódó néprajzi gyűjteményt az 1950-es évek első felétől két rendkívül dolgozó szakember, Lajos Árpád és Bodgál Ferenc fejlesztette. (Gáborján Alice rövid miskolci regnálása után ők voltak az intézmény első képzett etnográfusai.) Bodgál azonban 1972-ben, 40 évesen véget vetett az életének, Lajos Árpád pedig 1973-ban nyugdíjba vonult. A kialakuló új struktúrát az keltette életre, hogy Szabadfalvi József igazgatósága alatt fiatal történészek (Dobrossy István, Gyulai Éva, Veres László) és néprajzosok (Fügedi Márta, Kunt Ernő, Viga Gyula, majd Cseri Miklós, Tóth Judit, Vida Gabriella) szabtak új arculatot a szakmai tevékenységnek. De megjelennek a képzett szakemberek az épülő vidéki hálózatban is, nem elvitatva persze az előző múzeumszínélő nemzedék érdemeit. Például a szerencsi Zempléni Múzeum élén 1975-ben Petercsák Tivadar váltotta néhány évre érdemes tanár elődjét, hasonlóan Mezőkövesden Hankóczy Gyula lett a megbecsült nyugdíjas gimnáziumi tanár utódja. E szerkezeti és szervezeti változások rengeteg munkát igényeltek az intézmény vezetőitől.

Közismert, hogy a magyarországi múzeumi intézményrendszer elsődlegesen területi elvek alapján szerveződött, vidéken ritkábbak a tematikus gyűjtemények. Az 1963-ban létrehozott megyei múzeumi szervezetek a muzeális közgyűjtemények nagyobb részét integrálták, és a *tájmúzeumok*, *regionális múzeumok* megszervezésében alapvető szempont volt a kultúra táji-történeti tagolódása. Különösen nagy lehetőség nyílt az intézményhálózat illetően kiépítésére Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, amelyik a tagolt térszínén és műveltségén túl – a névadó vármegyék, ill. vármegyerezsek mellett – Gömör-Kishont és Torna kis részét is magáénak tudhatja. Bodó Sándornak – az intézményrendszer fejlesztésének koncepcionális feladatai mellett – jelentős gyakorlati feladat jutott az új objektumok múzeumi célú kialakításában, átszervezésében. Miskolcon a papszeri öreg épület felújítását és az abban 1974-ben *Ember és munka* címmel megnyílt állandó kiállítás megrendezését ő irányította. Felügyelte az első tájházak műemléki rekonstrukcióját. Különösen sokat fáradozott a Tokaji Múzeum új épületének dolgában, mivel az 1950-es

évek elején ott megalapozott gyűjtemény egy emberöltőn át nem nyert megnyugtató elhelyezést. 1978-ban vásárolták meg múzeumi célokra a település főterén álló, a 18. században épült háromszintes épületet, a Karácsony majd Szaszaráth görög borkereskedő család háromszintes lakóházát, amely sokfunkciós tereivel és egyes helyiségeinek különleges polikróm festésével ideális helyet biztosított az intézmény számára. Ennek lebonyolításában Bodó Sándor múlhatatlan érdemeket szerzett, azonban a műemléki felújítás és az új kiállítás elkészítése 1985-ig húzódott, amikor ő már az egri vár építkezéseit felügyelte. Hasonlóan az irányításával kezdődött el Miskolcon a Herman Ottó Múzeum új központi épületének kialakítása: az intézmény a megyei pártbizottság székházát örökölte meg – annak újat, nagyobbát építettek. Az egyébként kiváló adottságú objektum múzeumi célú átalakítása, a több helyen őrzött gyűjtemények profiljának tisztítása és áthelyezése az ő vezetésével kezdődött, de az épület birtokba vételét 1980-ban már nem Miskolcon élte meg.

*A kép bal oldalán látható Bodó Sándor kiállítást rendez, 1960-as évek vége
(Fotó: Broczkó Tamás)*

Szólnom kell még Bodó Sándor munkásságának egy olyan területéről, melyben elért eredményei – a mindenkori lehetőségeknek megfelelően – jó-szerével máig folyamatosak: ez pedig a könyvcsináló tevékenysége. Nem csak kedvvel végezte, de kiválóan felkészült volt a szerkesztői munkában, kifejezetten járatos a tipográfiában, aminek az 1970-es, 80-as években – technikai értelemben is – lényegesen nagyobb jelentősége volt a mainál. Úgy vélem, szerepe lehetett erre a munkára való felkészítésében Komáromy József (1901–1973) nevű első miskolci igazgatójának, aki 1953–1968 között a Herman Ottó Múzeum majd a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumok irányítója volt. A szülőhelyén, Jászberényben nyomdász, grafikus, többféle kulturális intézményben tevékenykedő – egyebek mellett 1945–46-ban az Operaház titkárságát vezető –, később a Jász Múzeumot, majd a kecskeméti múzeumot irányító, kiválóan felkészült ember indította el *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* (1955), *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* (1957) és *A Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai* (1958) sorozatokat. Bodó Sándor folytatta ezt a munkát, s később kiváló partnerre lelt abban az ugyancsak jeles könyvcsináló Szabadfalvi Józsefben, akivel 1975-ben a *Borsodi kismonográfiák* sorozatának elindításával egészítették ki a rendszeres tudományos publikálás lehetőségét. A Herman Ottó Múzeum ettől kezdve mind fontosabb központja lett a megyében és a térségben zajló, a múzeumi szakterületekhez kötődő kutatásoknak és az eredményeik közreadásának. A 70-es évektől épült ki a múzeumi könyvcsere nemzetközi hálózata, melynek révén az 1990-es években már közel 400, majd felében külföldi intézménnyel álltunk cserekapcsolatban. Miskolci időszejében Sándor gondozta a könyveket, ő tartott kapcsolatot a Borsodi és az Alföldi Nyomdával. Ízlését tükrözték a kiadványok is: éppen olyan igényes volt a könyvek tartalmát és küllemét illetően, mint saját megjelenésében, jóllehet az akkori papírminőségek és a megfizethető magasnyomás meglehetősen szerény lehetőséget biztosítottak.

Az 1960-as évektől nem csupán az októberi Múzeumi Hónap eseményei kínáltak közművelődési programot, de az iskolákkal és a honismeret munkatársaival működő szoros kapcsolat és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) rendszeres ismeretterjesztő előadásai is. Csak a néprajznál maradván, Bodgál és Lajos Árpád rendkívül szerteágazó tudománynépszerűsítő munkát végzett, az 1970-es évektől a TIT Néprajzi Szakosztálya rendszeres tájkonferenciákon szervezte maga köré egy-egy tájegység amatőr kutatóit és az érdeklődőket. Bodó Sándor és Petercsák Tivadar segítségével ezek utóbb Borsod és Heves megyék közös programjaivá váltak. Sándor későbbi pályafutása során is tagja volt a TIT vezető testületének, amikor a megyei szervezetek már lényegében megszűntek.

Bár az 1980-as, 90-es években épült ki a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi intézményhálózat teljes formájában, de az új struktúra alapjainak lerakása az 1960-as évek végétől elkezdődött. Bizonyos, hogy Bodó Sándor személyében képviselte a folytonosságot a Szabadfalvi-éráig, és meghatározó

szerepet vállalt az irányításban az 1970-es években. Rendkívül komoly érde-
mei voltak abban, hogy a miskolci múzeum az 1970-es évektől kezdődően az
egyik leginkább elismert és megbecsült vidéki közgyűjteménnyé vált. Ez nem
csupán a belső tényezőknek, hanem a külső feltételek szerencsés együttállásá-
nak is volt köszönhető. Bár ezeknek az intézményeknek a finanszírozása min-
dig maradványelven működött, magam a 2000. évig relatív aranykornak gon-
dolom a vidéki muzeális közgyűjtemények életét, amihez az utolsó években
már a magyar honfoglalás 1100. és az államalapítás 1000. évfordulójának
nemzeti felbuzdulása adta a muníciót.

Visszagondolva, természetes volt, hogy 1979-ben Bodó Sándor az önálló
utat választotta, saját elképzeléseinek megvalósítását. Ne feledjük, akkor Sza-
badfalvi József csak 50 esztendő volt, egy évtizede volt még múzeumi tevé-
kenysége kiterjesztésére és tudományos ambíciójának megvalósítására. Mivel
máig rendkívül nagyra becsülöm mindkettőjüket, nagyon sokat köszönhettem
nekik a pályafutásom során, talán nem bántom meg az emléküket azzal, hogy
Sándor önálló útja csak megerősítette baráti kapcsolatukat, s hogy (képlete-
sen) a két szomszédvár együttműködése töretlen volt.

Bodó Sándor Tóth Arnolddal Viga Gyula születésnapjára, 2012
(Fotó: Kulcsár Géza)

Miskolcra költözve nem szakadt meg Bodó Sándor szakmai-baráti
kapcsolata a Herman Ottó Múzeummal és munkatársaival, személyében is
jelentős háttérrel biztosított a három szomszédos megye néprajzos muzeológu-
sainak szakmai kapcsolatához, rendszeres találkozóikhoz. A múzeumi területen

túl, 1994. április 1-jétől 2008. január 31-ig részfoglalkozású docens volt a Miskolci Egyetem Művelődéstörténet és Muzeológia Tanszékén, ahol aztán 2009-ben lett címzetes egyetemi tanár. Az 1995-ös alapítástól haláláig elnöke volt a Sárospatak és Királyhelmece központtal működő Bodroghelyi Művelődési Egyesületnek.

Számosan felvetették már, Paládi-Kovács Attila például a Sándor 60. születésnapjára készült ünnepi kötet bevezetőjében fogalmazta meg, hogy miként férhetett össze a sok adminisztratív feladattal az általa létrehozott tudományos életmű. Úgy vélem, publikációnak jegyzéke az egész életpálya tükré, nem csak a szűken vett tudományos tevékenységnek. Bár megmaradt a kapcsolata az etnográfiaival és annak intézményrendszerével, valamint a kézművesség kutatásának műhelyeivel, megítélésem szerint pályafutásának súlypontját a múzeumügy, egyáltalán a közgyűjtemények változó feladatrendszere és társadalmi megítélése, módosuló jogszabályai, hozzá a mindenkori fenntartó elképzeléseinek lehetőleg konstruktív megvalósítása jelentette. Ez nem állt távol a habitusától, ismerte a maga mindenkori lehetőségeit és korlátait, otthonosan mozgott a kulturális és közélet különböző szintjein és szintjei között. Nem volt hátrány természetesen mindebben a megjelenése, modora, kapcsolatteremtő képessége sem. A publikációi arról tanúskodnak, hogy egy-egy különösen fontos esemény, megkerülhetetlen felkérés, a tudományos pályán való előrehaladás – olykor többek noszogatására abszolválta – kötelezettsége gyakran valóban kényszerítette, hogy időt lopjon el az írásművek abszolválására. Tanúja voltam, hogy mindezt ő is megszenvedte: amikor a *Tokaj-Hegyalja, egy minőségi borvidék körülhatárolása* című előadására készült – 1979-ben jelent meg az *Ethnographia* hasábjain –, próbált elbújni a Herman Ottó Múzeum régi épületének éremtárában a könyveivel, jegyzeteivel, de mindenki tudta, hol lehet őt megtalálni. Emlékszem persze arra is, amikor 1976-ban az új Trabantjával mentünk le Szabadszállásra a Sztrinkó Pista szervezte gyűjtőtáborba, s egy hét alatt a Duna–Tisza közén ő valamennyi fellelt fogatot és jármot lefotózta, én pedig darabról darabra az összes kecskét és szamarat. Az ehhez hasonló különleges alkalmak voltak számára. Igazából csak utóbb figyeltem fel arra, hogy írásban is közölt előadásai, olykor rövidebb közleményei nem elsősorban önmagát emlékeztették a további feladatokra, inkább másokat igyekezett inspirálni az adott téma kutatására.

VIGA GYULA

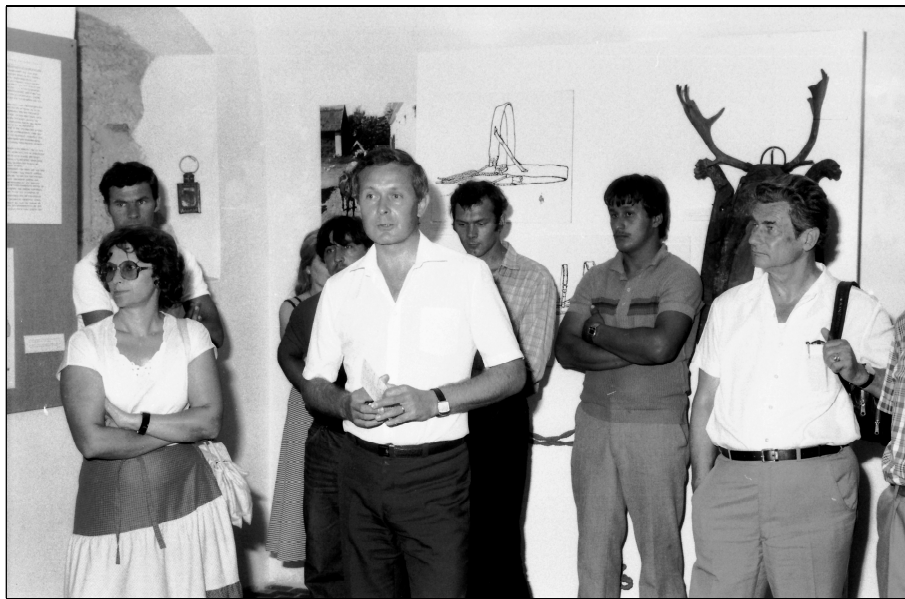
Bodó Sándor igazgatóként Egerben

Bodó Sándor 1979-ben lett az egri Dobó István Vármúzeum és a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója, amely feladatot 1989-ig látta el. Bakó Ferenc után ismét néprajzkutató-történész vette át a várban működő intézmény irányítását. Ismerte az erődítmény történetét és azt a kultuszt, amely az 1552-es várvédelem nyomán és Gárdonyi regényével a csillagok magasságába emelkedett. Méltán tekintik Egert a hazafiság és a hősiek helytállás példájának, ugyanakkor az ide látogatók ekkor kevésbé érzékelték a hely erődítmény jellegét. A korabeli műemlékvédelem az egri várnak nem tulajdonított komoly építészeti értéket, ezért csak az állagmegóvásokra törekedtek. Bodó Sándor ennek megváltoztatását tűzte ki egyik céljául, és ahogy megfogalmazta *„Az egri várra jelentős összegeket kell fordítani, hogy olyan körülményeket teremtsünk, amelyek méltóvá teszik a magyar hazafiság zarándokhelyének szerepéhez.”* A másik célja a vármúzeum és a megyei múzeumi szervezet szakmai munkájának erősítése és megújítása volt. Megállapítható, hogy mindkét célt sikeresen teljesítette!

Az 1980-as években állami és megyei támogatással lendületet kapott a műemléki helyreállítás és rekonstrukció. A város felé néző nyugati várfalat megerősítették, rekonstruálták a Kovácsok bástyáját, és szerkezetében újjáépült az 1976-ban leomlott Dobó-bástya a korábbi kerek toronnyal. Helyreállították a délnyugati ágyúdombot, ahol 1987-ben, a török alóli felszabadulás 300. évfordulóján helyezték el a nemzeti zászlót. Ez akkor nagy eredménynek számított, hiszen Bodó Sándornak sikerült meggyőzni a helyi párt- és állami szerveket, hogy a törökök feletti győzelemre emlékeztető nemzeti lobogó mellett nem állhat vörös zászló az egri vár fokán. A nem mindennapi esemény már ekkor nemzeti emlékhellyé tette a várat. Azóta egy erődítmény látványa fogadja a Dobó téren sétálókat. 1983-ban a múzeumban őrzött ágyú alapján 12 másolat készült, amelyek ágyútalppal kiegészítve a vár különböző helyein erősítik annak hadi jellegét. Megújultak a fő attrakciónak számító föld alatti ágyú- és kaszárnyatermek, valamint vízelvezetési és falkonzerválási munkákra került sor. A 80-as évek végén egységes rendszerű és a vár történeti környezetének megfelelő közvilágítási lámpákat helyeztek el.

Bodó Sándor igazgatósága alatt új struktúra kialakítására került sor a Vármúzeumban és bővült a megyei múzeumi hálózat. A gyöngyösi Mátra Múzeumnak otthont adó Orczy-kastély teljes egészében az intézmény használatába került, és további épületek átvételével javultak az elhelyezési és a műtárgyvédelmi feltételek. A hevesi múzeumi kiállítóhely számára sikerült megszerezni a volt tanácsháza épületét, és a Hatvany Lajos Múzeum is új helyre került. Bővült a tájházak köre: megnyílt a helyi zsellér életformát bemutató abasári Kapás-ház és a szilvásvárad Orbán-ház, ahol *A Bükk természeti képe* című kiállítást rendezték meg. Borászati bemutatóhely létesült az egri Szép-

asszony-völgy egyik pincéjében, és Egerben megnyílt a Telekessy patikamúzeum. A várban égető gond volt a műtárgyak megfelelő elhelyezése, így erre a célra kapta meg a múzeum a Dobó utca 12. számú épületet, valamint az egykori szervita rendház egyik szárnyát. 1988-ban került a Vármúzeum kezelésébe a minorita rendház földszinti terme, ahol később palóc kiállítás rendezésére nyílt lehetőség. Új és fiatal szakemberekkel bővítette a munkatársak körét, és irányításával megújult a múzeumi szervezet szakmai munkája. Az egri várban újjárendezték *Az Egri vár története* és az *Egri Képtár* állandó kiállításokat, és a kaszárnyatermekben megfelelő helyet biztosítottak a kőtár számára. A helyreállított Nagy-pincében nyílt meg a magyar igazságszolgáltatás történetét bemutató új állandó kiállítás (*Kivégzés, tortúra, megszégyenítés a régi Magyarországon*). „*Fegyvert s vitézt éneklek*” címmel készült állandó tárlat az emeleti kaszárnyatermekben. A múzeumi közművelődés számára jelentett előrelépést a gótikus palota földszintjén átadott oktatóterem, és a Setét-kapu fölött kialakított helyen nagy sikerrel működött az *Egri csillagok* című filmet folyamatosan bemutató múzeumi mozi. A tíz év alatt számtalan időszak kiállítás fogadta a várba látogatókat, és ennek is köszönhető, hogy 1987-ben 691 248 fő kereste fel a múzeumot, a megye múzeumait látogatók száma pedig meghaladta a másfél millió főt. Gyöngyösön megújult a *Mátra* című természettudományi kiállítás, és 1984-ben megnyílt a *Gyöngyösi évszázadok* című állandó tárlat.

Bodó Sándor bemutatja a magyar fogatolás történetét bemutató tárlatot, 1984
(Fotó: Lónyainé Nagy Éva)

Bodó Sándor fontosnak tartotta a múzeumi tudományos kutatásokat és az új eredmények publikálását. A 80-as évek végén fejeződött be a Bakó Ferenc irányításával folytatott nagyszabású palóc kutatási projekt, és a négy kötetből álló *Palócok* monográfia technikai szerkesztője Bodó Sándor volt. A hely szelleméből kiindulva az ő nevéhez fűződik a végvári kutatások elindítása Egerben, amely az 1982-től kétfévente megrendezett konferenciákkal irányította a figyelmet a témára. Sikerét jelzi, hogy 2022-ben már a 20. tanácskozás megrendezésére került sor. *Agria* néven folytatta az egri múzeum évkönyvének megjelentetését és szerkesztését. Új tudományos periodikák indultak Egerben: a *Studia Agriensia* sorozat, amelyben a végvári konferenciák előadásai is megjelentek a történeti, néprajzi és művészeti témájú kismonográfiák mellett. A *Néprajzi tájkonferenciák* című kiadványsorozatban a megye kistájakait bemutató tanácskozások előadásainak anyaga jelent meg. Szolnok megyével közösen indult el a *Tiszai Téka* sorozat és a közművelődési munkát segítő *Diárium* című periodika. Gyöngyösön a múzeumi évkönyv mellett a *Malakkológiai Tájékoztató* biztosított lehetőséget a publikálásra. Bodó Sándor támogatásával készült el a település várossá válásának 650. évfordulója alkalmából a *Tanulmányok Gyöngyösről* című kötet. Muzeológusként fontosnak tekintette a gyűjtemények gyarapítását. Személyes részvételével vásárolta meg a múzeum Holló Valéria műgyűjtő népművészeti hagyatékának 500 műtárgyát, amellyel az 1950-ben a Vármúzeumba került 1368 darabos gyűjtemény országos jelentőségűvé vált.

Bodó Sándor előadást tart a Dobó-bástyában, 2017
(Fotó: Szinok Gábor)

Igazgatósága alatt bővültek a Dobó István Vármúzeum nemzetközi kapcsolatai: Csehszlovákia, Finnország, Lengyelország, Német Szövetségi Köztársaság intézményeivel került sor tapasztalatcserére és kiállítások cseréjére. 1987-ben az ő szervezésében rendezték meg a 2. Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumot Noszvajon.

Bodó Sándor egri hivatali és intézményvezetői feladatai mellett aktív szerepet vállalt a közéletben is. Elnöke volt a kezdeményezésére 1982-ben megalakult Egri Városszépítő Egyesületnek, amely azzal a céllal jött létre, hogy védje a város építészeti, történeti és természeti értékeit. Javaslatára készült el többek között a Líceum melletti Szent István-kút, a barokk városhoz illeszkedő kandeláberek, és egy díszkút a várban. Elnöke volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Heves Megyei Szervezetének, és ekként segítette az Egri Műemlékvédelmi Nyári Egyetem folyamatos megrendezését. Egri tevékenységét a város *Pro Agria* díjjal ismerte el 1989-ben.

Egerben is folytatta egyéni kutatási témáit. Az 1980-as években sorra publikálta a korábbi gyűjtései alapján született dolgozatokat: *Egy pásztor-kunyhó-típus a Bodrogbölgéből*. Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére. 1982. 199–201.; *A bodrogbölgéi legelő építményei*. Fejezetek a Bodrogbölgéi néprajzából. 1986. 37–45.; *A mesterlegény-vándorlás és a kézművesáru*. Árucseré és migráció. 1986. 65–69.; *A bodrogbölgéi nyájak őrzésének irracionális cselekedetei*. Arator. 1987. 127–129.; *Pásztorok a Bodrogbölgében*. HOM Évkönyve 25–26. 1986–87. 595–601.; *Tokaj-Hegyalja körülhatárolása*. A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza. 1988. 14–21. Intenzív kutatásai eredményeként Egerben készült el *A magyar paraszti termelés igaerejének története* című kandidátusi értekezése, amelyet 1985-ben sikeresen megvédett. Paládi-Kovács Attila fogalmazta meg opponensi véleményében, hogy ez „... a magyar néprajzi szakirodalom egyik kiemelkedően jó tárgymonográfiája. Olyan mű, amelynek igen fontos mondanivalója van nemcsak az etnográfia, hanem a rokontudományok számára is, s amely inspirálóan fog hatni a régészek, nyelvészek, gazdaságtörténészek munkájára.” A könyv 1990-ben jelent meg a debreceni egyetem *Studia Folkloristica et Ethnographica* sorozatának 26. köteteként. A témakörben készült további tanulmányai – *A magyar állattartás történeti kérdéseihez*. *Agria* 18. (1981.); *Iga és járom*. *Ethnographia* 1981. 298–306. – mellett kiemelhetjük német nyelven megjelent munkáit: *Jochformen in Mitteleuropa*. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa*. Budapest, 1981. 137–143.; *Kummet und Siele. Geschichte der Geräte des Pferdezuges*. *Ethnos* 6. Helsinki, 1985. 47–55. Egri kutatásainak eredménye *A mezőgazdasági termelés igaereje Magyarországon 1895-ben. Heves megyei kitekintéssel*. *Agria* 22. (1986) 187–201.; valamint *A fogatok szerepe a paraszti társadalom ünnepein* című dolgozata. *Agria* 23. (1987) 305–310. Bodó Sándor időszaki kiállítást is rendezett 1984-ben a magyar fogatolás történetéről. Múzeumi tapasztalatai alapján publikálta a *Népi műemlékek múzeumi berendezéséről* (Múzeumi Közlemények 1. 1981. 68–

70.) és a *Lehetőségek a múzeumok regionális együttműködésére* (HOM Közlemények 26. 1989. 23–25.) című dolgozatokat.

És végezetül engedtessek meg néhány személyes megjegyzés. Egykori munkatársaként és barátként örömmel emlékezem vissza a közös évekre, kedves személyiségére. Ötvenkét évvel ezelőtt találkoztunk először Miskolcon a Papszer utcai múzeumépület egyik sarokszobájában, ahol íróasztalánál dolgozott céhes emlékekkel és könyvekkel körülvéve. A sárospataki Rákóczi Múzeumban elhelyezkedve is kapcsolatban maradtunk, és az általa szerkesztett évkönyvben jelenhettek meg első tanulmányaim. Ő ösztönzött arra, hogy kismonográfiát írjak hegyközi kutatásaimból. Már ekkor megismertem alapos és precíz munkamódszerét, a publikáló kollégákat segítő szerkesztői tanácsait. Szabadfalvi Józseffel együtt hívtak a szerencsi múzeumba, majd amikor Egerben megyei múzeumigazgató lett, közvetlen munkatársaként megtapasztalhattam humánus, mindenki iránt tiszteletet és érdeklődést sugárzó vezetési módszereit. Megosztotta velem a kiadványszerkesztés fortélyait, a konferenciaszervezés módszereit. Köztiszteletben álló ember volt a városban, sokan emlékeznek rá szeretettel. Ő volt a névadója a Szenátor-háznak és a Pátria hotelnek. Budapestre költözésük után is mindig örömmel jött vissza Egerbe, és rendezvények előadójaként, kiállítások megnyitójaként, ünnepek szónokaként sokan találkozhattak vele. De jött feleségével együtt magánemberként is mint a tragikus eseményt megelőző vasárnapi Strauss-estre! Emlékezetesek maradnak számomra tudományszakunk és a múzeumi terület helyzetéről folytatott beszélgetéseink, valamint kötetlen találkozásaink.

Öröm volt Vele együtt dolgozni és barátként ismerni!

PETERCSÁK TIVADAR

Bodó Sándor főosztályvezetőként a minisztériumban

Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani az emlékkonferencia rendezőinek az esemény megszervezéséért, és azért is, hogy engem tiszteltek meg azzal: beszéljek Sándor minisztériumi éveiről.

Dr. Bodó Sándor 1989 tavaszától 1995/96 fordulójáig dolgozott a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban; az első hónapokban a Múzeumi Osztály, majd 1990 nyarától már a Közgyűjteményi Főosztály vezetőjeként. A Könyvtári, a Levéltári és a Múzeumi Osztályok tartoztak hozzá, továbbá egy, a műemlékek jogi ügyeivel foglalkozó csoport. Jómagam – a Múzeumi Osztály munkatársaként – persze nem láthattam át a főosztály teljes tevékenységét, nem is vállalhatom vezetője egész munkájának átfogó értékelését; ezért engedjék meg, hogy – bizonyára szubjektív módon – mindössze három moza-

ikot, három kis „esettanulmányt” ragadjak ki, ezekkel próbálva bemutatni őt mint minisztériumi főosztályvezetőt és mint szakembert és kollégát.

Közismert, hogy az általa a minisztériumban töltött 7 esztendő – a rendszerváltozás és az azt követő évek – nem csak az ország, de a kulturális igazgatás, és ezen belül a közgyűjtemények számára is nagyon viharos, turbulens időszakot jelentettek. Elég arra utalnom, hogy négy kormány is váltotta egymást (Németh Miklósé, Antall Józsefé, Boross Péteré és Horn Gyuláé), ugyanennyi kulturális miniszterrel (Glatz Ferenc, Andrásfalvy Bertalan, Mádl Ferenc, Fodor Gábor), nem is beszélve az államtitkárokról, helyettes államtitkárokról... Velük nem csak a főnöki névtáblák, levélpapírfejlécek változtak, hanem folyamatosan új koncepciók, eltérő kulturális elvárások, más-más preferenciák jelentek meg – néha akár az előzőtől homlokegyenest eltérő tartalommal. A minisztériumi munka a korábban megszokottnál sokkal zaklatottabbá, töredezettebbé vált; előfordult, hogy mire mondjuk egy kért rendelet szövege elkészült, már nem volt ott, aki előterjesztette volna; utódjának utasításai alapján pedig szinte előlről kellett kezdeni az egész megfogalmazását. Ráadásul megtöbbszöröződtek a kötelező egyeztetések a hirtelen megszaprodott szakmai partnerekkel, mint pl. (múzeumi területen) az újonnan létrejött Pulszky Társasággal, a Magyar Múzeumi Szövetséggel, a Megyei Múzeumok Szövetségével vagy a szakszervezetekkel (KKDSZ, TDDSZ stb.). Bár a főosztály munkája igencsak felgyorsult, a politikai vezetés még ezt is lassúnak találta; a szakmai apparátusban valamiféle ellenállást, fékező erőt, néha már „szabotálás”-t gyanítottak. Emiatt pedig napirenden voltak a „raportra hívás”-ok, leteremtések, esetleg leváltások; és az elhíresült „rapid intézkedés”-ek (személycserék, összevonások, átszervezések) a tárcához tartozó intézményeket sem kerülték el.

A minisztérium hierarchiájában a politikai vezetők alatt a közvetlen, már szakmai szintet a főosztályvezetők képviselték. Rájuk hárult tehát az a – véleményem szerint létfontosságú, bár hálátlan – szerep, hogy egyfajta „védőpajzs”-ot, rugalmas „ütközőzónát” képezzenek: megsűrjék, tompítsák a „félülről jövőt”, néha igaztalan vádakot, tartalmilag átformálják az esetleg szakmailag helytelen ötleteket, utasításokat; „felfelé” ugyanakkor közvetíték a terület javaslatait, kéréseit. Csak így őrződhetett meg a viszonylag nyugodt munkaléggör, a szakszerűség, a dolgozók biztonsága, ami az egész terület közös érdeke és értéke volt.

Nos, Bodó Sándor egyik vezetői érdeme, hogy szerintem sikeresen oldotta meg ezt a bonyolult feladatot. Akkor is, ha az ezzel járó napi ütközések, viták személyesen biztosan sok idegeskedést, lelki vívódást okoztak számára; hiszen akik ismerték őt, tudják: alapvetően egy konfliktuskerülő, békét, nyugalmat kereső, az éles helyzeteket tompítani igyekvő, inkább kompromisszumokra hajló alkat volt.

Hadd mondjak el egy jellemző esetet. Éppen egy olyan, a közgyűjteményeket érintő, készülő jogszabály vitája zajlott a parlament kulturális bizottsá-

ga előtt, melyet nemcsak az ellenzék, de a kormánypártok egyes képviselői is nagyon sürgettek. A vélt lassúságért személyében is támadták a jelen lévő politikai államtitkárt, aki ezen felpaprikázódva berohant az onnan öt percre lévő Szalay utcai minisztériumba, és azonnal magához rendelte az illetékes osztályvezetőt. Ő még be sem csukhatta maga mögött a párnázott ajtót, már zúdult rá az emelt hangú számonkérés: mi ez a késlekedés, hol áll a jogszabály szövege, miért nincs még készen?!

– Dolgozunk rajta – hangzott a bátortalan válasz –, zajlanak a szakmai egyeztetések.

– Egyeztetések? Micsoda totojázás ez? Jövő héten legyen az asztalom az előterjesztés, különben magát leváltom!

Szegény sápadtan visszaballagott, egyenesen a főosztályvezetőhöz, akinek elmondta, mi történt.

– Nyugodj meg! – mondta Sándor –, menj haza, pihenj, aludd ki magad. Különben is: személyi döntéseket csak a közigazgatási államtitkár és a miniszter hozhat. Holnap reggel én bejelentkezem hozzájuk, és megbeszéljük a dolgot.

Hogy kivel beszélt, és hogy ott mi hangzott el, nem tudom. Másnap azonban bement az osztályvezetőhöz, és annyit mondott:

– Természetesen nem leszel leváltva; dolgozzatok tovább a szövegen, betartva az előírásokat. Ha elkészült, én viszem államtitkári, majd miniszteri értekezletre az előterjesztést, vállalva a felelősséget.

Az osztályvezető maradt, a jogszabály elkészült – legfeljebb Sándornak lett jó néhány ősz hajszállal több a fején...

A másik eset, amiről beszélni szeretnék, már szorosabban múzeumi téma: az új törvény előkészítése. A rendszerváltozás ugyanis teljesen új megvilágításba helyezte a tulajdonviszonyokat (korábban múzeumi besorolású intézmény csak állami vagy tanácsi fenntartásban működhetett); megjelent az önkormányzatiság elve (és az önkormányzatok megkapták a megyei múzeumi hálózatokat); nagyobb szerepet kaptak az egyházak; hangsúlyosabbak lettek a személyiségi és a szerzői jogok stb. Abban ezért mindenki egyetértett, hogy a múzeumok körül az 1960–80-as években kialakult jogi környezet elavult; új szabályozásra van szükség. Ennek mikéntjéről azonban komoly viták folytak.

Törvény legyen vagy rendelet? (Törvényi szintű jogszabály a múzeumokról utoljára 1934-ben, Hóman Bálint előterjesztésében született; végül – éppen a tulajdonjogi, személyiségi jogi vonatkozások miatt – e mellett döntöttek.)

Együtt legyen benne szó a múzeumokról, könyvtárakról, a közművelődési területről, vagy külön-külön jogszabályokba kerüljenek? (A levéltári törvény időközben már hatályba lépett.) Nem látva reális esélyt arra, hogy a terület háromszor is az Országgyűlés elé kerülhet, a „közös törvény” elve győzött.

Mi legyen a szakfelügyelettel? Van-e jogunk, és milyen mélységig beleszólni egy egyházi, önkormányzati vagy magánmúzeum ügyeibe? (Itt éppen az érintettek segítettek: emlékszem Farkas Attilára, az Országos Katolikus

Gyűjteményi Központ vezetőjére, vagy az Evangélikus Országos Gyűjtemény, a Csongrád és a Komárom Megyei Önkormányzat képviselőire, akik személyesen is egyértelműen a szakfelügyelet segítő munkájának folytatása mellett álltak ki – ami meg is valósult.)

Változott a terminológia is: a „muzeális emlék” fogalmát – angolszász mintára – a „kulturális javak”, „kulturális örökség”, „szellemi örökség” váltotta fel, de az új kifejezéseket definiálni kellett, úgy, hogy mind a szakmai, mind a jogi követelményeknek megfeleljenek.

Főosztályvezetőként Bodó Sándor nem csak szervezte, koordinálta az e témákról folyó tanácskozásokat, vitákat, kerekasztal-megbeszéléseket, hanem – muzeológusként – aktívan részt is vett bennük, szakmai álláspontjával, véleményével tevékenyen formálta alakulásukat.

Kiragadott példám itt a „régészeti örökség” felső időhatára. Ez a korábbi jogszabály szerint 1711 volt. Igen ám, de az angolszász szakirodalom már „újkori régészet”-ről is beszélt; 1994-ben pedig Vácon, a „fehérek templomá”-nak kriptájából előkerültek az elhíresült, mumifikálódott tetemek, melyeket az 1730–1840-es évek között temettek oda; és feldolgozásukat ugyan néprajzosok kezdték, de hamar rájöttek: régész-antropológusok, régészeti anyaggal foglalkozó restaurátorok nélkül nem boldogulnak! (Egyébként erről *Memento mori* címmel nemrég egy játékfilmet is bemutattak.) Ott volt továbbá a rendszerváltozás után fellendült hadisírgondozás, amely főleg 1848–49-es honvédek, vagy éppen első világháborús katonákat érintett! Ha mindez nem fér bele a tudományos alapú régészeti feltárás törvényi definíciójába, akkor mi-csoda? Netalán hullarablás?

E vitában Sándor szakmai állásfoglalása mellett ki szeretném emelni Holport Ágnesnek, a régészeti fejezetekért felelős kolléganőmnek a szerepét, bár Wollák Katalint, Jankovich-Bésán Dénest és másokat is említhetném, akik kialakították azt a korszerű, tartalmilag tökéletesen megfelelő, korrekt megfogalmazást, ami aztán hatályba is lépett: a „régészeti örökség elemeiként” „az emberi lét 100 évnél régebbi” nyomait, bizonyítékait határozták meg. A mozgó, felső korhatár tehát idén pl. 1923 lenne... (Sajnos, a következő kormány alatt az egész régészeti fejezetet kiemelték a szövegből, és egy 2001-ben – mikor Sándor már természetesen nem volt a főosztályon – elfogadott, az örökségvédelemről szóló törvénybe a konzervatív lobbis nyomására ismét az 1711-es évszám került vissza...)

Végül a harmadik terület, ahol főleg mi, történész-muzeológusok tartozunk köszönettel Bodó Sándornak mint főosztályvezetőnek, az egyetemi muzeológus-képzés. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán már 1963 óta zajlott a történeti muzeológusok oktatása, az 1970/80-as évek fordulójától a Glatz Ferenc által kidolgozott új, korszerű alapelvek szerint. Ennek egyik sarkalatos pontja – bár akkor még senki nem használta a „duális képzés” kifejezést –, hogy muzeológusokat nem lehet képezni a múzeumok gyűjteményeinek, kiállításainak – és kollégáinak! – a bevonása nélkül. Az átszervezésnek magam is

résztevője lehettem, így tanúsíthatom: a szakterületek legjobbjait sikerült megnyernünk az ügynek. Batári Ferenc tanította a fa- és bútortörténetet az Iparművészeti Múzeum nagytétényi kastélymúzeumában; F. Dózsa Katalin a textil- és viselettörténetet a Nemzeti Múzeumban; Für Lajos az agrármuzeológiát a Vajdahunyad várában; Szakács Margit a fotótörténetet, Szalay Zoltán a restaurálást, Vörös Károly a helytörténetet, és – hogy e helyen a néprajzot is feltétlen említsem – pl. Barabás Jenő, Knézy Judit, ifj. Kodolányi János a néprajzi anyagot. Velük az egyetem szerződést kötött, és fizetett is az órákért. Igen ám, de elérkezett 1993–94–95, a gazdaság válsága, a mostaninál is nagyobb, 25–30%-os infláció, a tömeges munkanélküliség, és a „*leépítések*” az egyetemet is elérték; a fenti szerződéseket megszüntették. Egyik pillanatról a másikra veszélybe került a szak léte.

Ekkor bementem Sándorhoz, és vázoltam neki a helyzetet. Egyben javasoltam: van egy általam kezelt, 40 valahány millió forintos ún. „*Szakértői és szakfelügyelői keret*”, amelyből – legfeljebb 2 millióért – meg lehetne oldani a problémát. Ő egy fél percet gondolkodott, majd azonnal beleegyezett a dologba. Mindössze annyit kért: ne „*oktatásra*” vagy „*tanításra*” kössük a múzeumi kollégákkal a szerződéseket, nehogy a gazdasági osztályon beleszessenek, mivel arra a mi főosztályunknak nincs jogosultsága; hanem „*tantervi tematikák kidolgozására*”, „*tananyag szakmai véleményezésére*”, „*előadásokra*” stb. Így zökkenőmentesen folytatódhatott a képzés...

El kell még mondanom, hogy később (miskolci, debreceni órái mellett) személyesen is bekapcsolódott az ELTE-n is a tanításba. A *Nagy gyűjteményeink és a múzeumok kialakulása* címmel tartott szemináriumai egyben kutatásait is inspirálták, hozzájárulva akadémiai doktori disszertációjához, illetve az éppen ma, itt bemutatott kötethez. És – bár akkor már a BTM főigazgatója volt, tehát nemhogy munkáltatójaként, de még intézménye fenntartójaként sem jött szóba a minisztérium, így egy esetleges összeférhetlenség sem – soha, egyetlen fillért sem fogadott el az itteni oktatásért. Vallotta, hogy mindezt önként, az utánpótlásért, a múzeumügy jövőjéért teszi...

G. NAGY LÁSZLÓ

Bodó Sándor a Budapesti Történeti Múzeum élén

Bodó Sándor, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának vezetője a Főváros által meghirdetett pályázat nyerteseként 1996. január 1-jén foglalta el a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatói posztját. A múzeum konszolidálása volt legfőbb feladata. Az intézményen belül súlyos belső konfliktusok alakultak ki az előző főigazgató idején, s a

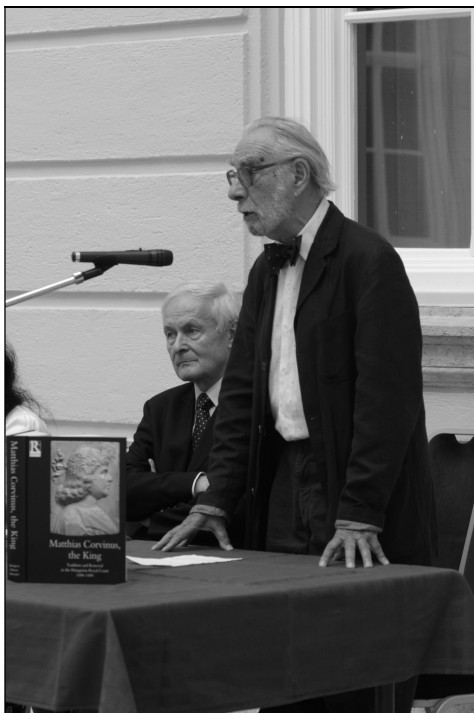
fenntartó is változásokat várt az intézmény vezetésében. A miskolci és az egri múzeumban töltött sokéves gyakorlat éppúgy predesztinálta erre a feladatra, mint az, hogy ő főosztályvezetőként jól ismerte a múzeum problémáit.

Az 1996-as év végére sikerült tető alá hozni egy megállapodást a minisztériummal és a fővárossal, és megteremteni a feltételeit annak, hogy a Károlyi-palotából az Ős- és Népvándorlás Kori Osztály átköltözhessen egy, az Aquincumi Múzeum területén építendő új épületbe. Hasonlóan ősszel megteremtődött a fővárosi pénzügyi forrása a Vármúzeum belső udvara lefedésének, amely 1997 novemberére lett készen, attól kezdve az ún. Barokk csarnok a megnyitók és rendezvények méltó helyszínévé vált. Ötéves szünet után folytatódott a TBM évkönyv kiadása, s több fontos kiállítást is rendeztek a Vármúzeumban, például: *A budavári Szent Zsigmond-templom és gótikus szobrai* témájút (kurátorok: Buzás Gergely, Feld István). A Kiscelli Múzeum raktárhelyzete csak kismértékben javult a 15 korábbi kiskraktár helyett egy újabb raktárhely létrehozásával. 1998-ban a korábbi ciklusban először torzóként megnyitott *Budapest a középkorban* kiállítás a földszinti nagy kiállítóteréből a kevésbé kedvező fölépcsőházi földszinti és I. emeleti térbe került át, viszont így megnyílt a földszinti nagy kiállítóterben az időszakai nagykiállítások rendezésének lehetősége. Ahogy Bodó Sándor 2005-ben írt önéletrajzában említette: „*a budavári palota »E« épületében sikerült egyensúlyt teremteni az állandó és az időszakai kiállítások számára rendelkezésre álló terek között.*” A második emeleten az *Ősi népek, antik kultúrák* állandó tárlata kapott helyet, így a látogató teljes áttekintést kaphatott Budapest történetéről. Új marketing-lehetőséget jelentettek a millenniumi földalatti vasút állomásai is. Svájci–magyar együttműködés keretében, annak támogatásával valósult meg az *Augusta Raurica – Aquincum – Élet a Római Birodalom két városában* című kiállítás 1997-ben Svájcban, majd 1998-ban Budapesten, kurátora Zsidi Paula, az Aquincumi Múzeum 1989-ben kinevezett igazgatója volt. Itt említem meg, hogy 1995-től jelenik meg rendszeresen az *Aquincumi Füzetek* kiadvány, amely a BTM régészeti ásatásait ismerteti, s Zsidi Paula volt, aki elindította az *Aquincum nostrum* könyvsorozatot is.

1998-ban a Vármúzeum földszintjén kialakított időszakai nagy kiállítóterében kapott helyet a főváros egyesítése 125. évfordulója alkalmából az *Egy nagyváros születése – Pest-Buda-Óbuda az egyesítés idején* című kiállítás az akkori főigazgató-helyettes, F. Dózsa Katalin rendezésében. 1998-ban sikerült elhárítani a László Károly-gyűjtemény invázióját a Kiscelli Múzeumba, amely az Újkori Várostörténeti Osztály kitelepítéséhez vezetett volna. 1999-re e folyamatok mellett kritikus helyzetbe kerültek a BTM műtárgyraktározási körülményei. 1999 elején a Vármúzeumban Buzinkay Géza rendezésében nyílt meg a *Búcsú a hangos XX. századtól* című, a Magyar Rádióval közös, sikeres kiállítás. 2000-ben elkészült az Aquincumi Múzeum új épülete és raktárbázisa, azonban az ókori, középkori és újkori műtárgyak raktározására sem

az alkalmatlan Óraház, sem a Gázgyári Művelődési Ház, sem a Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola alagsori raktára nem hozott távlati megoldást.

2000-ben a magyar államiság millenniuma tiszteletére az F. Dózsa Katalin által rendezett *A budai királyi palota évszázadai* című időszaki kiállítása hozott nagy sikert a múzeumnak. Ugyanebben az évben pedig végre elkészült (a NKÖM beruházásában) az aquincumi régészeti bázis első üteme, amely korszerű munkafeltételeket biztosított a BTM ott működő két régészeti osztályának. Elkészült ugyanakkor (a főváros beruházásában) az ún. „tömör raktár”, ahol viszont igen gazdaságosan és ugyanakkor a közönség által is láthatóan van mód tárolni az ős- és népvándorlás kori, valamint a római gazdag régészeti gyűjtemények jeles darabjait.

*Bodó Sándor és Bak János a „Matthias Corvinus, the King” kiállítási katalógus (BTM) könyvbemutatóján, 2008. május 22.
(Fotó: Fáryné Szalatnyay Judit)*

2000 végén lejárt Bodó Sándor első főigazgatói ciklusa, s az elért eredmények – a belső konszolidáció véghezvitele, az új beruházások levezénylése, a tudományos munka felújítása és a színvonalas tárlatok – alapján a Főváros bizalmat szavazott számára egy újabb ötéves megbízáásra. 2001 augusztusában ő és Dózsa Katalin hívott meg a Kiscelli Múzeum igazgatói posztjára.

Bodó Sándor 1998-tól 2007-ig a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnökeként tevékenykedett, és amikor 2002-ben a Magyar Nemzeti Múzeum alapításának kétszázadik évfordulóját ünnepelte, az ő és Holló Szilvia Andrea rendezésében az Országos Széchényi Könyvtárban nyílt meg egy nagyszabású tárlat a *Múzsák kertje – A magyar múzeumok születése* címmel. A kiállításba negyven magyar múzeum küldött be műtárgyakat, a munka összefogása, koordinálása nem mindennapi feladatot jelentett. Ehhez kapcsolódott egy régóta várt jelentős kiadvány, a *Magyar múzeumi arcképcsarnok*, amelynek főszerkesztői Bodó Sándor és Viga Gyula; szerkesztője Élesztős László voltak, és a Pulszky Társaság, valamint a Tarsoly Kiadó kiadásában jelent meg. A könyv több mint 1400 magyar muzeológus életrajzát tartalmazza, csaknem 400 szakember írásaként.

A második főigazgatói ciklus jelentős eseményei voltak az F. Dózsa Katalin főigazgató-helyettestel való együttműködés révén létrejött külföldi kiállítások, amelyek a BTM nemzetközi szinten való erőteljes megjelenését mutatták. 2001-ben a franciaországi magyar kulturális évad keretében a párizsi várostörténeti múzeumban, a Musée Carnavalet-ben nyílt meg az előző évi budapestihez kapcsolódó, a budai királyi palota történetét bemutató, *Un château pour un royaume* című kiállítás. A következő évben, 2002-ben ugyancsak F. Dózsa Katalin vezényelte le a Kunsthistorisches Museum patinás kiállítóhelyén, a bécsi Harrach-palotában a bécsi Collegium Hungaricummal közös *Zeit des Aufbruchs – Budapest und Wien zwischen Historismus und Avantgarde* címmel a dualizmus kori magyarországi és ausztriai művészet párhuzamait bemutató monumentális kiállítást. 2004 tavaszán ennek magyarországi változata a Budavári Palota három intézménye együttműködésében valósult meg, három helyszínen, a BTM Vármúzeum, a Nemzeti Galéria és a Széchényi Könyvtár kiállítótereiben. A kiállítássorozat utolsó helyszíne 2005-ben az Ermitázs volt *Bécs és Budapest Szentpétervárott 1870–1920* címmel.

2002-ben a Vármúzeumban nyílt meg a Szent György teret bemutató időszaki kiállítás, amelyet a következő évben a zágrábi Város-történeti Múzeumban is láthattak. Főigazgatónk 60. születésnapja alkalmából *Vándorutak – Múzeumi örökség – Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére* című, Viga Gyula–Holló Szilvia Andrea–Cs. Schwalm Edit által szerkesztett ünnepi kötettel köszöntötték kollégái 2003-ban.

2003-ban a Kiscelli Múzeum keleti szárnya emeletének műemléki felújítását követően új állandó várostörténeti kiállítást rendezett két kollégám, Erdei Gyöngyi és Rostás Péter *A főváros régisége – Közterek és magánterek 1780–1940* címmel. S egy évvel később, 2004-ben ugyancsak Kiscellben, a templomtérben *Mariazell és Magyarország* címmel nemzetközi kiállításra került sor, jómagam és Serfőző Szabolcs rendezésében, amely négy ország 35 gyűjteménye műtárgyaival mutatta be a legjelentősebb közép-európai búcsújáróhely és Magyarország kapcsolatát, rezonálva a kiscelli épület történelmére. 2004-ben Zsidi Paula régészeti főigazgató-helyettes, az Aquicumi Múzeum

igazgatója fővezényletével nagyszabású tárlat nyílt a Vármúzeumban *Kincsek a város alatt* címmel, amely a BTM előző évtizedben végzett fővárosi régészeti feltárásait mutatta be. (Második részére 2017-ben került sor.)

2004 novemberétől Basics Beatrix művészettörténész lett a BTM következő újkori főigazgató-helyettese. Az ő periódusa alatt, 2005-ben a Vármúzeumban Réthelyi Orsolya vezetésével valósult meg a *Habsburg Mária, Mohács özvegye* című időszaki, nemzetközi jelentőségű közös magyar–szlovák tárlat, amely ezt követően Pozsonyba, a Szlovák Nemzeti Galériába költözött át.

*Ferenczi Gáborné és Bodó Sándor a firenzei San Marco Múzeum „Mattia Corvino e Firenze” című kiállításának megnyitóján, 2013. október 8.
(Fotó: Farbakyné Deklava Lilla)*

Bodó Sándor a Főváros bizalmából 2006 elején immár harmadik főigazgatói ciklusát kezdhette meg. 2006 októberében a Vármúzeumban Basics Beatrix rendezésében került sor a *Művészgenerációk – A Györgyi-Giergl család három évszázada* című tárlatra, amelyhez egy történészkonferencia is kapcsolódott. Az Aquincumi Múzeumban 2007-ben nyílt meg a *Róma Aquincumban* című állandó kiállítás, valamint 2008-ban az *Aquincum Látványraktár*. 2008-ban a BTM Vármúzeumában a Reneszánsz Év keretében valósult meg a *Hunyadi Mátyás, a király* című kiállítás (kurátorok: jómagam, Spekner Enikő és Végh András voltunk), amelyhez hét ország 52 gyűjteményéből kölcsönöztünk műtárgyakat. Máig nem felejttem el a nagy érdeklődéssel fogadott megnyitőünnepséget, ahol a nemrég elhunyt Sólyom László köztársasági elnök mondta az emlékezetes megnyitóbeszédet. 2009 tavaszán Basics Beatrix és B. Szabó János kurátorságával került sor a Vármúzeumban az *Ilyen*

tavaszi csak egy volt életemben címet viselő tárlatra, amely az 1848/49-es szabadságharcra emlékezett. 2009-ben a Kálvin-évforduló alkalmából ugyanitt rendeztük a *Kálvin hagyománya – Református kulturális örökség a Duna mentén* című kiállítást.

2010-ben Bodó Sándor bizalmából elnyertem a BTM újkori főigazgató-helyettesi tisztségét, s ebbéli funkciómban igyekeztem segíteni vezetői munkáját, amellyel 2011 elején negyedik főigazgatói ciklusát kezdte meg. Fontos közös törekvésünk volt a vármúzeumi állandó kiállítások megújítása. Az újkori budapesti kiállítás bezárása után lényeges szempont volt, hogy az I. emeleti kiállítóterben olyan közös tárlat jöjjön létre, amely a főváros középkori és újkori, valamint legújabbkori történetét korszerű eszközökkel mutassa be. Így 2011-ben és 2012-ben két részletben Perényi Roland és Végh András rendezésében nyílt meg *Budapest – Fény és árnyék – A főváros ezeréves története* című új állandó várostörténeti kiállításunk, amely az EMMI Alfa-programjának keretében valósult meg. 2011-ben szintén a Vármúzeumban aratott nagy szakmai sikert Rostás Péter rendezésében az *Empire és biedermeier bútorművészet* című időszakos, látványos tárlat. Ugyanebben az évben a Fővárosi Közgyűlés határozatával a BTM szervezetébe került át a Budapest Galéria, két egységével: a kortárs kiállításokra specializálódott Kiállítási Osztállyal és a fővárosi emlékművek gondozásával foglalkozó Köztéri Művészeti Alkotások Osztályával.

A 2012-es év legfontosabb eredményei között említhetjük, hogy a Vármúzeumban elkészültek a *Pesti Német Színház* és az *Ország Tükre* című kiállítások, a Kiscelli Múzeumban az Újkori Várostörténeti Osztály várostörténeti (köztük a nagy sikerű, Simonovics Ildikó rendezte *Street Fashion Budapest*) és a Fővárosi Képtár kortárs művészeti tárlatai (említsük meg a Fitz Péter igazgató által rendezett *Új szerzemények a Fővárosi Képtárban, 1996–2012* című kiállítást), valamint a Budapest Galéria bemutatói vonzották az állandó kiállítások mellett a hazai és külföldi látogatókat. Az Aquincumi Múzeumban nyáron befejeződött az EU-s támogatású Pannonia Provincia Program. Elkészült az ún. „*Virtuális élménytér*”, ezzel befejeződött a 2006-ban múzeumunkhoz került volt ELMŰ-épület átalakítása, illetve teljes birtokbavétele. Elkészült az új pénztárépület, illetve az ún. Festőház és a városfal melletti új Kötár is. Ez látogatóbarát fejlesztésével, új látványosságaival a 120 éves múltra visszatekinthető Aquincumi Múzeum megújulása egyik mérföldkövének tekinthető.

2008-as Mátyás-kiállításunk nyomán hívta meg a múzeumot Cristina Acidini, a firenzei múzeumok főfelügyelője, hogy Firenzében *Mattia Corvino e Firenze* címmel kiállítást rendezzünk a Mátyás-kori kora reneszánsz művészet magyar–italiai kapcsolatairól. A 2013 októberében az olaszországi magyar kulturális évad keretében a firenzei Museo di San Marcóban, a 10 ország 35 gyűjteményéből kölcsönzött látványos műtárgyakkal, nemzetközi érdeklődés mellett megnyílt nagy kiállítás kurátorai Lia Brunori, Pócs Dániel, Magnolia Scudieri, a múzeum igazgatónöje, Spekner Enikő és Végh András voltak, rajtam kívül.

Tíz évvel a korábbi aquincumi kiállítás után 2013 őszén került sor Kassa, Európa kulturális fővárosának éve alkalmából a Bodó Sándorral régóta barátságot ápoló Pollák Róbert igazgató által vezetett Kelet-Szlovákiai Múzeummal együttműködésben a *Párhuzamos történetek – Budapest és Kassa: főváros és régiócentrum a 19. század második felében* című tárlat megrendezésére. A kiállítást megvalósító kurátorok B. Szabó János és Simon Magdolna voltak, Martonyi János magyar külügyminiszter nyitotta meg. Ugyancsak 2013-ban a Szabadsajtó úti kiállítóterem helyett a Budapest Galéria új, nagyszabású kiállítóhelyet kapott a Bálna Budapest épületében, Új Budapest Galéria néven, ahol azután számos kortárs művészeti kiállítás született.

A BTM régészeti rendszere a rendszerváltozás óta egyre nagyobb mértékben bővült, annak ellenére, hogy a jogszabályokat folytonosan változtatták. A Budapesti Történeti Múzeum illetékes a főváros területén régészeti feltárások végzésére és a beruházásokhoz kapcsolódó régészeti munkák elvégzésére. 2005 és 2008 között hatvan-hetven feltárást végeztünk évente, ezek száma a 2008-ban kirobbanó gazdasági válság következtében radikálisan csökkent, évente alig néhány munkához kapcsolódott régészeti feladat. A 2010-es évek első felében azonban ismét fellendült a beruházási kedv, aminek eredményeképpen újra nagyon sok régészeti munkára volt szükség. A közelmúlt nagy fővárosi építkezései, a Kossuth tér rekonstrukciója, a Várkert Bazár, a Mátyás-templom és az egykori budai Városháza felújítása vagy a Graphisoft Park fejlesztéséhez kapcsolódó régészeti feltárások eredményei adták a legkiemelkedőbb leleteket. De munkát adtak a régészeknek a főváros nagy infrastrukturális beruházásai is, az M0-ás körgyűrű létesítése vagy Budapest teljes körű csatornahálózatának kiépítése.

Bodó Sándor főigazgatói munkamódszerének mindig fontos jellemzője volt a csapatban gondolkodás, a teammunka, amelyet a BTM jeles szakembergárdája tett lehetővé. A régi kollégák mellett számos fiatal is ő hozott az intézménybe. A színvonalas muzeológusi munka eredményei az ásatások mellett a kiállítások számának és a látogatószám növekedésében is megmutatkoztak, a Vármúzeumtól a Kiscelli Múzeumon és az Aquincumi Múzeumon át a Budapest Galériáig.

Amikor Bodó Sándor a Budapesti Történeti Múzeumban rekordhosszúságú, 17 éven át, 1996 óta betöltött főigazgatói tisztségéről 2013 végén leköszönt, megállapíthattuk, hogy irányítása az intézmény életében önálló korszakot jelentett, melynek nyomán a BTM pozitív szakmai megítélése, elismertsége, s ezáltal hazai és nemzetközi tekintélye nőtt. Számomra sokat jelentett az a bizalom, amelyre 2013-ban méltatott, amikor negyedik ciklusának utolsó két évéről lemondva átadta számomra a Budapesti Történeti Múzeum vezetését. Ezután két évig még tanácsadóként kísérte tovább munkánkat és lényegében élete tragikus végéig számíthattunk széles látókörű véleményére.

FARBAKY PÉTER

Bodó Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke

A 2021. július 14-én elhunyt korábbi társasági elnökünk, Bodó Sándor tragikusan lezárult életútja, megítélésem szerint, nem a napjainkban oly gyakorta előforduló módon csupán egy specializálódott tudományos szakterületnek, hanem a hazai néprajztudomány különböző szervezeteinek, fórumainak meghatározó jelentőségű szereplőjeként, sőt, ennél lényegesen tágabb összefüggésben, a hazai és nemzetközi közgyűjteményi/múzeumi terület elismert formálójaként értékelhető.¹ Bodó Sándor egész élete a magyar múzeumügy és a magyar néprajztudomány önzetlen szolgálatában telt el. A Magyar Néprajzi Társaság ezt is elismerve 2005-ben *Györffy István-émlékérm*et adományozott számára.

Bodó Sándor a Társaság működésébe pályakezdőként kapcsolódott be. Tisztségviselőként, választmányi tagként eredményes és aktív szereplője volt a Társaságnak, melynek 2009-ben választották meg elnökévé. Bodó Sándor habitusa, aktivitása, szakmai közéleti szerepvállalása a tagság számára ismert és messzemenően értékelt volt már megválasztása előtt is. Ez is indokolja, hogy miért volt természetes a Magyar Néprajzi Társaság számos meghatározó szereplőjének és tagjainak az, hogy az utóbbi évtizedekben szokatlan módon, negyedszer is a Társaság elnökévé választották 2018 májusában.

Bodó Sándor soha nem stallumként viszonyult a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztségéhez. Olyan években vezette a Társaságot, amikor igen komoly finanszírozási problémákkal, adminisztratív kihívások sorával kellett megküzdenie. 2009-től induló elnöksége alatt évtizedes adminisztratív adósságokat számolt föl a szervezet, illetve számos korszerű megoldással javította a nagy hagyományú Társaság 21. századi kihívásokkal kapcsolatos reagáló képességét. Határozott és céltudatos elnöki tevékenysége is szükséges volt a Magyar Néprajzi Társaság régóta esedékes tagrevíziójának sikeres lebonyolításához éppúgy, mint a modern és hatékony működés feltételeit biztosító ügyrend 2015-ös kidolgozásához.² Elnöksége utolsó éveit pedig a Covid-19 pandémia fenyegetésében és szorításában kellett hogy végezze. Több évtizedes vezetői gyakorlata és tapasztalatai számos, esetenként kényes és komoly kihívást jelentő helyzetben segítettek a Társaság működését,³ így a különleges

¹ Kemecsi Lajos: Köszöntjük a 75 éves Bodó Sándort. *Néprajzi Hírek* 2018/3. 58–62.; Uő.: Bodó Sándor (1943–2021) búcsúztatása. *Ethnographia* CXXXII. évf. 2021. 4. sz. 764–770.

² Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 128. rendes közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2016/2. 7.

³ Vö. Bodó Sándor–Kemecsi Lajos: A Magyar Néprajzi Társaság állásfoglalása a vidéki közgyűjteményekben folytatott tudományos kutatás szükségességéről és jelentőségéről. *Néprajzi Hírek* 2017/4. 73–75.

állapotot jelentő járványos időszakra jellemző speciális szervezeti működés életképességét is sikeresen fenntartotta.⁴

Bodó Sándor elnökként mindvégig hangsúlyosan törekedett a Magyar Néprajzi Társaság társadalmi hasznosságának, szakmai hitelességének erősítésére. Áldozatos munkájának köszönhetően a Magyar Néprajzi Társaság működése – egyébként a hasonló szervezetek számára komoly kihívásokat rejtő – években is kiegyensúlyozott és sikeres volt. Elnökként, szerkesztőbizottsági tagként a közvetlen munkát végző szerkesztőkkel együttműködve komoly szerepe volt abban, hogy a Társaság nagy hagyományú, fontos szakmai folyóirata, az *Ethnographia* képes volt megújulni és rendszeres megjelenésével példát mutatott a társ- és rokontudományok hasonló orgánumai számára. A társasági élet, a szaktudomány eseményeiről is hitelesen beszámoló *Néprajzi Hírek* folyamatos megjelenésében is megkerülhetetlen szerepet játszott Bodó Sándor, miként a *Néprajzi Értekezések*, vagy a több tucatnyi kötetet számláló nemzetiségi könyvsorozatok esetében is. A kiadványok digitalizálásának programját felismerve ennek aktualitását elnökként ösztönözte és támogatta.⁵

A Magyar Néprajzi Társaság működése kitüntetett formában kapcsolódik a szakosztályok aktivitásához. Az elnök vezetésével a Társaság a szakosztályi tisztségviselők és a választmány, illetve a vezetőség és a titkárságon dolgozókkal együtt sikeresen alkalmazkodott a megváltozott tudományfinanszírozási pályázati rendszerekhez és kihívásokhoz. Elnöksége alatt még 2013-ban indult a ma is sikeresnek bizonyult kezdeményezés, a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat és a Tradíció Tábor megvalósításával.⁶ Bodó Sándor megbízható értékrendje is szükséges volt ahhoz, hogy a szervezet mindvégig sikeresen és eredményesen működve teljesítse küldetését.

Elnöksége első évében valósult meg a Társaság alapításának 120. évfordulójára emlékező rendezvény, amelyet a MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályával közösen szervezett, érzékeltetve a tudományos közélettel való együttműködés jelentőségét. A 125 éves évforduló ünneplésekor is hangsúlyozta az elődök munkájának jelentőségét.⁷ 2019-ben pedig szintén elnökként volt szervezője és előadója a Magyar Néprajzi Társaság alapításának 130. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémián rendezett ünnepi konferenciának. Az ott elhangzott előadása szinte összefoglalása annak, hogy Sándor milyen felelősséggel gondolkodott a magyar néprajztudomány helyze-

⁴ Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 132. közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2020/4. 6.

⁵ Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 122. rendes közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2011/3. 11.

⁶ Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 126. rendes és egyben tisztújító közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2014/3. 11.

⁷ Bodó Sándor: 125 éves a Magyar Néprajzi Társaság. *Néprajzi Hírek* 2014/3. 95–96.

téről, a társadalmi, sőt, a gazdasági hasznosságot számonkérő környezettel való kapcsolattartás lehetőségeiről.⁸

Az általa elnökölt időszakban a Magyar Néprajzi Társaság fokozottan ügyelt az elődök munkásságának messzemenő elismerésére, az évfordulók ünneplésére és a társasági tradíciók megőrzésére. Elnökként kiemelten foglalkozott a néprajz és az oktatás kapcsolatával. Számos tanácskozást, konferenciát kezdeményezett ezzel összefüggésben.⁹ Hasonlóan sikeres volt a Bodó Sándor által szintén fontosnak ítélt, a magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatos társasági működés, melynek a kisebb rendezvények és rendszeres publikációk mellett, 2016-ban többnapos parlamenti konferencia is megerősítette a jelentőségét.¹⁰

*Bodó Sándor elnöki beszédét tartja a Magyar Néprajzi Társaság 2013. évi közgyűlésén, tőle balra: Kemecsi Lajos főtitkár, jobbra: Máté György titkár
(Fotó: Hála József)*

⁸ Bodó Sándor: A Magyar Néprajzi Társaság a 21. század elején. *Néprajzi Hírek* 2020/2. 25–29.

⁹ Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 124. rendes és egyben tisztújító közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2012/3. 12.

¹⁰ Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 130. rendes és egyben tisztújító közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2018/2. 10.

2018-ban Bodó Sándor a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként kezdeményezte azt, a hazai néprajztudomány állapotát felmérő *A néprajztudomány helyzete és jövője* címet viselő széles körű egyeztetést, melynek eredményeként az MTA Néprajztudományi Bizottsága által koordinált konferenciasorozat és meghatározó publikációk születtek meg.¹¹ Meggyőződésem, hogy Bodó Sándor elnöki működése érdemben elősegítette, hogy 2019-ben a Magyarországért Alapítvány a Magyar Néprajzi Társaságot *Magyar Örökség Díj*ban részesítette.¹²

Elnöki tevékenységét az első ciklusban titkárként, majd a további három időszakban főtítkárként volt alkalmam segíteni és megismerni. Igyekeztem tőle ezen a téren is sokat tanulni – s nem tagadom, hogy nem csak társasági elnökként, hanem múzeumi főigazgatóként is rendszeresen számíthattam tanácsaira és tapasztalataira. Azt is szeretném a mai alkalommal is megköszönni, hogy Bodó Sándor a Néprajzi Múzeum elhelyezésével kapcsolatos vitákban a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként is minden esetben támogatta az intézmény érdekeinek leginkább megfelelő, újonnan épülő épületekbe költözés programját.

Bodó Sándor 2016–2017-ben hosszú kutatómunka eredményeként írta meg *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában* című akadémiai doktori disszertációját, amelyet 2018-ban sikerrel meg is védett. Meggyőződésem, hogy Bodó Sándor tudományos pályája még termékenyebb lett volna és a tudományok doktora címet is lényegesen előbb nyerte volna el, ha nem helyezi saját karrierje elé az önként vállalt számos szakmai közéleti és intézményvezetői munkát. Ezt a döntést azonban már pályája korai szakaszában meghozta és különösen szomorú, hogy amikor valóban aktívan tudott volna koncentrálni a számára olyan fontos tudományos-publikációs munkára, akkor ragadta el őt a halál.

Bodó Sándor, egykori elnökünk személyében a Magyar Néprajzi Társaságot, a néprajztudományt és a hazai múzeumügyet több mint 50 éven át elkötelezetten szolgáló tudóst, kollégát és barátot veszítettünk el. Szomorúságunkat és fájó hiányát ugyan nem enyhítheti az ő számára olyan fontos disszertáció könyvként való megjelentetése, mégis azt gondolom, hogy a Magyar Néprajzi Társaság egykori elnökére való méltó emlékeztetést is segíti ez a most megjelent hiánypótló és fontos kötet.

¹¹ Kemecsi Lajos: Informális eszmecsere a néprajz helyzetéről a mai Magyarországon. *Néprajzi Hírek* 2018/1. 34–35.; Paládi-Kovács Attila: A néprajztudomány helyzete és jövője. Bevezető gondolatok és az előzmények vázlata. *Néprajzi Hírek* 2019/1. 43.; Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 131. közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2019/3. 7.

¹² Filep Antal: A Magyar Néprajzi Társaság felterjesztése a Magyar Örökség díjra. *Néprajzi Hírek* 2020/1. 91–94.; Bodó Sándor: Elnöki megnyitó. A Magyar Néprajzi Társaság 133. tisztújító közgyűlése. *Néprajzi Hírek* 2021/3. 9.

Köszönöm kollégám, Veres Gábor önzetlen és áldozatos szerkesztői munkáját és biztatok mindenkit, hogy olvassák Bodó Sándor szaktudományunk klasszikusává érett korábbi írásait és ezt a posztumusz kötetet is olyan érdeklődéssel és haszonnal, mint amennyi energiával és amekkora elkötelezettséggel ő írta ezeket!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

KEMECSI LAJOS

* * *

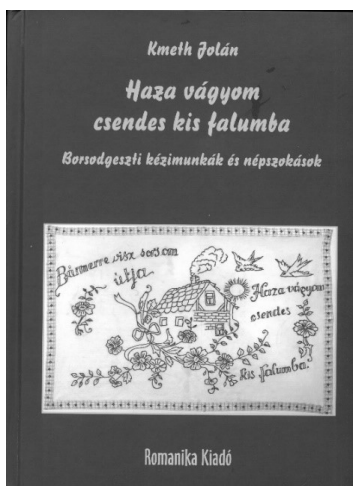
SZEMLE

Önkéntes gyűjtők publikációi

Az alábbi négy könyv három szerzője a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat rendszeres résztvevője. Évről évre kiváló pályamunkákkal jelentkeznek szülőhelyük, településük és környéke népi kultúrájának különböző szeleteit kutatva, gyűjtve és feldolgozva. A néprajztudomány számára igen értékes adatközléseiket, témabemutatóikat aztán könyvvé formálva is megjelentetik, szerencsére még a szorító gazdasági környezetben is lakhelyük önkormányzatának és egyéb szponzorok támogatásának köszönhetően. Így gazdag forrásanyagok nemcsak a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában tanulmányozhatóak, de a szélesebb nagyközönség, mindenekelőtt szűkebb pátriájuk lakói is kézbe vehetik és haszonnal forgathatják ezeket a kiadványokat. A három kiváló szerző: Lilikné Badacsonyi Márta, Kmeth Jolán és Kovács László megkapták az önkéntes gyűjtők *Sebestyén Gyula-émlékérmét*.

Kmeth Jolán borsodgeszti gyűjtései

Kmeth Jolán: *Haza vágyom csendes kis falumba. Borsodgeszti kézimunkák és népszokások*. Romanika Kiadó, Budapest, 2022. 128 old.

Kiskunhalason született és 14 éves koráig ott élt. Budapesten végezte középiskolai és egyetemi tanulmányait. Ötven év után került Borsodgesztre, ahol kulturális programokat szervez, fest, ír és kutat több területen, így néprajzi gyűjtéseket is végez, már több mint tíz éve. De foglalkozik népi bűtor-festéssel, mézeskalácsolással és tojásírókázással is. Nyugdíjas éveiben került Borsodgesztre, ahol bekapcsolódott a település kulturális és közösségi életének szervezésébe, Falu-Város Baráti Találkozókat, könyvtári esteket, kiállításokat stb. szervez. Öt évig önkormányzati képviselőként igyekezett a falu hasznára lenni. Mindig a népi kultúrában érezte a legjobban magát.

Kmeth Jolán könyvét Borsodgeszt jelenlegi és elszármazott lakóinak ajánlja. Erőt és tudást meríthetnek belőle. Büszkék lehetnek településük múltjára és jelenére, az itt megteremtett emberi és kulturális értékekre. Büszkék lehetnek a néhai és jelenleg is élő kézimunka-készítőkre, a hagyomány erejé-

re, amelytől fénylenek, sugároznak a bemutatott gyönyörű kézimunkák. Borsodgeszt kézimunka-készítői, és a kézimunka-tulajdonosok nevei megőrződnek a magyar kultúrában. Maguk a kézimunkák pedig ennek a könyvnek a megjelenésével a magyar kultúra részévé válnak.

Kmeth Jolán kötetében bemutatja borsodgeszti gyűjtésének történetét és az összegyűlt anyagból rendezett kiállítást. Az összegyűjtött anyagot felhasználás és a készítmód technikai szerint ismerteti. Részletesen foglalkozik az egyes népszokások, kiemelt a lakodalom és az azokhoz kapcsolódó ruhák és textíliák elemzésével. Vázolja a népszokásokban és a hozzájuk kapcsolódó viseleti szokásokban bekövetkezett változásokat, és ajánlásokat tesz a régi szokások és viseletek újratanulására/újratanítására, felelevenítésére.

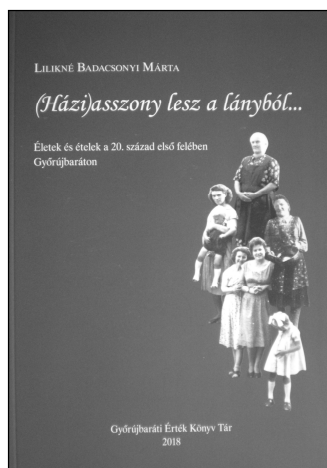
Haszonnal forgathatják a könyvet és magukra, sajátos kultúrájukra ismerhetnek a környék falvai és az egész borsodi régió lakossága, a szűkebb pátriát becsülő közönség. De igen értékes forrás is a néprajzkutatók számára, mert a könyvben foglalt ismeretekből kiegészíthetik a területről már feltárt szakmai tudásanyagot. Ajánlom az önkéntes néprajzi gyűjtőknek is, mert egy jó példát mutat fel arra, hogy akad még itt-ott felgyűjteni való a múlt szívet-lelket gyönyörködtető alkotásaiból, módszertani szempontból pedig kiváló alkotás.

Jó hasznát vehetik a könyvnek kézimunkázók, hímzők, népi iparművészek, ajánlom a mai fiataloknak és középkorúaknak szerte a Kárpát-medencében, hogy kedvet kapjanak a bemutatott tárgyak hasonmásainak elkészítésére, a kézimunkakincs alapján újszerű szépségek alkotására.

Ajánlom minden embernek, akit gyönyörködtetnek a kézműves alkotások, netán még használatukra is kedvet kaphatnak.

Lilikné Badacsonyi Márta győrújbaráti kutatásai

Lilikné Badacsonyi Márta: *(Házi)asszony lesz a lányból... Életek és ételek a 20. század első felében Győrújbaráton*. Győrújbaráti Érték Könyv Tár, 2018. 155 old.

74 éves született tanító és született tanuló – írja magáról önvallomásában. Munkás életét hivatásában tölthette el, ami állandó tanulásra is ösztönözte. Tanító (Budapesti Tanítóképző Intézet), majd magyartanár (Juhász Gyula Főiskola, Szeged) lett, az utolsó pedagógus-diplomáját, amely felnőttképzésre jogosít fel, 50 évesen szerezte. Tanított falusi és városi általános iskolák alsó és felső tagozatán. 16 évig, nyugdíjazásáig volt a Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa, ahol fő feladatként a megyei módszertani periodika, a *Hogyan Tovább?* főszerkesztőjeként dolgozott. Nyugdíjba vonulásával kezdődött tanulásának ma is tartó fázisa. Szülő-

faluja, Mende és jelenlegi lakhelye, Győrújbarát hagyományos szokásaival foglalkozik. Unokái érdeklődésére régi ételrecepteket kezdett gyűjteni, ami szervesen egészült ki életmódkutatással. Csatlakozott a Magyar Néprajzi Társaság Gyűjtő Szakosztályához, ahonnan szakmai segítséget és további inspirációkat kapott. 2015-óta hat pályamunkát adott be, az első kettőből egy könyvet készített (*Háziasszony lesz a lányból – Életek és ételek a 20. század első felében Győrújbaráton* címmel). További pályamunkáiban gyermekkori emlékeit dolgozta fel volt szülőfaluja, Mende 1956-járól, majd két győrújbaráti, vallásnéprajz témájú munkát nyújtott be. Legutóbbi pályázatában Hrk János mendei földműves életútját (1910–1993) mutatta be gazdasági naplói alapján. Győrújbaráton a múltkutatást és hagyományápolást nagyra értékelik: 2018-ban *Kiemelkedő honismereti munkáért* elismerő oklevelet, 2019-ben pedig *Dr. Timaffy László-emlékdíjat* kapott.

Könyve Győrújbarát település közelmúltjába nyújt bepillantást, melynek forrásai a személyes kapcsolati hálóra épülő interjúk voltak. Az élettörténeti fordulatok mellett hangsúlyos elem a táplálkozás. Megismerhetünk hétköznapiakat és ünnepeket, krízishelyzeteket is a 20. századból; kiemelve egy-egy ételt, ahhoz kapcsolódó szokásokat és recepteket is.

Bevezetőként a gyűjtés helyéről, a feldolgozás módjáról, a község jellemzőiről, a családi munkamegosztásról, adatközlőjéről ír, aki 1930-ban született Nagybaráton parasztcsaládban, ahol belenevelődött a takarékos háztartásba. 17–18 évesen járt háztartási tanfolyamokra, melyet a Győri Evangélikus Diaconissza Anyaház szervezett.

A könyv egyes fejezetei a múlt század első felének, közepének mindennapjait, életmódbeli szokásait mutatja be – főképpen női szemszögből. A *Piacozás* fejezet érzékletes leírásában a cipekedés módjairól ír gyalogosan, lovas kocsival, busszal, és ír az infláció hatásáról. A *Pályaválasztás* fejezet adatközlője tanulságos sorsát mutatja be. Otthon maradt, a helyi evangélikus gyülekezettel lett szoros kapcsolata. A következő alfejezet a közösségi szórakozási alkalmakat tekinti át (búcsú, szüret, farsang, húsvét). Az egykori kocsmá volt a tánchely. Az adatközlő szavaival idézi fel az egykori bálók hangulatát.

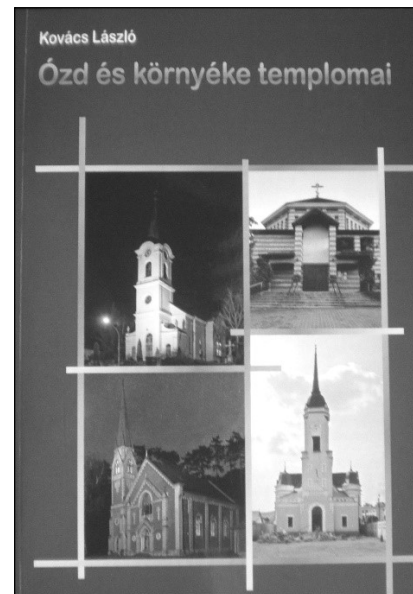
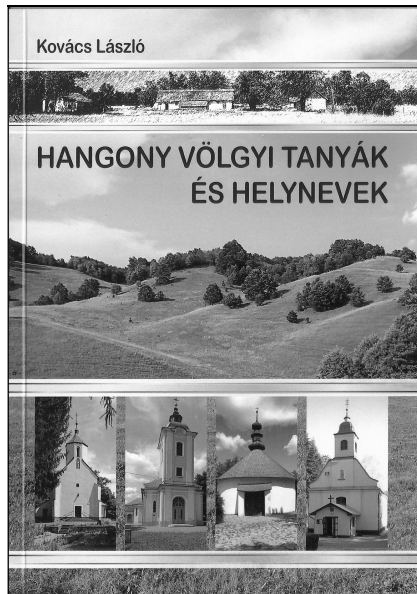
Egy 1954-es lakodalom részletes leírását is olvashatjuk, melyben a korabeli szokásokat hiedelemelemek is tarkítják, pl. a két lakodalmás menet találkozására, keresztbe tett söprű stb.

A következő fejezetek az adatközlő önálló háztartásáról szólnak. Nem költözött a városba. 1956-ban született leánya. Az adatközlő szavaival idézi a szerző az anyává válást, a gyermekágyasság idejét, a csecsemő és a kisgyermek ellátását, a komatál hordásának szokását.

A kötet utolsó fejezete a hagyományos ünnepek, jeles napok (karácsony, szilveszter, újév, húsvét, búcsú, halotti tor) jellegzetes ételeinek leírását adja.

Kovács László a Hangony-völgyi tanyákról és templomokról

Kovács László: *Hangony völgyi tanyák és helynevek*. Hangony Jövője Egyesület. 2019. 110 old.; Kovács László: *Ózd és környéke templomai*. Magánkiadás, 2020. 112 old.

Kovács László ózdi önkéntes néprajzi és helytörténeti gyűjtő. Középiskolás diákként, az 1950-es évek derekán egy kedves tanára ösztönzésére kezdett gyűjtőmunkába: idős családtagjait, rokonait kérdezte ki életükről, mindennapjaikról a 19. század végi, 20. század eleji Magyarországon. Tapasztalatait lejegyezte egy iskolai füzetbe, de az idők során sajnos az elveszett. Első, diákkori gyűjtési élményei meghatározók voltak későbbi életútjára, néprajzi, helytörténeti, honismereti érdeklődésének kialakulására és elmélyülésére. Megszerette a történelmet, sokat olvasott, főképpen a néprajzi és helytörténeti szakirodalomban mélyedt el.

Nyugdíjas éveiben, 2012-től az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör felhívására kezdett helytörténeti, honismereti kérdésekkel foglalkozni. 2013-ban elkészített egy anyagot Szentsimon község huszadik századi történetéről. A helyi pályázaton harmadik helyezést ért el, a megyei pályázaton 26 pályázó közt második lett. 2014-ben az ózdi közúti közlekedés fejlődéséről, változásairól készült anyagát ötödik helyezéssel díjazták. A *Falu-munka-ember a barkóságról* című kiadványban *Az egyházi ünnepekkel és a vallási jellegű családi eseményekkel kapcsolatos szokások a 20. században Szentsimon községben* címen jelent meg tanulmánya. 2015-ben a III. Tradíció Pályázatára beadott *Barkó katonasorsok a 20. században* című pályaművét a zsűri jónak minősítette.

tette. 2016-ban a IV. Tradíció Pályázatára *Az egyházi ünnepekkel és családi eseményekkel kapcsolatos szokások és Az egyház művelődési tevékenysége a kiegyezéstől napjainkig* címmel készített dolgozatot, amelyeket a zsűri kiválónak minősített. 2017-ben az V. Tradíció kiírására készített *Szentsimoni helynevek gyűjteménye* címmel beadott pályázatát a zsűri nagyon jónak minősítette.

Ezenkívül több dolgozatát figyelemre méltónak találta a zsűri.

2018-ban *Tanyák és tanyahelyek a Hangony-völgyben – A tanyán élők életviszonyainak változása és Ózd és környéke népi építésének és lakáskultúrájának változásai a 19. század második felétől napjainkig* címmel készített kiválónak minősített pályamunkákat. A tanyákról szóló dolgozat érdekessége, hogy miután a kész anyagot az egyetem végzett fiának megmutatta, az megkérdezte, honnan szerezte az ötletet a dolgozatok megírásához. A válasza az volt: a téma az úton hever – csak meg kell látni! Ez igaz is, mert nagyon sok ötlete biciklizés közben születik.

2017-es és 2018-as pályaműveiből szerkesztette meg első kötetét, a 2019-ban megjelent *Hangony völgyi tanyák és helynevek* című kiadványt. A műből kiderül, hogy miért alakult ki a 19–20. században a tanyarendszer az említett vidékeken, illetve az is, hogy milyen állapotban vannak jelenleg ezek a területek. A másik tanulmány térképpel és fényképekkel illusztrálva dokumentálja a számba vett helynevek felkeresett helyszíneit. Minden település- és helynév abszorrendbe van szedve. A tanulmány ismerteti a helynevek használati módját és időbeli változásukat. Bár sem a történelem, sem a néprajz tekintetében nem folytatott intézményes tanulmányokat, önképzése, komoly szakirodalmi olvasottsága, tájékozottsága, és mindenekelőtt pótolhatatlanul mélyreható, gazdag helyismerete révén kiváló önkéntes gyűjtővé és a szakemberek számára is nélkülözhetetlenül fontos adatközlővé vált pályaművei, publikációi és immár második kismonográfiája révén. Mindezt csak megerősítette a Magyar Néprajzi Társaság rangos kitüntetése, a 2018-ban elnyert *Sebestyén Gyula-émlékérem*.

Legújabb kötetében pedig Ózd és környéke, a Hangony-völgy falvainak templomairól ad teljes körű áttekintést. A mű elkészítésével célja volt, hogy Ózd és térsége keresztény templomainak szépségét bemutassa a nagyközönség számára, egyben kedvet csináljon az egyházi épületek, műemlékek személyes felkereséséhez is a csodálatos szépségű természeti tájon. Ózd és környéke templomai nem csak egyházi jellegű létesítmények, hanem a magyar történelemnek, kultúrájának is részei. A munka továbbá bemutatja azokat a kis kápolnákat is, amelyek a térségben megtalálhatók.

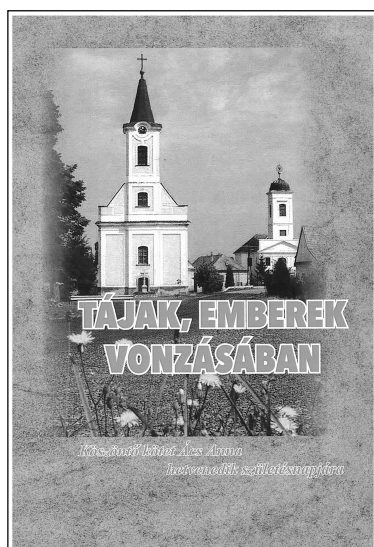
Az egyes templomok bemutatásánál a szerző röviden ismerteti alapításukat, történetüket, számba veszi műemléki és képzőművészeti értékeiket, felsorolja az ott szolgált papok és lelkészek nevét, tömör leírást ad az adott település történetéről, vallási, felekezeti megoszlásáról. A szöveganyagot gazdag fénykép-dokumentáció teszi teljessé, amelyek bemutatják a templomok külső megjelenését és belső tereiket, az ott látható képzőművészeti alkotásokat. Az

egy-települések egyházi jellegű épületeit abcrendben sorolja a kiadvány. 24 templomról kapunk részletes leírást, 13 ózdiról, továbbá az arlói, borsodnádasi, borsodszenygyörgyi, domaházi, hangonyi, kissikátori, járdánházi, sajónémeti és sajópüspöki egyházi épületekről. 18 katolikus, 3 református, 2 evangélikus és egy pünkösdi egyházközségi templomról. Így az Eucharisztikus Kongresszus évében, az ökumenizmus szellemében kapunk teljes körképet Ózd és a Hangony-völgy falvainak templomairól.

VASVÁRI ZOLTÁN

Köszöntőkötet Ács Anna 70. születésnapjára

Tölgyesi József (szerk.): *Tájak, emberek vonzásában. Köszöntő kötet Ács Anna hetvenedik születésnapjára*. Noszlop Község Önkormányzata, Noszlop, 2023. 223 old.

Noszlop község falunapján, 2023. szeptember 10-én mutatták be a falu első díszpolgárának tiszteletére megjelentetett könyvet: *Tájak, emberek vonzásában – Köszöntő kötet Ács Anna hetvenedik születésnapjára* címmel. A jubilánst a község polgármestere, Farkasné Szolnoki Brigitta köszöntötte és a szerkesztő, dr. Tölgyesi József főiskolai docens beszélgetett az ünnepelttel.

A kötetben Farkasné Szolnoki Brigitta, Noszlop község és dr. Bóka István, Balatonfüred város polgármestere köszöntő mondati után az ünnepelt életrajzi kronológiája és válogatott bibliográfiája következik, majd egy beszélgetésből kaphatunk átfogó képet a jubiláns eddigi életútjáról és munkásságáról, amit „*Hiszek a szóban*” – *Születésnap*

beszélgetés Ács Anna muzeológussal címmel jegyez az interjút készítő Farkasné Molnár Csilla veszprémi művelődéstörténész.

Szülőfalujából Pápára kerülve Anna a Türr Gimnáziumban tanult 1967–1971-ig, méghozzá matematika–fizika tagozatos osztályban, ami egyenes utat jelentett (volna) a közgazdasági pálya irányába. Hogy nem így lett, az főleg a Veszprém megye helytörténészei számára jól ismert tanár, dr. Tungli Gyula vezette honismereti szakkörnek tudható be, amit tovább erősített dr. Mithay Sándor pápai múzeumigazgató is. Mivel 1967-ben csak Debrecenben indult magyar–történelem szakpár, oda felvételizett, és már az első évben – külön

engedéllyel – felvette a néprajzot harmadik szakként. A néprajzos gyakorlati időt a veszprémi múzeumban abszolválta és végzés után is szülőföldjére készült vissza, de a szokásos státuszhiány miatt Mosonmagyaróvárra került, a Hansági Múzeumba. „*Imádtam ott lenni! Megszerettem a kisvárost, barátságos légkörét és természeti környezetét [...] hamar felmértem, hogy igazgatómhoz hasonlóan, a múzeumi munka szinte valamennyi területén, a régészet-től a képzőművészetig dolgoznom kell*” – mondta a vele készült születésnap-i beszélgetés során az őt faggató Farkasné Molnár Csillának. A patinás intézményben rendkívül sokféle munkát bízta a pályakezdő szakemberre, aki élt is a lehetőséggel, így számos publikációja után 1984-ben doktorált.

Tizenegy esztendei mosonmagyaróvári tevékenység után férjével és első gyermekével együtt 1987-ben került vissza szülőföldje közelébe, a ma Laczkó Dezső nevet viselő veszprémi Bakonyi Múzeumba, ahol „*kifejezett feladatomban volt – a néprajzi munka mellett – végigkísérni a balatonfüredi Jókai-villa felújítását, majd új állandó kiállítást rendezni az épületben*” – mondta. Első jelentős veszprémi publikációja is erről jelent meg *Jókai és Balatonfüred* címmel a dr. Tóth Dezső szerkesztette *Horizont* című Veszprém Megyei Közművelődési Tájékoztatóban. Ezt követően is több emlékház, gyűjtemény kialakítása is fűződik nevéhez.

A szülőfalujáról, Noszlopról szóló könyvének elkészítése örömmunka volt számára. Ahogy megfogalmazta: „*Noszlop a világot, a teljességet jelentette nekem, jelenti most is. [...] az otthonom, hazamegyek, amikor csak tehetem.*” Ezt a szeretetet hálálta meg a közösség azzal, hogy 2001-ben ő lett faluja első díszpolgára.

Munkahelyén 2000-től a Néprajzi Osztályon irodalmi muzeológusként dolgozva Veszprém város kulturális életének meghatározó szereplője lett. Számos önálló vagy társszerzős kiadvány fűződik a nevéhez, jelentős szakmai periodikákban, mint a *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben* közölte kutatási eredményeit. Ugyanakkor szakterületéről számos népszerűsítő írása is megjelent az évek során, például a *Múzeumi Diáriumban*. Rendszeresen végzett kiadványszerkesztői, lektori munkát és tanácsaival segítette a szakdolgozatíró diákokat is. Számos megyei kiállítás rendezése kötődik nevéhez, ugyanakkor múzeumi munkáin túl barátai, ismerősei felkérésére sokszor tartott kötetbemutatókat, irodalmi előadásokat. Valamennyi közéleti megjelenésére rendkívüli alapossággal készült, amit a jelen kiadványt bemutató recenzens saját élménye is erősít. A *Múltidéző* sorozatban a 2009. évi Gizella Napokra megjelent aktuális kötet bemutatására többször személyesen egyeztetve állította össze a bemutató beszélgetését. Tudományos-szakmai előadásait a régió túl is sokan hallhatták, többek közt a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a Magyar Tudományos Akadémián, de a határon túl is, például Sepsiszentgyörgyön, ahol a vallási néprajzi konferencián mutatta be legújabb szakmai eredményeit. Jókairól Révkomáromban tartott előadást. Az évek során eredményeinek népszerű ismertetésével többször szerepelt a Kossuth rádió *Kis magyar*

néprajz sorozatában. Veszprém közgyűlése a város legjelentősebb elismerésével, a *Gizella-díjjal* honorálta Ács Anna munkásságát.

2008-ban került Balatonfüredre, ahol a városi múzeum és a Jókai Emlékház vezetőjeként dolgozott. A teljesen felújított kiállítás és a Jókai-kultusszal kapcsolatosan számos rendezvény szervezésével gazdagította az író füredi emlékét. Néhány év múlva a *Balatonfüred Kulturális Nagykövete* kiténtetéssel elismerve munkásságát, Anna nyugdíjba vonult, amire tudatosan, családjával egyeztetett tervekkel készült. Férje váratlan elvesztése után a kertészkedés, a gyermekeivel együtt utazások mellett is megmaradtak azok a civil szerepvállalások, amelyek során a sok évtizedes szakmai tapasztalatait használva segíti a különböző közösségeket, aktívan részt vállalva megyei és országos szakmai szervezetek munkájában.

Ács Anna emberi és szakmai életútjának ismertetését követően olvashatók mindazon barátok, kollégák, ismerősök meleg hangú köszöntői, akik úgy érezték, meg kell szólalniuk a jeles évfordulóra kiadott kötetben. Ezekből jól érzékelhető, milyen sok szálon kötődnek hozzá az őt jól ismerő és munkásságát becsülő tisztelői. A pont tucatnyi köszöntő írói között ott van a 92. évében lévő Albrecht Sándor, volt egyetemista tanítványa, egykori pápai gimnáziumi diáktársa, több veszprémi és balatonfüredi kollégája, de elküldték jókívánságaikat pedagógusok, helytörténeti kutatók, irodalmárok a vármegye több településéről is.

A könyv meghatározó részét a *Tanulmányok, közlemények* fejezet képezi, ahol a jubilánshoz emberileg-szakmailag kötődő szerzők – köztük a Sziklay János Asztaltársaság tagsága – saját munkájuk közreadásával kívánták köszönteni a hetvenesztendős ünnepeltet. A vármegye azon íróit, költőit megörökítő emlékjeleiből szemelgetett Bándi László, akik többségével Anna is foglalkozott. Csiszár Miklós a Veszprémben majd négy évtizede élő ünnepeltet a 20. század eleji vármegyeszékhely mikrotörténelmének mozaikszerű bemutatásával köszönti. Igazi néprajzos csemege Földesi Ferenc munkája, aki a 18. századi bűnügyek körözéseinél a keresettekre vonatkozóan megadott fizikai megjelenés mellett viseletüket is részletezően közli. A jeles veszprémi tanító és közéleti személyiség, Gubicza Lajos életútját, munkásságát a kései leszármazott, Gubicza Ilona családkutató mutatja be. *Időjósítások: a máig élő múlt* címmel olvasható Kovács Győző Gyula írása a különböző jeles napokkal kapcsolatos népi hiedelmekről. Az 1856-os esztendő (balaton)füredi fürdővendégeit számba vevő verset értelmezi P. Miklós Tamás dolgozata. A Várpalotai Városszépítő és Védő Egyesület tevékenységét bemutató írásában Petrovics László idézi dr. Ács Anna Várpalotán, 2008. november 19-én a Petrovics István emlékjelének avatásán elhangzott emlékbeszédét. A volt veszprémi kolléga, Pilipkó Erzsébet etnográfus a Laczkó Dezső Múzeum '48-as gyűjteményéből válogatott műtárgyak ismertetésével szerepel a köszöntő kötetben. Az 1862-ben, a datáltan első füredi Anna-báli királynőként ismert Kozma Irma történetét foglalja össze Praznovszky Mihály irodalomtörténész. A

veszprémi S. Lackovits Emőke néprajzkutató a Pápához közeli Takácsi példáján mutatja be három keresztény felekezet együttélésének és hitéletének jellemzőit. Sebő József irodalmár, tanár *Nyelvünk aranyhidján – Töredékek a magyar nyelv teljességéből* címmel írta le gondolatait anyanyelvünkről. *A hit, hűség, hazafiság védőernyője alatt* címmel Somfai János bakonybéli néptanító II. világháborús naplójából közöl részleteket fia, Somfai Balázs levéltáros. A Balaton hajózásáról szól a füredi kolléga, Tóth-Bence Tamás írása, amelyben a 17. század közepétől a 20. végéig követi nyomon a balatoni hajózás történetét. *Latin nyelvű könyvkincsek a sümegi Kisfaludy gimnázium könyvtárában az 1500–1600-as évekből* a címe Tölgyesi József dolgozatának, amelyben az iskola és könyvtára története mellett a gyűjteményből néhány kötet címoldali elemzését, magyar fordítását is közreadja.

A szerkesztőnek köszönhetően gazdag tartalmú a számos fotóval illusztrált köszöntő kötet, külleme pedig a veszprémi OOK-Press Nyomda szokásosan gondos munkáját dicséri.

CSISZÁR MIKLÓS

* * *

ALMA MATER**A XXXVI. Országos Diákköri Konferencia
Humán Tudományi Szekciójának néprajzi tagozatai****Beszámoló a XXXVI. OTDK Néprajz I.
– Folklorisztika tagozatának munkájáról**

A tudományos diákköri konferenciák sikere, a pályamunkák eredményei nem csak a versenyzőknek, alma materüknek és az aktuális rendező intézménynek fontos, hanem tágabban valamennyi tudományszak számára, amelyeknek témakörében a dolgozatok megszülettek. Hiszen a diákköri munkák némiképp látteleletet adnak arról, hogy milyen kutatási témák iránt érdeklődnek a fiatal kutatójelöltek, vannak-e jól körvonalazódó tudományos műhelyek, meghatározó tanáregyenységek, vannak-e új tendenciák, iskolák, amelyek irányt szabhatnak majd egy adott diszciplína kutatásainak a közeljövőben. Napjainkban, amikor eléggé beszűkültek a tudományos utánpótlásképzés lehetőségei – megszűnt például a pályakezdő kutatókat támogató MTA fiatal kutatói ösztöndíjrendszer a kutatóhálózatnak az Akadémiától való 2019-es leválasztását követően –, kiemelt jelentősége van többek között a tudományos diákköri konferenciáknak is abban, hogy felmutassák a fiataloknak a tudományos munka szépségét, lehetséges távlatait, hogy a kutatás a nehéz körülmények, az anyagi és erkölcsi megbecsülés csökkenése ellenére se veszítse el teljesen a presztízsét az egyetemisták körében.

2023-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara rendezte a Humán Tudományi Szekciót, ahol összesen 43 tagozat keretében 421 pályamunkát mutattak be a hallgatók. Az elmúlt évek gyakorlatának megfelelően a néprajztudománynak idén is két tagozata volt: Néprajz I. – Folklorisztika, valamint Néprajz II. – Társadalomnéprajz.

A folklorisztikai zsűri munkájában négyen működtek közre: Frauhammer Krisztina a Szegedi Tudományegyetem, Ilyefalvi Emese az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Lovász Irén a Károli Gáspár Református Egyetem, valamint Landgraf Ildikó, a zsűri elnöke a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet képviselője. A folklorisztika témakörében összesen 7 dolgozat versenyzett.

Az idej folklor tematikájú versenymunkák többsége a népzene és a tánc-folklorisztika témakörében született, így többek között az első helyezést elért pályamunka is, amelynek szerzője Keresztény Csenge, a Szegedi Tudományegyetemen MA-hallgatója. Ő már az előző, két évvel ezelőtt megrendezett

OTDK-n is, akkor még az ELTE néprajz alapszakos diákjaként, eredményesen szerepelt. Második helyezést ért el *Táncba nevelődés az 1947–1995 közötti néprajzi filmek tükrében* című munkájával, amely ugyancsak az archív néptáncfilmek elemzésére épült. Most pedig *Egy néptáncgyűjtő körút adatainak értelmezése* című dolgozatával (témavezető: Varga Sándor egyetemi adjunktus) az első helyen végzett. Pályamunkájában a magyar néptánc kutatás meghatározó alakjának, Martin Györgynek az 1969-es erdélyi gyűjtőútját elemezte. Az akkor készített film- és hangfelvételek keletkezéstörténetét és kontextusát igyekezett feltárni. Martin Györgynek ez a hosszú, hathónapos terepmunkája mind a magyar etnokoreológia, mind a táncok feldolgozása, színpadra állítása, pedagógiai célú felhasználása miatt kiemelt jelentőségű. A dolgozat azonban nem a mozgásanyagra, a tánclépésekre fókuszál, hanem az egykori gyűjtés és néptáncfelvétel-készítés módszertanára, a kutatói és filmkészítői instrukciókra, a térhasználatra, a zenészek és a táncosok kommunikációs jeleire, mindarra, hogy mit és hogyan rögzítettek. Az egykori gyűjtés filmfelvételeit a BTK Zenetudományi Intézet Néptáncarchívumában szinte kockáról kockára elemezte a szerző, aki körültekintően mutatta be, hogy a film készítői nem egy spontán megszülető, improvizatív produkciót vettek filmszalagra, hanem a táncművelés története szempontjából is ikonikus jelentőségű felvételeken látható táncosok kutatói instrukciókat követtek. A dolgozat írója a film- és hanganyag mellett a gyűjtőút írott dokumentációját, feljegyzéseit, Martin György levelezését is felhasználta, hogy az 1969-es gyűjtőutat a kor történelmi, politikai és tudománytörténeti összefüggéseiben láttassa.

Vadas Hanga Napsugár kolozsvári néprajz szakos hallgató *A rikoltozás kontextusai Dezső Erzsébet magyarszováti énekes elbeszélése alapján* címmel írt dolgozatot (témavezető: Keszeg Vilmos egyetemi tanár). A mezőségi Magyarszovát jól ismert település a néprajzi szakirodalomban, különösen gazdag népzenejének és táncművelésének köszönhetően. A folklórisztika egyéniségkutatásának módszertanára támaszkodó elemzés középpontjában Dezső Erzsébet – akinek az édesanyja, Kádár Sándorné Papp Erzsébet is már Kallós Zoltán egyik jelentős tudású adatközlő énekes volt – táncszóismerete és -használata áll. Dezső Erzsébet folklórtudása kiemelkedő, ő is neves énekes, *A Népművészet Mestere* (2015), a táncművelés jól ismert előadója. A pályamunka szerzője is egy népzenei táborban ismerte meg még 2014-ben, és azóta rendszeresen jár hozzá gyűjteni. A népszerű adatközlő énekreportárja jól felgyűjtött, viszont táncszótudását korábban nem vizsgálták, ezért esett a szerző választása erre a témára. A táncszó a magyar folklór variánsokban gazdag, költött ritmusú, a természetes beszédétől eltérő, sajátos hangsúllyal és hangszínnel előadott műfaja. Elsősorban táncalkalmakkor, de sok esetben más közösségi eseményeken, így lakodalomban, fonóban stb. is alkalmazták. Sok megnevezése ismert: *táncréjja, táncrigmus, táncurjantás, csujjogatózás, rikoltozás, rikogatózás*. Magyarszovát, a kutatás terepén *rikoltozásnak* nevezik, ennek helyi alkalmait, szabályait, kommunikációs szerepeit, kontextusait, megnyilatkozási

formáit és szimbolikáját vizsgálta Vadas Hanga Napsugár. Figyelme kiterjedt arra, hogy mennyiben változik az előadó csujjogatása, ha azt a színpadon teszi. Különösen arra kereste a választ, hogy a ríkoltozást ki, mikor, hogyan, milyen funkcióban használta, használhatta az adatközlő emlékezetével befogható időszakban, különösen az 1960-as években. Vadas Hanga Napsugár pályamunkája nyerte el a 2. helyezést a folklorisztikai dolgozatok között.

Klima Döníz ugyancsak a Szegedi Tudományegyetem hallgatója. „*Mi megtanultunk táncolni, ... mert élni akartunk.*” – *A gombosi táncok kutatás-története* című dolgozata (témavezető: Apjok Vivien egyetemi tanársegéd) egy nemrég megkezdett kutatás első állomása. A nyugat-bácskai népzenei és tánc kutatások, különösen Kiss Lajos gyűjtési anyagainak kontextusába helyezve értekezik a helyi lánytáncról, a *tüskömről*. Ezt a párválasztó körtáncot a lányok saját énekszóra járták a vasárnapi tánc előtt, amikor a zenészek még nem játszottak vagy a szünetekben, valamint böjtben, amikor más táncok tiltva voltak. A Vajdasági Magyar Értéktárba is bekerült gombosi *tüsköm* jelentős hasonlóságot mutat a doroszlói *csirajjal*. A szerző a lánykarikázó változását igyekezett elsősorban megragadni, illetve rámutatni a Gyöngyösbokrétamozgalom hatására ezen a táncon keresztül. Gomboson is szétvált az, amit a vasárnapi multságokon táncoltak, attól, amit a Gyöngyösbokréta fellépéseken adtak elő. Bizonyos lépéseket, alakzatokat, formákat nem, vagy egész másként táncoltak. Klima Döníz külön figyelmet fordított a táncsal összefüggésben a viselet megváltozására, a színpadi előadások hatására ugyanis az öltözet egyre színesebbé vált. A kutatás további lehetséges iránya azoknak a belgrádi tv-archívumban őrzött filmfelvételeknek a felhasználása, amelyek Martin György 1969-es gombosi gyűjtőútját követően az ő javaslatára készültek. A pályázó a Néprajz I. – Folklorisztika tagozat harmadik díjában részesült.

Kapusta Krisztina az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem hallgatója (témavezető: Balogh István főiskolai docens) a felvidéki város, Ipolyság (Šahy) ortodox zsidó temetőjét vizsgálta *Az ipolysági ortodox zsidó közösség hithez, hagyományokhoz való viszonya és értékrendje, temetője tükrében* című dolgozatában. A temető pillanatnyi állapotának dokumentálásával, a sírok elsősorban kvantitatív elemzésével igyekezett bemutatni az egykori helyi zsidó közösséget, amely napjainkra szinte már teljesen eltűnt. A magyarországi zsidótemető-kutatások módszertanát követve a sírjelek anyaga, formai sajátosságai, szimbólumai, feliratai, azok nyelvhasználata alapján adott leírást a temetőről. Kutatásaihoz felhasználta a polgári anyakönyvi adatokat is. Az ortodox zsidó temető anyagát összevetette a sokkal tovább használt helyi status quo zsidó temetővel. Az összehasonlítás azt mutatta, hogy az ortodox temető sírjainak készítői kevésbé törekedtek a vagyoni helyzet hangsúlyos megjelenítésére. Nem meglepő, hogy az ide temetkezők a hagyományokhoz erősebben ragaszkodó, a külső hatásokra kevésbé nyitott közösség képét mutatják. A sírköveken megjelenő szimbólumok alakulása, népszerűsége jól tükrözi azokat a történelmi változásokat is, amelyek a közösséget a 20. szá-

zadban érintették. Kapusta Krisztina rámutatott például arra, hogy a Dávidcsillag gyakori megjelenése az 1920 utáni sírokon összefügg a közösség identitásának elbizonytalanodásával, az itt élő zsidóság helyzetének újraértelmezési szándékával a Trianont követő imperiumváltás magyar és csehszlovák politikai viszonyai és elvárásai között. A dolgozat a zsüri különdíjában részesült.

Tóth Viktória Sára a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos hallgatója (témavezető: Apjok Vivien) *A zenei átadás-átvétel gyakorlatai a Kárpát-medencei népzenei táborokban – Egy kutatás első tanulságai* című dolgozatában a népzenei táborok hangszertanításának gyakorlatát vetette össze az intézményes zenetanulás jellemzőivel, illetve a hagyományos belenevelődés gyakorlatával. A kutató maga is tanulóként vett részt zenei táborok képzésében, nem csak megfigyelte, hanem saját maga is elsajátította, átélte a különböző tanítási technikákat, a hangszer használatával kapcsolatos gyakorlatokat, a testtartásra, valamint kéz- és ujjhasználatra vonatkozó tapasztalatok átadását. A zenei tábor egy sajátos közeget jelent a hangszerrel kapcsolatos ismeretek elsajátításában, hiszen itt az intenzív tanítás-tanulás és a kötetlen szórakozás, a közösségi élményszerzés összefonódik. Érdekes annak a kérdésnek a felvetése a dolgozatban, hogy miközben a zenei táborok résztvevői elsajátítanak egy hagyományos hangszerhasználati gyakorlatot, szigorúan követve a gyűjtési felvételek gyakorlatát az autentikusságra való törekvés jegyében, ugyanakkor a táborokban oktató tanárok körében erősen tetten érhető a kreatív gondolkodásra és az improvizációra való törekvés, és a tanítványokat is erre ösztönzik.

Kasza Dániel, a Szegedi Tudományegyetem harmadéves néprajz szakos hallgatója *A citera tánckísérő szerepe a XX. század második felében* címmel írt OTDK-dolgozatot (témavezető: Varga Sándor). Elsősorban Kecskemét környéki adatok alapján mutatta be a hangszer, majd annak tánckísérő szerepéről értekezett a II. világháború utántól a rendszerváltozásig tartó időszakban, bemutatva az alföldi falvak és a tanyavilág citerás vagy ún. *padkaporos* báljait. Foglalkozott a polgári táncok terjedésével és ezzel összefüggésben a citerazenekarok repertoárjának bővülésével, kitért a játéktechnikák jellegzetességeire.

Hidvégi Bence Gábor *A magyar néptánc megjelenési formáinak változása – Az autentikustól a táncszínházig* című dolgozatában (témavezető: Fuchs Livia Valéria főiskolai docens) a színpadra vitt néptánc és a néptáncszínház történetének néhány, különösen a magyarországi rendszerváltozást követő momentumát villantja fel, elsősorban Alföldi Róbert és Pintér Béla rendezéseire koncentrálna. A *Szabadság, szerelem – Petőfi, a vitéz* című Szegeden tartott előadás táncos résztvevőjeként személyes tapasztalatokat is gyűjtve igyekezett bemutatni, hogy a néptánc miként épülhet be egy kortárs szuperprodukcióba.

A Néprajz I. – Folklorisztika tagozat munkáját végig élénk érdeklődés kísérte, jelentős hallgatóság vett részt az előadásokon, minden dolgozat bemuta-

tását követően kérdések, hozzászólások hangoztak el. Az ELTE Néprajz Blogon beszélgetés készült a díjnyertesekkel és témavezetőikkel. Remélhetőleg két év múlva legalább ennyi, esetleg még több pályamunka versenyez majd az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Néprajz I. – Folklorisztika tagozatának keretében és még szélesebb tematikában.

LANDGRAF ILDIKÓ

**Beszámoló a XXXVI. OTDK Néprajz II.
– Társadalomnéprajz tagozatának munkájáról**

2023-ban a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen tartották a Humántudományi OTDK-t. A XXXVI. OTDK Néprajz II. Társadalomnéprajz tagozatában összesen nyolc előadást tartottak a Szegedről, Debrecenből, Budapestről és Nagyváradról érkező egyetemisták. A szekcióban tartott előadások körében egyszerre voltak jelen a „klasszikus” és kortárs témák is, ami kitűnő lenyomata a kortárs társadalmi jelenségek kutatása iránt is egyre nyitottabb szakmánknak és az egyetemisták szerteágazó érdeklődésének.

A nyolc előadás sokszínű, érdekes témákat tárgyalt. Szó volt például a házassági, keresztszülői kapcsolatokról, a vendéglátóipar néprajzi szemléletű kutatásának lehetőségeiről, szomszédsági viszonyok kutatásáról, a lokális elitek kapcsolatrendszeréről vagy a környezettudatos életmódról. A bemutatott kutatási témákból a szakmai zsűri tagjai is sokat tanultak. A versenyzők összességében jól szerepeltek, járatosak voltak a különféle módszertanok alkalmazásában, úgymint történeti források, írott és képi források használatában, résztvevő megfigyelés vagy a különböző interjútechnikák alkalmazásában. Jóllehet a mezőnyben együtt szerepeltek alap- és mesterképzésben résztvevő hallgatók, a pályamunkák többségére ettől függetlenül jellemző volt a módszertani kreativitás. Jó volt látni, hogy a fiatal kollégák nem csupán kiszolgálják egy-egy elméletet vagy módszertant, hanem az általuk felismert problémák összefüggésében képesek formálni is azokat.

Az előadók felkészültek voltak, a megszólalásaikban – úgy tartalmi, mint többségében előadástechnikai összefüggésben is – érezhető volt a tudatos és kitartó munka. Több egészen kiválóan megformált előadást hallottunk, sőt, néhány esetben a dolgozatok és a bírálatok ismeretében a zsűrinek az volt az érzése, hogy az előadás mint performansz minősége messze meghaladta az előadás alapját képező kutatás minőségét. Ez persze nem szerencsés, de ismerve a tudományos közéletünket, azt mondhatjuk, hogy a mezőny ebben a tekintetben is lenyomata volt a szakmának. Fontos ugyanakkor, hogy az előadók többségében érett vitapartnernek bizonyultak. Jellemzően beépítették a

bírálatokra adott válaszokat az előadásokba és ügyesen reflektáltak az opponenseik kritikai megjegyzéseire is. Az előadásokat követően kibontakozó szakmai vita során a többség okosan és megfontoltan válaszolt a bizottság és a hallgatóság által feltett kérdésekre.

Az előadások közül több technikailag is nagyon jól előkészített volt. Örömteli és nagyszerű tapasztalat volt, hogy a résztvevők közül többen is kitűnően tudnak szabadon, tudományos stílusban – mégis érthető, magyar nyelven – beszélni saját témájukról.

A résztvevők legtöbbször munkájában felsejlett a konzulensek odafigyelése és nagyszerű irányítói munkája is, de egyúttal azonban az is megmutatkozott, ha egy pályázónak egyedül kellett dolgoznia, ha nem kapott elegendő segítséget a témavezetőjétől.

A Társadalomtudományi Szekcióban résztvevő néprajz szakos egyetemisták megoszlása a hazai intézményi viszonyokat tükrözte, vagyis a legtöbb versenyző az ELTÉ-ről érkezett. Ugyanakkor a tagozat munkájában más diszciplínák képviselői is részt vettek, illetve a néprajz és kulturális antropológia közötti átjárhatóságról tesz tanúbizonyságot, hogy néprajzos egyetemisták szerepeltek a kulturális antropológia mezőnyében, sőt, más szekciókban is, ami ismét jól leképezi a kortárs tudomány szemlélet interdiszciplináris karakterét.

Mindezek után sejthető, hogy a zsűrinek nehéz dolga volt. Jóllehet tudjuk, hogy „*nem a győzelem, a részvétel a fontos*” és a zsűri minden igyekezetével azon volt, hogy a részvételt minden versenyző számára értékessé, tanulságossá tegye – de versenyről lévén szó, mégis nyerteseket kellett választani. A helyzetet az eddigieken túl még két tényező bonyolította. Egyrészt a kiadható díjak számát a tagozat létszáma határozta meg, ebből következően harmadik – illetve három – díjat nem adhattunk ki, viszont számos különdíj odaítélésére volt lehetőség. Másrészt a pontozás során különösen nehéz volt a dolgunk azokban az esetekben, amikor a versenyző szóban sokkal jobban teljesített, mint ahogyan az írásbeli dolgozata sikerült.

A zsűri döntését s így a végső sorrendet végül – összhangban az OTDK irányelveivel – a dolgozatra kapott pontszámok, az előadás tartalmának és a prezentáció megszerkesztettségének minősége, valamint különösen a munkák alapját képező kutatás módszertani megalapozottsága, illetve az előadó vitakészsége, reflexivitása és a kritikai attitűdjének megmutatkozása határozta meg.

2023-ban végül a következő egyetemisták kerültek a díjazottak közé.

Az I. helyezést Áldozó Borbála (ELTE BTK) nyerte *A szalon, a körmös és a piros karmok – A körmöshöz járás gyakorlata egy városi vonzaskörzeten kívül eső településen* című munkájával (témavezető: Eitler Ágnes).

A II. helyezést Jánosi Kincső érte el (ELTE BTK) *A jó szomszéd – Gyarmatpusztára beköltözők közösségének alakulása* című munkájával (témavezető: Eitler Ágnes).

A zsűri két különdíjra is javaslatot tett, melyeket a következő pályázók nyertek:

Lakatos Emília-Katalin (Partiumi Keresztény Egyetem, témavezető: Magyar Sára), dolgozatának címe: *Az emlékes füzet és katonafüzet mint a megbecsülés és kapcsolattartás hordozói – egy kászoni tárgypopulációs vizsgálatban*, valamint Váczi Virág (ELTE BTK, témavezető: Bali János) *Legyen az Áfész vendége! A vendéglátóipar néprajza a Kádár-korszakban a Velencei-tó térségében* című munkájával érdemelte ki a különdíjat.

Az OTDK munkájában való részvétel a mindennapos felsőoktatási tapasztalomban, legyünk őszinték, olykor nem igazán vonzó. Inkább tehernek érezzük, bármilyen elszántak és elkötelezettek legyünk is. Az olyan alkalmak azonban, mint amilyen az idei OTDK Társadalomnéprajzi tagozatának konferenciája is volt, az emberből előhosszítják a „*mégis*” érzését. Jó volt látni, hallani a fiatal kutatók „*szárnypróbálgatásait*”, s határozottan az a meggyőződésünk, hogy érdemes lesz figyelemmel kísérni, segíteni ezeknek a fiataloknak – és nem csak a díjazottaknak! – a munkáját, szakmai, emberi kibontakozását.

NAGY KÁROLY ZSOLT

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

**„Mint cseppben a tenger”
A 80 éves Balassa M. Iván köszöntése**

1994-ben beiratkozhattam a Budapesti Műszaki Egyetem Műemlékvédelmi Szakmérnöki képzésére. Erdélyből kilencen utaztunk háromhetente Budapestre, hogy a tanfolyamon részt vehessünk. Szervezett peregrinációnk az erdélyi műemlékvédelem civil kezdeményezések általi újraélesztésének részét képezte. Minden előadást nagy lelkesedéssel hallgattunk, meglepődéssel tapasztalva, hogy a magyarországi szakma mennyire felkészülten, jól szervezeten működik. Különösen nagy érdeklődéssel vártam a *Magyar néprajz és népi építészet* előadásokat, már csak azért is, mert túl voltam több tucatnyi falu bejárásán, népi építészeti inventarizációs tevékenységen, valamint Torockó népi építészetéről az első rövid tanulmányok megírásán. A hosszú kabátban, széles karimájú kalapban megérkező tanár, dr. Balassa M. Iván szokatlanul nagy lendülettel és lelkesedéssel vezetett át a tudománytörténeti alapoktól, honfoglaló eleink építkezési szokásain keresztül a népi építészeti kutatás jelenébe. Előadásai tiszták, világosak, érthetőek voltak, a kőkemény és súlyos tudományos megállapítások logikai szövevényét a mindig friss humor szálai tették könnyedén befogadhatóvá. Az első előadások után felkértem a Tanár urat, véleményezze egyik, népi építészeti témájú írásomat. Akkor még nem tudtam, hogy egy hosszú és tartalmas barátság első pillanatainak vagyok tanúja, hogy a tanár-tanítványi viszony szorosabbra fűződik, és a doktori értekezés megírásáig is elvezet. Nem sejtettem, hogy magam a népi építészet kutatásá-

val részletesen fogok foglalkozni, ahogy azt sem, hogy néhány év elteltével közösen fogunk Erdély és a Kárpátokon túli területek falvaiban hosszú terepbejárásokon részt venni.

Balassa M Iván 1943 március 28.-án született Debrecenben. Születése után nem sokkal a család Sepsiszentgyörgyre költözött, ugyanis édesapja, Balassa Iván ekkor a Székely Nemzeti Múzeum múzeumőre, igazgatója volt. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1967-ben Magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári és etnográfusi végzettséget nyert, majd ezt követően 1968-ban ugyanott a doktori címet is megszerezte. Etnográfusi hivatását a édesapja által megélt pályamodellel predesztinálta. Már gyermekként bőven alkalma nyílt kutatási módszertani ismeretekre szert tenni, szakmai beszélgetéseket, vitákat hallgatni, ezek légkörét megízlelni, az ország különböző falvaiba, tájegységeibe eljutni. Budapest, Debrecen, Báránd mellett Sárospatak fiatal éveinek meghatározó helyszíne.

1967-től a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum etnográfus kutatója. (1972-ig az intézmény jogelődje a Néprajzi Múzeum volt). Népmese gyűjtés, majd a méhészet néprajzával kapcsolatos kutatásait követően érdeklődési köre fokozatosan a népi építészet kutatása és a muzeológia kérdésköre felé fordult. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban kezdetben muzeológus, majd nyilvántartási csoportvezető, tudományos titkár, muzeológiai osztályvezető, főosztályvezető, végül 1994-től 2005-ben történt nyugdíjazásáig címzetes igazgató. Muzeológusként számos állandó és időszakos kiállítás tervezője volt. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum házai közül a kispaládi, tállyai és tokaji épületek, valamint a mándi református templom kötődnek munkásságához. Kiállításokat, berendezéseket tervezett a bakonybéli, mezőkövesdi, szarvasi, hódmezővásárhelyi, decsi tájházakhoz, a karcagi Fazekasházhoz, és a kalocsai Népművészeti Házhoz. Fontosabb időszakos kiállításai a *Magyar népi építészet, népi műemlékvédelem* (1981-ben Budapesten az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség szervezésében), valamint a *Százéves a Néprajzi Falu*, mely a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban 1996 nyílt meg.

1981-ben megvédte kandidátusi dolgozatát, melynek címe: *A lakóházak történeti fejlődése Észak-Magyarországon*. E kandidátusi dolgozatban választott téma és tudományos kutatás kiszélesítéséből és átfogóbb értelmezéséből született az 1895-ben megjelent *A parasztház évszázadai – A magyar lakóház középkori fejlődésének vázlata* című kötet. A nagy hatású tudományos mű a lakóház fejlődésének egész Kárpát-medencére kiterjedő felvázolását tűzte ki célul. A szerző által régi adósságnak nevezett kutatási téma feldolgozását elsősorban a történeti, levéltári és régészeti források gyarapodása tette lehetőséggé. Balassa M. Iván a saját maga által megszabott határokat merészen fesztítette, térben Levédia és Etelköz, időben pedig a VIII–XVIII. század közötti periódusra vont le következtetéseket. A megszületett mű azóta is hiánypótló, nem megkerülhető, megállapításainak nagy részét az elmúlt negyven év kutatási eredményei megerősítették.

Balassa M. Iván gyűjtőúton Kászonban 2008-ban
(Fotó: Furu Árpád)

Balassa M. Iván publikációi, konferencielőadásai jól jelzik, hogy népi építészeti érdeklődésének középpontjába a nyolcvanas évektől kezdődően a Felföld került. Északkelet-Magyarország lakóházainak fejlődését a honfoglalástól a 20. századig *A parasztház története a Felföldön* című kötetben foglalta össze, mely 1994-ben jelent meg. E tájegységen belül a Bodroghöz népi építészetének további figyelmet szentelt, 1999-ben jelent meg az államhatárokkal szabdaltnak a Bodroghöz népi építészetének emlékeinek korpusza *A Bodroghöz népi építészetének katasztere* címmel. E tudományos publikációk írásával párhuzamosan olyan kutatási projekteken vett részt, mint a *Magyar Népi Építészeti Kataszter*, valamint *A magyar népi építészet táji tagolódása a XVIII. században*. Tanulmányokban vizsgálta a magyar népi építészet terminológiai kérdéseit, szakszótárt szerkesztett. E kutatások irányvonala és eredményei fényében természetes, hogy több tematikailag kapcsolódó fejezet szerzője a Balassa Iván főszerkesztésében megjelent *Magyar Néprajz IV. Életmód* című kötetben (1997), a Paládi-Kovács Attila főszerkesztésében megjelent *Magyar Néprajz I.2. Táj, nép, történelem* című bevezető kötetben (2009), valamint a *Pannon enciklopédia* Deák Zoltán által szerkesztett *A magyar építészet története* című kötetben (2009).

Balassa M. Iván Erdélyre irányuló érdeklődése 1989-től folyamatosan erősödött. Minden bizonnyal a romániai falurombolás árnyékában, missziós tevékenységként is értelmezhető a dr. Kós Károly publikációiból *Erdély népi építésze* címmel összeállított kötet szerkesztése 1989-ben. A könyv a nagyrészt romániai, ezen belül a Kriterion Kiadó gondozásában megjelent gazdag dr. Kós-életmű gyűjteménye. Tördelésében is újszerű, az áttekinthetőséget szem előtt tartó formátuma elsősorban a magyarországi olvasó közönség számára tette elérhetővé az erdélyi népi építészeti kutatás legkiemelkedőbb 20. századi személyiségének eredményeit.

Jóllehet Balassa M. Iván kezdetben inkább kritikus szemmel figyelte az Erdélyben civil kezdeményezésre szerveződő tudományos műemlékvédelmi

kezdeményezéseket, ezen belül a dr. Szabó Bálint nevével fémjelzett, Tusnádfürdőn megrendezett műemlékvédelmi konferenciákat, az erdélyi tanítványok hívására végül elvállalta a részvételt. Mi több, 1999-ben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum képviselőjeként az *Épített örökség kutatásának elméleti és gyakorlati kérdései* című konferenciasorozat népi építészeti tematikájú ülészakájának társszervezője lett, majd 2009-ben másodszor is elvállalta ugyanezt a feladatot. A Tusnád nevével fémjelzett konferenciákon, ezek szakmai kirándulásain tapasztalt lelkesedés és felhajtóerő végül Balassa M. Iván kutatói munkásságát Erdélyhez még szorosabbra fűzte. Kapcsolódott a Kriza János Néprajzi Társaság, illetve a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum munkájához is. Elvállalta a magyar népi építészet és néprajz oktatását Kolozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem és a Transylvania Trust alapítvány által szervezett műemlékvédelmi szakmérnöki tanfolyamon, de előadásokat vállalt ugyanezen egyetem Bölcsészkarának Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében is. Az államhatárokon átnyúló tudományos kapcsolat tovább bővült 1999-ben, amikor Transylvania Trust Alapítvány kezdeményezésére a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal közösen szervezett Erdélyi Népi Építészeti Inventarizációs Program tudományos koordinatorja, majd állandó szakértője lett. Az évi terepbejárásokat feltételező munka során Balassa M. Iván eljutott a történetei Erdély és a Partium magyarok által lakott szinte minden tájegységébe, de a kutatóutak érintették a románok és egykor szászok által lakott erdélyi területeket, a csángók által lakott falvakat Moldvában, és lehetőség nyílt összehasonlító tanulmányutakra Bukovinában, valamint Havaselve északi sávjának településeiben is. Nem meglepő, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységének első tervezetét ő állította össze. (A koncepció végleges kidolgozásában már nem vehetett részt.)

Az évente akár többször is megszervezésre kerülő erdélyi kutatóutak, konferenciák, előadások során, melyeken Balassa M. Ivánnal javarészt mindig közösen vettünk részt, feltűnt, hogy két új kutatási téma kezd érdeklődését egyre jobban lekötni: a székelykapuk öröksége, valamint a festett asztalosmunkák világa.

A székelykapuk kérdésköre 1989 után újra az általános szakmai figyelem középpontjába került. E kaputípus megkezdte szárnyaló pályafutását a regionális identitást jelző alkotástól az össznemzeti jelképpé válás felé. Ezzel jelentősen megnövekedett a székelykapu eredetével, kialakulásával, díszítésével kapcsolatos cikkek, elméletek, értelmezések száma, teret adva a kevésbé, vagy egyáltalán nem tudományos képzeteknek is. Balassa M. Iván szükségét érezte, hogy határozottan és világosan megfogalmazza a székelykapuk eredetével kapcsolatos, tudományos kutatáson alapuló álláspontját. *„A meglehetősen összetett székelykapu-jelenségben szeretnénk a továbbiakban biztos és hiteles ismereteket nyújtani, hiszen itt egy olyan építményről van szó, mely a monumentális fafaragásnak a magyar népművészetben egyedülálló képviselője, ami önmagában is hallatlan értékeket hordoz és nincs szükség rá, hogy*

*mindenfajta hamis vélekedésekkel fokozzuk ezt a hatást” – vallja a szerző. Eleve két munka megírását tervezte, egy rövidebb, kézikönyv jellegű tudományos ismeretterjesztő kiadványt, valamint egy reprezentatívabb, nagyobb volumenű, a teljes jelenséget átölelő kötet megjelentetését. Az első a Terc kiadó gondozásában 2011-ben, a második 2016-ban, immár Erdélyben a Székely Nemzeti Múzeum kiadásában jelent meg *Székelykapuk régen és ma* címmel. Ez utóbbi szerkesztése külön örömet jelentett számára, ugyanis erdélyi kollégákkal, szerkesztői csapattal készíthette a könyvet, melynek sepsiszentgyörgyi kiadása leginkább az erdélyi közönséget érte el.*

A festett faberendezések örökségének kutatása Balassa M Ivánt már a kilencvenes években foglalkoztatta. A magyarországi emlékanyag vizsgálatától rövid út vezetett az erdélyi, sok szempontból kevésbé ismert, ám kapcsolatrendszerében annál szerteágazóbb festett berendezések vizsgálatához. Énlaka rovásírásos mennyezetének kérdésköre visszatérő hívóerővel bírt, a rovásírásos táblát körülvevő mintegy tíz felirat rejtélyének feloldása, a John Owen skót humanista szonettjeinek beazonosítása nagy lelkesítő erővel biztatta Balassa M. Ivánt a további kutatások folytatására. A muzeológia és a tudományos kutatás fehér foltjainak tisztázása szintén lázban tartotta kutató szellemét, és természetesen az elégtételek sem maradtak el, öröm volt újra megtalálni a muzeológusok által elveszettnek hitt homoródszentpéteri 16. századi karzat festett deszkái, és újra a tudományos figyelem látószögébe hozni ezen elveszettnek hitt emlékeket.

E témakör legjelentősebb tudományos megbízását 2015-ben a kolozsvári székhelyű Magyar Unitárius Egyháztól kapta. Az egyház 450 éves évfordulójára készülve kérte fel Balassa M. Ivánt, hogy az unitárius templomok festett faberendezéseiről írjon összegző kötetet. A könyv előszavában BMI így fogalmaz: *„Ádámos és Homoródszentpéter az 1520-as évekből a kezdet, a legfiatalabb az ezredfordulóra Magyarandrásfalván, a református gyülekezettel közösen használt templom számára elkészült berendezés. A jelenlegi mintegy 140 unitárius templomból 78-ban lehet kimutatni ilyen emlékeket, egy részük – valamilyen formában – ma is megvan, a többről pedig különböző, elsősorban levéltári források vallanak. A festett berendezések egyedi száma ennél jóval több, több mint 160 körüli emlék, köztük teljes mennyezetek, karzatok, szószékkoronák, padok, úrasztalok, »pulpitusok«, ajtók szerepelnek a kötetben. [...] A könyv egyik nagy erénye a teljes emlékanyag számbavétele, habár a szerző tudatában volt annak, hogy a kutatás nem tekinthető teljességgel lezártnak, hiszen számítani lehet további alkotások, elsősorban utólagosan átfestett emlékek azonosítására, kallódó tárgyak felbukkanására, ahogy számíthatunk az egyes emlékek jövőbeni restaurálása során új összefüggések megfogalmazására is. Az itt bemutatott unitárius emlékanyag a teljes magyar festett asztalosmunkájú templomberendezéseknek csupán csak egy részlete, de mint cseppben a tenger, minden megtalálható közöttük, ami ezeket a kultúránkban kiemelkedő jelentőséggel bíró műveket jellemzi.”*

Balassa M. Iván tudományos életpályáját végigkísérte a tanítás. Előadásokat tartott az ELTE Bölcsészettudományi Kar néprajz szak és történettudományi szak, a Budapesti Műszaki Egyetem építészettörténeti szak; a Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar néprajz szak; a Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Intézete, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem művelődésszervező szak két, két és fél éves képzésein. 1998-tól tanítást vállalt Erdélyben is, Kolozsváron a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán, a Magyar Néprajz és Antropológia Intézet és Történelem Filozófia Tanszék által működtetett műemlékvédelmi szakmérnök-képző tanfolyamán.

Ahogy a tudományos kutatás nem képzelhető el tanítás nélkül, szintén lehetetlen megfelelő szakmai véleménycsere, konferenciárészvétel hiányában. Balassa M. Iván nevéhez több száz konferenciaelőadás megtartása kötődik, de ami talán ennél is fontosabb, hogy tevékenyen részt vett a népi építészet legjelentősebb tudományos fórumát jelentő békési tanácskozások szervezésében több mint négy évtizeden keresztül, a kezdetektől a közelmúltig. Munkát és feladatot vállalt több jelentős szakmai társaság munkájában is, mint például a Magyar Néprajzi Társaság, melyben több ciklusban választmányi tag, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottság, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság választmányi tag, majd ennek Népi Építészeti Szakbizottsága, ahol több ciklusban elnök volt. Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetségében több ciklusban elnökségi tag, az Arbeitskreis für Hausforschung e.V.-nek tagja volt. Tagja a Kriza János Néprajzi Társaságnak, valamint a műemlékvédelmi feladatokat ellátó Torockói Értékvédő Bizottságnak. Végül és nem utolsósorban nagy örömmel és lelkesedéssel vett részt olyan tudomány népszerűsítő céllal létrejövő civil szervezetek munkájában, mint a Kultúráközvetítők Társasága, melynek alelnöke volt.

Balassa M. Iván szerteágazó szakmai tevékenységének legmaradandóbb része a több mint 120 tudományos publikáció, ebből egy tucatnyi önálló könyv és több mint 15 szerkesztett kötet, és nem utolsósorban több mint 80 ismeretterjesztő írás. Munkássága vezérfonala a pontosságra, tudományos megalapozottságra való törekvés. A biztos forrásokon alapuló megismerést mindig követte a tisztán megfogalmazott, jól értelmezhető megismertetés, melyet az idővel való gazdálkodás mértékletessége font össze. A kutatás, a munka, a tanítás a jó, egészséges közérzet biztosításának egyik módszere volt – elsősorban maga számára, de kollégái, tanítványai számára is. Minden megtalált és minden megosztott információ, amint ő maga fogalmazott, mint cseppben a tenger közvetítette a tudás univerzumához való kapcsolódás örömét.

Kedves Iván, e kerek évforduló alkalmából kollégáiddal, barátaiddal, tanítványaiddal közösen kívánjuk életedre Isten áldását, kívánunk jó egészséget és minél több, a Tudás Univerzumához kapcsolódásból fakadó örömet és munkakedvet!

FURU ÁRPÁD

Köszöntjük a 60 éves Romsics Imrét

Romsics Imre etnográfus, múzeumigazgató a mai magyar néprajzkutatók körének és a vidéki muzeológia világának közismert, jellegzetes alakja, akinek egyénisége és munkássága összetéveszthetetlen és maradandó érték.

Személyisége, beszédmódja, sok-sok megnyilvánulása és értékrendje azt a népi kultúrát idézi, amely éltető közege volt elődeinek, és amelynek elismert kutatója lett. Fiatalos megjelenése, lendülete, munkabírása és a kitűzött feladatok elvégzéséért való töretlen lelkesedése ifjú szakemberre vall. Idősebb kollégái a fiatal kalocsai néprajzkutatóként tartották (és tartják) számon. Kutatásai, szakmai munkássága, a múzeumi és múzeumvezetői munka terén elért eredményei azonban komoly szakmai életművet jelentenek. Tekintélyes kutatói és publikációs munka, megkerülhetetlen tudományos összegzések, az értékmentés és értékörzés általa prezentált számos kiváló példája és társadalmi beágyazottsága jelzi a néprajzkutató eddigi munkásságának fontos mérföldköveit.

Honnan indult ez a gazdag életút, milyen motivációk segítették, ösztönözték, milyen szellemi útravalót kapott egykor szűkebb közösségeiben? Romsics Imre Kalocsán született 1963. december 3-án. Önéletrajza, helytörténeti és néprajzi írásai szerint családja fél évezrede lakik Kalocsán, s annak déli szálásain. Édesanyja, Kerekes Erzsébet 'Szarka Vera', *A Népművészet mestere* és számos kitüntetéssel elismert népművész, hetedik generációs népművész a családban. Édesapja, Romsics László alkalmazottként dolgozott, de fél évszázadon keresztül vőfély, majd lakodalmi zenész is volt. Ezek a családi gyökök irányították a népi kultúra, a néprajztudomány felé, és kezdte gyűjteni a tárgyi emlékeket már gyermekkorában. Választott hivatását küldetésként éli meg, munkája kapcsán legfontosabb feladatának kezdettől fogva a kalocsai népi hagyomány megőrzését, archiválását, átörökítését tekintette. 1993-ban

kötött házasságot Héjjas Anikóval, aki magyar–könyvtár szakos pedagógus. Két felnőtt, diplomás gyermekük van: Csöre (Erzsébet) és Imre.

Tanulmányai során szerteágazó ismereteket és képzettségeket szerzett. Kalocsán az I. István Gimnáziumban matematika–fizika tagozatra járt, 1982-ben érettségizett. 1987-ben a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán földrajz–népművelés szakon szerezte meg első diplomáját. Ezt több további oklevél követte (filmforgalmazási szak, műsorpolitika, országjárásvezető, múzeumi vezetőképző stb.). A néprajz szakot 1988–1992 között a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végezte el.

Pályafutása kezdetén a homokméggyi Általános Iskolában földrajzot tanított, majd 1988. december 1-től mostanáig élete és munkássága a kalocsai Viski Károly Múzeumhoz kötődött. Etnográfus muzeológus, főmuzeológus, 1994-től az intézmény igazgatója, 2000-ben főtanácsosi címmel tüntették ki. Családi indíttatása és változatos felsőfokú végzettségei nagy segítséget adtak a mindennapi múzeumi munkában a tudományos, közművelődési és múzeum-pedagógiai feladatok végzéséhez, szervezéséhez és a múzeum menedzseléséhez.

Tanulmányait követően tevékenysége három nagy területre összpontosult: muzeológia és múzeumvezetés, néprajzi kutatás és publikációk, társadalmi tevékenység és hagyományörző családi vállalkozás.

Muzeológiai tevékenysége során igyekezett kellő figyelmet fordítani minden múzeumi feladatra és egyensúlyt tartani a gyűjtés, a rendszerezés, a kutatás és a bemutatás között. A Viski Károly Múzeum leltározott és begyűjtött tárgyai, valamint a digitális fényképfelvételek több százezres gyűjteményt és adatbázist jelentenek. A felújítási munkák során a kulturált vendégfogadás mellett a műtárgyak biztonságos őrzésére, a raktárak áttekinthetőségére és a kutathatóságra is törekedtek. Példaértékű a textilgyűjtemény és a fotógyűjtemény őrzése.

„A Viski Károly Múzeum elfogadottságának egyik mércéje, hogy a kisebb, helyi jelentőségű konferenciák mellett számos országos és nemzetközi tudományos konferenciát szerveztem Kalocsán, melyek anyaga kötetekben is megjelent” – olvashatjuk a múzeumigazgató önéletrajzában. A múzeum tudományos eredményeit három könyvsorozatban és több, sorozaton kívüli kötetben jelentette meg, Folytatta az elődei által indított sorozatokat, a *Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtárat* és a *Kalocsai Múzeumi Közleményeket*. Új sorozatként indította el a *Kalocsai Múzeumi Értekezéseket*, amelynek kötetei országosan is ismertté és elismertté váltak. A kiadványok között a 2002-ben kiadott *Kalocsai kiskocsmában (Vasárnap este a bálban)* című népzenei CD eddig az egyetlen önálló, a kalocsai népzene bemutató hanghordozó. Romsics Imre nevéhez több mint félszáz kalocsai témájú kiállítás kapcsolódik, ezek döntő többsége a Viski Károly Múzeumban volt látható. Arra is törekedett, hogy a helyi közönség megismerhesse a raktárakban őrzött tárgyi emlékeket. A kalocsai népművészet és a múzeumi gyűjtemények legszebb darabjai távoli orszá-

gokba, így például egy emlékezetes tokiói kiállításra is eljutottak. Az intézmény múzeumpedagógiai programjainak híre már évekkel ezelőtt túlnőtt a város határain. A néprajzkutató által kigondolt sorozat az óvodásoktól a gimnazistáig kínált az oktatáshoz kötődő múzeumi programot. E programok nagyobb részt a kalocsai népi kultúrából táplálkoznak. A *Népek, életformák, hagyományok a Kalocsai Sárközben* című állandó kiállítás a Kalocsai Sárköz népcsoportjainak 18–20. századi életét, kultúráját mutatja be. Az egykori jezsuita gimnáziumból a múzeumba került ásványgyűjteményt az *Ásványok és az élet* című kiállításon tekinthetik meg az érdeklődők.

Ennek az iskolának a szemléltető anyaga volt a Kalocsai Éremgyűjtemény is, amely most a múzeum anyagát és ismeretterjesztési lehetőségeit gazdagítja. A Viski Károly Múzeum az elmúlt évtizedekben országos szakmai elismertségre tett szert, 1999-ben elnyerte az *ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíját*, 2003-ban pedig *Az Év Múzeuma* díjat. Működésében évek óta jelentős szerepet játszik a Kalocsai Múzeumbarátok Körének tevékenysége. A múzeumi célkitűzéseket segítő civil szervezet az elsők között alakult meg Kalocsán, Romsics Imre 1997-ben szervezte újjá a kört, amelynek tagsága alkotja a kalocsai múzeum legfontosabb társadalmi bázisát, hozzájárul a könyvkiadások és a múzeumpedagógiai foglalkozások megvalósításához. 2023-ban alapították és adták át először a *Pro Museo* díjat az intézmény tevékenységét segítő személyeknek.

Múzeumi munkája mellett és ahhoz kapcsolódóan Romsics Imre jelentős kutatási eredményeket és publikációk sokaságát tudhatja magáénak. Tanulmányai – az önálló kötetek mellett – szakmai folyóiratokban, évkönyvekben és tanulmánygyűjteményekben jelennek meg. Munkássága középpontjában a Kalocsai Sárköz kutatása áll, jelentős kitekintésekkel. Legfontosabb kutatási területe a kalocsai népművészet (pingálás, írás, hímzés, népviselet, bútorfestés, fafaragás, fazekasság). Emellett foglalkozik a *pota* néprajzi csoport kultúrájának egészével, a gazdálkodással, a kalocsai paprika történetével, a dal- és táncműveléssel, a táplálkozással, a szakrális térrel, valamint történelmi földrajzi és a településhálózat változásainak kérdéseivel. A Kalocsai Sárköz mellett más települések múltját és kultúráját – mindenekelőtt táplálkozási szokásait – is kutatta (Pl. Kiskunhalas, Kisújszállás, Székelyvarság).

Legjelentősebbnek tartott tanulmányait a következő témákról írta: *Kalocsa népművészete; Székelyvarság népi táplálkozásának rendje; A népművészet és a népi iparművészet a kalocsai népművészet példáján; Kiskunhalas táplálkozási szokásai a XIX. században; Tóth Mike, a fényképész; Tóth Mike és a természettudományos ismeretterjesztés; Bútorok a szobában és a konyhában; Női viseletek; A Kalocsai Sárköz települései a XI–XVII. században*. Több mint kétszáz tanulmánya mellett félszáz könyv szerzője vagy szerkesztője.

Önálló kötete jelent meg Kalocsa környékének történelmi földrajzáról, a Kalocsai Sárköz régészeti emlékeiről (társszerzővel), Kisújszállás népi táplálkozásának rendjéről, közreadta a történelmi Kalocsa szállásainak bibliográfiáját

és a *Kalocsa múltja és jelene* című összefoglaló munkát (társszerzővel). Gazdag fotóanyagot tartalmaz a *Kalocsa anno...* című album, tudományos igényességgel mutatják be a város híres termékeit a *Kalocsai Paprika Anno...* és az *Élő népművészet Kalocsán* című kötetek. A CD-mellékletet is tartalmazó *Kalocsai kiskocsmában* több kiadásban is megjelent, ezt követte a „*Nem messze van ide Kalocsa...*” című kötet és CD a kalocsai szállások 20. századi dalaival. Bemutatta doromlási Pintér József munkásságát, könyvet írt a Duna bal partján fekvő sárközi településekről, a homokméggyi út menti keresztekről, összefoglalta a Kalocsai Sárköz településeinek 11–17. századi történetét, megírta az édesanyja, Szarka Vera művészetéről szóló könyvet (társszerzővel). 2023-ban jelent meg a Miske történetét a kezdetektől 1961-ig tárgyaló monográfiája. Sokoldalúságát jelzi, hogy publikáció született Petőfi Sándor sírverséről is, amelynek szövege egy kalocsai síremléken olvasható. A fentiekén kívül több száz írása jelent meg szakfolyóiratokban, gyűjteményes kötetekben, konferencia-kiadványokban, lexikonokban.

Az 1980-as évektől napjainkig jelentős társadalmi és közéleti tevékenységet végzett. Volt önkormányzati képviselő, helyi és megyei önkormányzati bizottságok tagja, kulturális egyesületek és alapítványok létrehozója, vezetője, aktív részese.

Munkásságát több kitüntetéssel is elismerték: *MTA SZAB I. díja*, *Honismereti Munkáért Emlékérem*, *Pécsiné Ács Sarolta-díj*, *Pulszky Károly-díj*, *Gróf Széchenyi György-díj*, *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem*, 2023-ban a *Kalocsa Városért – Csáky Imre-díjat* vehette át.

Romsics Imre szerencsés csillagzat alatt született, és – mint eddigi életútja mutatja – kitartóan és okosan kihasználta lehetőségeit. Azok közé tartozik, akik a munkavégzést, a szakmai pályafutás feladatait nemcsak sikeresen összeegyeztették a magánélettel, a családi háttérrel, de folyamatosan táplálkoztak abból, és eleget tettek az elődök vélt és valós elvárásainak. Imre egyik motívációs pontja minden bizonnyal édesanyja tehetsége és közismert hagyományörző, kézműves tevékenysége volt. Szakmai és családi siker egyaránt, hogy elkísérhette édesanyját a *Prima Primissima* megyei díjátadó gálaestjére, hogy megteremtette a Szarka Vera Emlékszobát, az édesanyja tiszteletére szervezett konferenciákat, a népművészetét összefoglaló könyvet, a Szarka Vera Emlékestek sorozatát. Ő maga így vallott erről:

„Az író- és pingálóasszonyok ha tanulták is mesterségüket, általánosságban igaz volt rájuk, hogy készségeiket anyai ágon örökölték, általában. Tipikus példája ennek édesanyám, Romsics Lászlóné népi iparművész, a Népművészet mestere. 1941. november 5-én született a valamikori kalocsai szállások déli központjában, Homokméggyen. [...] Képességeit és készségeit ő is a családból örökölte. Az öröklött képességek nyújtotta lehetőségek keretei között a fiatalabb generációk újításaikkal túllépték az idősebbektől tanult technikákat, esetleg más műfajokban is specialistákká váltak. [...] S hogy édesanyám két fia ne szakítsa meg a sort, néprajzkutatóvá lett fia – e sorok írója, a tanya tulaj-

donosa – legfontosabb kutatási témájaként a kalocsai népművészetet választotta. Számos tudományos tanulmányt és könyvet jelentettem meg e témában. E kutatások egyik eredménye az a tanya és tájház, amely az érdeklődő közönség számára látható, megfogható közelségbe hozta a háromszáz esztendő kalocsai népművészetét. Családunk a hagyományosan megörökölt életmódot folytatja, az ősök életszemlélete alapján éli mindennapjait. Ezt a sok száz éves múltra visszanyúló hagyományt mutatjuk be a közönségnek – régi eszközeivel, lakáskultúrájával, népművészetével, életszemléletével, szokásaival, ételeivel.” (<https://www.romsicsszallas.hu/a-csalad>) Fenti sorok az etnográfus és múzeumigazgató tulajdonát képező tanya, Romsics szállás látogatóknak szóló bemutatkozó szövegében olvasható, csakúgy, mint a környék rövid jellemzése: *„Földrajztanárként jól ismerem azt a természeti környezetet, amely helyet és teret adott a kalocsai népművészetnek. A Kalocsai Sárköz keleti oldalán húzódó mocsárvilág, az Örjeg nagyobb része Homokmégy határában található. Ezen egyedülálló, különösen érdekes táj teljesen ismeretlen a közönség számára.”*

Romsics Imre sikeres szakmai munkássága, számos maradandó értéket megvalósító személyes életútja és a családjához is kötődő projektek megvalósítása sokak számára azt sugallhatja, hogy lehetőségeit és tehetségét kihasználva, könnyű és akadálymentes volt az az út, amelyet mostanáig végigjárt. Aki kicsit jobban ismeri, tudja, hogy a szorgalom, a sok-sok munka, a fegyelmesség és kötelességtudat mellett voltak ezen az úton időnként konfliktusok, nehézségek, értetlenségek is. Talán éppen az önálló elképzelések, határozott célkitűzések miatt.

Magánemberként nem jellemzik a gyakori megnyilvánulások, saját elmondása szerint még a legismertebb közösségi oldalt is ritkán látogatja. Önmagáról, családjáról, gyermeknevelési elveiről és a 21. században is megőrzendőnek vallott konzervatív értékrendjéről egy életmódmagazin kérdéseire mégis összefoglalta gondolatait. (Romsics Imre – Lehet „műparasztnak” nevezni, de a családunk büszke az őseire! 2019-08-21. Impulzív Életmód Magazin - <https://www.impulzivmagazin.hu> > romsics-imre-lehet...)

A terjedelmes írásból kiderül, mennyire ragaszkodik napjainkban is a régi hagyományokhoz, a mindennapi élet szintjén is. Nem kedveli az idegenből átvett ünnepeket, őrzi a felmenőktől örökölt régi hagyományokat, karácsonykor a fenyőfa mellett kökényágot is díszítenek, halottak napján csak gyertyát visznek a temetőbe, üveg- és műanyag tégléket nem... Környezetvédelem, önellátás, disznóvágás, fegyelem, tanulás, tisztelet, részvétel a családi munkamegosztásban, családi körben töltött ünnepek... Milyen szellemben nevelte ma már felnőtt, diplomás gyermekeit, milyen értékeket kívánt átadni nekik? A néprajzkutató válasza:

„A munka becsülete mindenképpen. A kétkezi munka nélkül nem úszhatja meg az ember. Meg kell tanulni dolgozni, amihez kitartásra, türelemre van szükség, sőt, rendszert és folyamatokat kell átlátni, hogy tervezni lehessen. Ha

bármerre fordul a világ, az ember élelmet és lakhatást is így tud magának biztosítani, minden más már huncutság. Ugyancsak fontos a tudás, az erkölcs és a morál. Kell, hogy az embernek legyen tartása, amivel a társadalomban el tudja magát helyezni. Az ember legyen ember! A hagyományok tisztelete a gyökerek miatt fontos – hogy tudjam, hogy ki vagyok! Engem anno neveztek »műparasztinak«. Lehet engem így hívni, de én büszke vagyok az őseimre! Az anyámról nemrég írott könyvből (Szarka Véra, a kalocsai népművészet mestere” c. kiadvány) kiderül, hogy a mi családunk anyai ágon kétszáz éve része, sőt, alkotója a kalocsai kultúrának és népművészetnek. Én egy különleges családba születtem, és ezt mindenkinek így kellene megélnie, mert a család szent! A család helyez el engem a társadalomban és indít az utamra.”

A Homokmégyhez és családi hagyományaihoz ezer szállal kötődő kalocsai néprajzkutató köszöntésekor arról is tegyünk említést, hogy szerencsés volt a szakmai örökséget és hivatali elődeit illetően is. A kalocsai múzeum és gyűjteményeinek létrehozása elődeinek munkáját is fémjelzi, ezt folytatta és vitte sikerre. Kívánjuk, hogy még sokáig így legyen!

SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA

* * *

IN MEMORIAM

Szabó Mátyás
(Gyula, 1932–Lund, 2023)

Mély szomorúsággal vettük tudomásul a hírt, hogy szeretett kollégánk és barátunk, Szabó Mátyás – földi életének 91. évében – a dél-svédországi egyetemi városban, Lundban elhunyt. Nehezíti a nekrológ felkért szerzőjét annak elkészítésében, hogy részletes szakmai (ön)életrajz nem maradt fenn utána, legalábbis arról sem a magyarországi kollégák, sem a Svédországban élő családtagok, kiváltképp a kapcsolattartásban élen járó Ilona húga sem tud. A svédországi internetes adatbázisokban folytatott alkalmi kutatásaim is kudarcot vallottak. Rövid megemlékezések mellett így az ezredforduló után megélénkülő magyarországi szakmai kapcsolatainak dokumentumai, és a személyes ismeretség tapasztalataiból tudtam elsősorban építkezni. A legalaposabb és leginkább emberközeli kép Mohay Tamás Szabó Mátyással készített interjúból olvasható ki (*A néprajz jelene és a jelen néprajza. Interjú Szabó Mátyással*. Tabula 2003, 6/1.), s ez – miután interneten is elérhető – mindenképpen ajánlható a nekrológ olvasóinak.

Életét három szakaszra érdemes bontani. Az első, rövid, ám meglehetősen intenzív szakasz a budapesti ELTE-n végzett néprajz szak befejezése (1955) körüli, az 1956-os forradalom utáni emigrációig tartó időszakot foglalja magában, amely szegedi és budapesti munkavállalásokkal egészült ki. Érdeklődése Tálasi István professzor hatására és a dél-alföldi (Gyula, Szeged) és Budapest XI. kerületi terepeken gyűjtött tapasztalatai alapján az állattartás különféle részterületeit (rétgazdálkodás, fuvarozás stb.) érintette. Néhány

kiemelkedő tanulmánya ebből az időből: Szabó Mátyás (1955): *A Körös és a Berettyó alsó folyása vidékének szénagazdálkodása*. (Szakdolgozat, ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszék); Szabó Mátyás (1955): Fialat állatok szopását megakadályozó eszközök és eljárások. *Néprajzi Értesítő* 37: 131–166.; Szabó Mátyás (1957): A Körös és Berettyó alsó folyása vidékének rétgazdálkodása. *Néprajzi Közlemények* 3–4: 1–94. Életének következő szakaszát a svédországi tudományosságban történő meggyökereződés, és kiteljesedés jelentette, amikor formálisan már és még nem tartotta a kapcsolatot a magyarországi néprajztudománnyal. Bizonyos témákat továbbra is megtartott, nem véletlen, hogy a *Magyar Néprajzi Lexikon* „disznójáróm” című szócikkének megírásához a Stockholmban, 1970-ben megjelent *Herdar och husdjur* főcímű kötetét is használta a szerző, Gunda Béla. A könyvről – amelynek a teljes címe magyarul: *Pásztorok és háziállatok – Etnológiai tanulmány a skandináv és közép-európai legeltetési kultúráról és terelésszervezésről* – Balassa Iván írt háromoldalas recenziót az *Ethnographia* 84. évfolyamába. Ezzel a kötettel szerezte meg a doktori fokozatot.

Hogy a svédországi tudományosságba történő beilleszkedése mennyire gördülékenyen ment, arra jó példa, hogy 1966-ban már a svéd nemzeti múzeum, a Nordiska Museet Kutatási Osztályának vezetője lett, miközben az egyetemi oktatásban is szerepet kapott docensi minőségben. Szabó Mátyás kutatási pályája jól példázza a skandináv (svéd) európai etnológiában lejátszódó fordulatot az 1970–90-es években. Elég csak e változásokat leginkább reprezentáló világhírű etnológus, Orvar Löfgren példáját hozni, aki az 1970-es években még a skandináv parasztság (háztartás, ökotípus) kutatásától az 1980-as évek derekára eljutott a svéd történeti középosztály 19–20. század fordulójá táján végment „kultúraépítéséig”, majd az 1990-es évekig a mindennapi élet olyan kérdéskörének vizsgálatáig, mint a turizmus vagy a nemzeti szokások új nézőpontú megközelítése. Szabó Mátyás is részese volt – a Nordiska Musset-en keresztül – a kutatási hangsúlyok változásának. (1966-tól nyugdíjba vonulásáig a Nordiska Museetben dolgozott, közben 1973-ban és 1976 és 1980 között a Lundi Egyetemen is tanított.) Nem véletlen, hogy az állattartásról egyre inkább migráció kérdései és a bevándorló kultúrák kutatása, az állampolgári identitás felé fordult figyelme.

Voltak olyan csoportos kutatások, melyek nemzetközi, tudományos szakok közötti együttműködésben valósultak meg. Ennek egyik legjelentősebb példája egy észak-németországi, viking kori, az Elisenhof határában megtalált, elpusztult település feltárása volt. A régészek és etnológusok együttműködésében folytatott kutatásban Szabó Mátyás is kiemelt szerepet játszott: Szabó, Mátyás–Grenander-Nyberg, Gertrud–Myrdal, Janke (1985): *Die Holzfunde aus der frühgeschichtlichen Wurt Elisenhof*. Frankfurt am Main: Peter Lang. Az 1970–80-as évek fordulójától egyre fontosabb szerepet kapott a svédországi jelenkutatási program, a Samdok kidolgozásában és fenntartásában. Erről a kutatási programról jelent meg 1984-ben egy tanulmány az *Ethnographia* 95.

évfolyamában, *Samdok – a néprajzi jelenkutatás egy modellje Svédországban* címmel.

Mátyás Svédországban töltött évtizedei alatt több korábbi kortársával, mindenekelőtt Andrásfalvy Bertalannal és Hofer Tamással tartotta a kapcsolatot. Szívesen vette a nála később született magyarországi néprajzkutatók érdeklődését. Például Voigt Vilmosét is, akivel 1964-es lundi találkozásuk után közös színházi és filmélményeket is gyakran cseréltek, majd később az UNESCO nemzeti szakértőiként is együttműködtek.

Életének harmadik szakaszát, amely a magyarországi tudományosságba történt részleges visszatérését foglalta magában, az előbb említett *Ethnographia*-tanulmány alapozta meg az ezredfordulót követően. A Néprajzi Múzeum, amikor a 2000-es évek elején elindította a néprajzi jelenkutatás MADOK-programját, jó érzékkel gyűjtötte össze azokat a támpontokat, amelyek szakmai előzményként felhasználhatóak voltak. Nem véletlen, hogy a 2003-ban, Fejős Zoltán szerkesztésében, *MaDok-füzetek 1. Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása* címmel megjelent kötetben leközölték Szabó Mátyás tanulmányát is (*A jelenkutatás svéd modellje*). Ezenkívül még két intézményes kapcsolat alakult Mátyás és a magyar néprajztudomány között az új évezred első évtizedében. A magyar néprajz városnéprajzi kutatásaiba, intézményesülésébe Mátyás 2005 táján kapcsolódott be. Hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Néprajzi Társaság 2006-tól új szakosztállyal, a Városnéprajzi Szakosztállyal bővüljön. Ehhez kapcsolódva, az ELTE Néprajzi Intézete sikeres OTKA-pályázatot adott be *A telepék társadalma, telepi életmód: városi néprajzi jelenvizsgálat* címmel (2006–2010). Szabó Mátyás vezetésével olyan kutatóknak volt lehetősége saját témáik kibontásában, mint Szabóné Juhász Katalin, Pethő László, Nagy Terézia, Dvorszki Csaba, Dobák Judit, Új Tózsza Zsófia, Mészáros Borbála, Illés Péter, Bali János és R. Nagy József.

A harmadik intézményes kapcsolat a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológiai Tanszéke által beadott és elnyert *From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Cultural Anthropology* Marie Curie Host Fellowships for Transfer of Knowledge típusú pályázat, melynek célja: lehetőséget adjon a tanszék számára, hogy külföldi szakemberek segítségével fejlessze kutatási és oktatási tevékenységét. Szabó Mátyás legintenzívebben 2006-ban működött közre a programban.

A 2000-es évek első évtizedében Szabó Mátyás állandó lakást tartott fenn Budapest XI. kerületében, egy Fehérvári úti panelházban. Ennek oka nem csupán az egyre intenzívebbé váló magyarországi tudományos kapcsolatok voltak, hanem az is – saját elmondása szerint –, hogy lányához, aki Bécsben tanult, közelebb legyen.

2010 körül azonban a hivatalos tudományos kapcsolatok véget értek, a családi körülmények és az életkora előrehaladtával Szabó Mátyás úgy döntött, hogy végleg felszámolja budapesti – második – otthonát. Segítettem neki költözni, számos könyvét, jegyzetét az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárá-

ba juttatni. Ezt követően, tudomásom szerint, már nem járt Magyarországon. 2013-ig még szorosabb kapcsolatban maradtunk, hiszen engem ért a megtiszteltetés, hogy közvetíthettem Mátyás és a Néprajzi Múzeum vezető kollégái (Kemecsi Lajos, Granasztói Péter) között, hogy elkészülhessen és megjelenhessen egyik fő korai magyarországi kutatásának anyagából összeállított tanulmány. A Nagy-Budapest Néprajzi Munkaközösség keretében, még 1956 előtt a főváros XI. kerület hagyományos fuvarosairól végzett kutatása több szempontból – városnéprajz, közlekedés és szállítás néprajza, azon belül is a kerekcses járművek kérdése – is hiánypótló szakmai teljesítmény. Nagy örömeinkre, a *Néprajzi Értesítő* 95. évfolyamában, 2013-ban megjelenhetett a tanulmány, *Budai fuvarozás (1900–1950) – Adatközlés* címen. Jellemző Mátyás habitusára, hogy a sűrűn írt harmincoldalas, egy kismonográfiának is beillő írás címében ragaszkodott a kicsinyítő „adatközlés” alcím használatához. Jelképesen ez a publikáció keretezte be a tudományos pályafutását, az 1950-es évek első felének magyarországi kutatásait, majd a szakmai munkásságának befejezésekként a kezdeti időkre történő visszaemlékezést. Ezt követően már csak az egyre ritkuló levélváltások keretében tartottuk a kapcsolatot. 2015 táján még részletesen beszámolt arról, hogy a főváros (Stockholm) zaja és tömege elől vidékre, a tenger mellé költözik családjával. Az elmúlt években karácsony és újév alkalmával köszöntöttük egymást, utoljára 2021 végén...

Tudtam, mindenki tudta, hogy ebben a korban már bármikor véget érhet a földi lét. Mégis, akik ismertük őt, váratlanul ért a halála. Végtelen tisztessége, az emberek és a szakma iránti szeretete hiányozni fog mindannyiunk számára, hatalmas űrt hagyott maga után. Végakarata szerint, hamvai szűk családi körben, hajós temetés keretében Szentendrén a Dunába szórva lelek örök nyugalmat. Szabó Mátyás nem csupán a néprajztudomány/európai etnológia területén végzett kutatásaival, szakma iránti alázatával és nemzetközi tapasztalataival, hanem valódi európeér és humanista habitusával is kivívta a vele kapcsolatba kerülők tiszteletét és szeretetét.

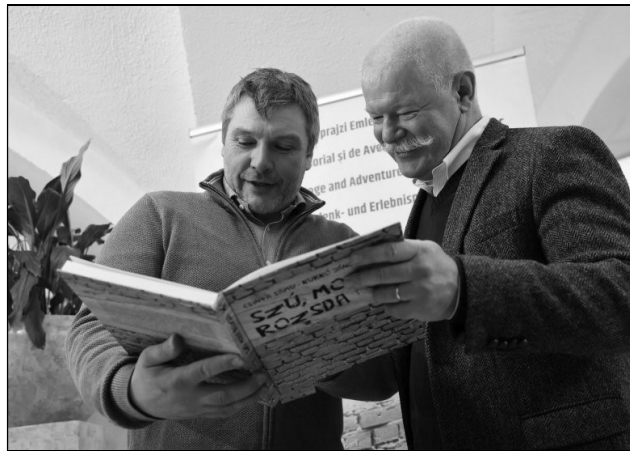
Kedves Mátyás, földi léted emlékét halálunkig megőrizzük! Nyugodj békében!

BALI JÁNOS

MINDENFÉLE

Emlék- és élménypark épül Csíksomlyón

Az erdélyi magyar tárgyi, szellemi és lelki örökség megőrzését szolgálja majd a Csíksomlyón épülő néprajzi emlék- és élménypark – hangsúlyozta Csák János kulturális és innovációs miniszter a Szegedi Dóm Látogatóközpontban a kezdeményezés több mint tízéves történetét feldolgozó *Szű, moly, rozsda* című könyv bemutatóján. A miniszter kiemelte: az állam önmaga nem tud alkotni, csak oda tud állni az alkotó emberek mögé. Ezért is olyan fontos szerinte, hogy szerte a Kárpát-medencében vannak olyan emberek, akik már-már szerzetesi elhivatottsággal hajlandók időt, pénzt, fáradságot nem kímélve alkotni. Ilyen Kurkó János György is, aki 15 éve egyedül hozza létre a parkot megalapozó gyűjteményt. A kredencektől kezdve a cséplőgépekig gyűjti a szellemi örökséget megtestesítő tárgyi emlékeket. Tulajdonképpen önmaga mecénása, sikeres vállalkozásainak eredményét fordítja terve megvalósítására – hangsúlyozta a politikus. Kurkó János György a csaknem hathektáros park terveit bemutató előadásában felidézte: egy bukovinai utazása során vette észre, hogy némelyik faluban a házak nagyon hasonlítanak a székelyföldiekre, az egyik templom pedig szakasztott mása volt a szülőfalujában állónak. Ezt követően kezdte el gyűjteni a tárgyakat, gépeket, épületeket. Az elmúlt 11–12 évben több mint 70 ezer tárgyat gyűjtött össze, ezek ma 6500 négyzetméternyi raktárban állnak. Bőjte Csaba ferences szerzetes úgy fogalmazott, a Kurkó János György által megálmodott park olyan lesz, mint Noé bárkája: azokat az emlékeket gyűjti össze, amelyek egyébként elporladnának. (MTI)

Kurkó János György és Csák János
(Fotó: MTI/Lehoczky Péter)

Etno-évfordulók, 2024–2025**2024****275 éve (1749)**

– Hunyt el Bél Mátyás

200 éve (1824)

– Született Ács Károly

150 éve (1874)

– Született Bátky Zsigmond

– Született Ernyei József

– Született Seprődi János

125 éve (1899)

– Született Szabolcsi Bence

– Hunyt el Bartalus István

– Hunyt el Résző Ensel Sándor

100 éve (1924)

– Született Bodrogi Tibor

– Született Borsai Ilona

– Született Erdős Kamill

– Született Szentmihályi Imre

– Született Varga Gyula

– Hunyt el Mailand Oszkár

– Hunyt el Tagányi Károly

50 éve (1974)

– Hunyt el Tombáczi János

25 éve (1999)

– Hunyt el Dömötör Ákos

80 éves

– Báráth János

– Biernaczky Szilárd

– Fűvessy Anikó

– Gazda Klára

– Gráfik Imre

– Mirk László

– Nagy Ilona

– Sárkány Mihály

– Török Katalin

– Vajkai Zsófia

70 éves

– Balázs Kovács Sándor

– Czövek Judit

– Csapó Katalin

– Fejős Zoltán

– Kerezsi Ágnes

– Kótyuk Erzsébet

– Winkler Ferenc

60 éves

– Agócs Gergely

– Fülöp Hajnalka

– Gergely Katalin

– Lanczendorfer Zsuzsanna

– Lendvai Kepe Zoltán

2025**200 éve (1825)**

- Született Greguss Ágost
- Született Xántus János
- Hunyt el Bartholomaeides László

175 éve (1850)

- Született Goldziher Ignác

150 éve (1875)

- Született Kolumbán Lajos
- Született Sztripszky Hiador
- Született Torday Emil
- Hunyt el Almási Sámuel
- Hunyt el Kriza János
- Hunyt el Mátray Gábor
- Hunyt el Török Károly

125 éve (1900)

- Született Balogh Jolán
- Született Kiss Lajos
- Hunyt el Imre Sándor

100 éve (1925)

- Született Kurucz Albert
- Született Sarosácz György
- Született Sárosi Bálint
- Született Vavrincez Béla
- Hunyt el Réthey Prikkel Marián

75 éve (1950)

- Született Kobzos Kiss Tamás
- Született Lukács László
- Született Pálffy Gyula
- Hunyt el György Lajos

50 éve (1975)

- Hunyt el Schram Ferenc

25 éve (2000)

- Hunyt el Demény István Pál

80 éves

- Dám László
- Káldy Mária
- Kapros Márta
- Küllös Imola
- Szacs vay Éva
- Szanyi Mária
- Tátrai Zsuzsanna
- Verebélyi Kincső

70 éves

- Bartha Júlia
- Danter Izabella
- Deáky Zita
- Ferkov Jakab
- Lázár Katalin
- Pozsony Ferenc
- P. Szojka Emese
- Tüskés Gábor

60 éves

- Csákányi Zoltán
- Császi Irén
- Csukovits Anita
- Harangozó Imre
- Sándor Ildikó

Kérjük kiegészíteni!

HÁLA JÓZSEF

* * *